

POZA SZKOŁĄ

Analiza barier systemowych dla nastolatków
z Ukrainy przebywających w Polsce

WPROWADZENIE

Raport „Poza szkołą”, przygotowany na zlecenie CARE International in Poland, International Rescue Committee (IRC) i Save the Children Poland, poświęcony jest jednemu z najważniejszych wyzwań stojących przed systemem edukacji w Polsce. Tysiące ukraińskich dzieci i młodzieży nie uczęszcza do szkół, co potencjalnie zagraża ich rozwojowi społecznemu i edukacyjnemu oraz znacząco utrudnia integrację z polskim społeczeństwem.

Jednym z kluczowych ustaleń tego badania jest brak mechanizmów pozwalających na monitorowanie liczby dzieci osób uchodźczych i migrantów, które nie uczęszczają do szkoły. Istnieją różnice pomiędzy danymi szacunkowymi podawanymi przez różne instytucje. Te najbardziej zachowawcze sugerują, że ponad 100 000 osób fizycznie nie uczęszcza do szkoły, ale twierdzi, że kontynuuje edukację w trybie internetowym zgodnie z ukraińskim programem nauczania.

Mimo że polskie szkoły przyjęły dzieci uchodźcze w marcu 2022 r., system edukacji nie był przygotowany na tak dużą liczbę uczniów ani na zaspokojenie ich specyficznych potrzeb. Wyzwania obejmowały: bariery językowe oraz stres psychospołeczny związany z przymusowym przesiedleniem, rozłąką z przyjaciółmi i rodzinami oraz brak pewności co do przyszłości.

W ciągu ostatnich dwóch lat polskie szkoły i organizacje społeczne współpracowały, aby rozwiązać te problemy. Jednak wiele działań miało charakter krótkoterminowy i projektowy. Oczywiście stało się, że niezbędna jest systemowa zmiana, aby zaspokoić potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży z Ukrainy oraz z innych środowisk migracyjnych. Polskie społeczeństwo coraz bardziej różnicuje się

z powodu przymusowej, jak i dobrowolnej migracji. Dlatego zarówno polskie władze, jak i organizacje pozarządowe muszą znaleźć sposoby na integrację tych dzieci i młodzieży, zapewniając im wsparcie niezbędne do tego, by w przyszłości mogły stać się produktywnymi obywatelami i spełnionymi dorosłymi.

Pragniemy wyrazić wdzięczność wszystkim, którzy wspierali niniejsze badanie, w tym naszym partnerom, darczyńcom, władzom, pracownikom i zespołowi Triangle, który opracował raport. Szczególne podziękowania kierujemy do wszystkich dyrektorów, nauczycieli, asystentów dydaktycznych i kulturowych oraz wychowawców, których ciężka praca i poświęcenie mają trwały wpływ na życie dzieci i młodzieży uchodźczej.

*Bujar Hoxha,
dyrektor krajowy,
Save the Children Poland*

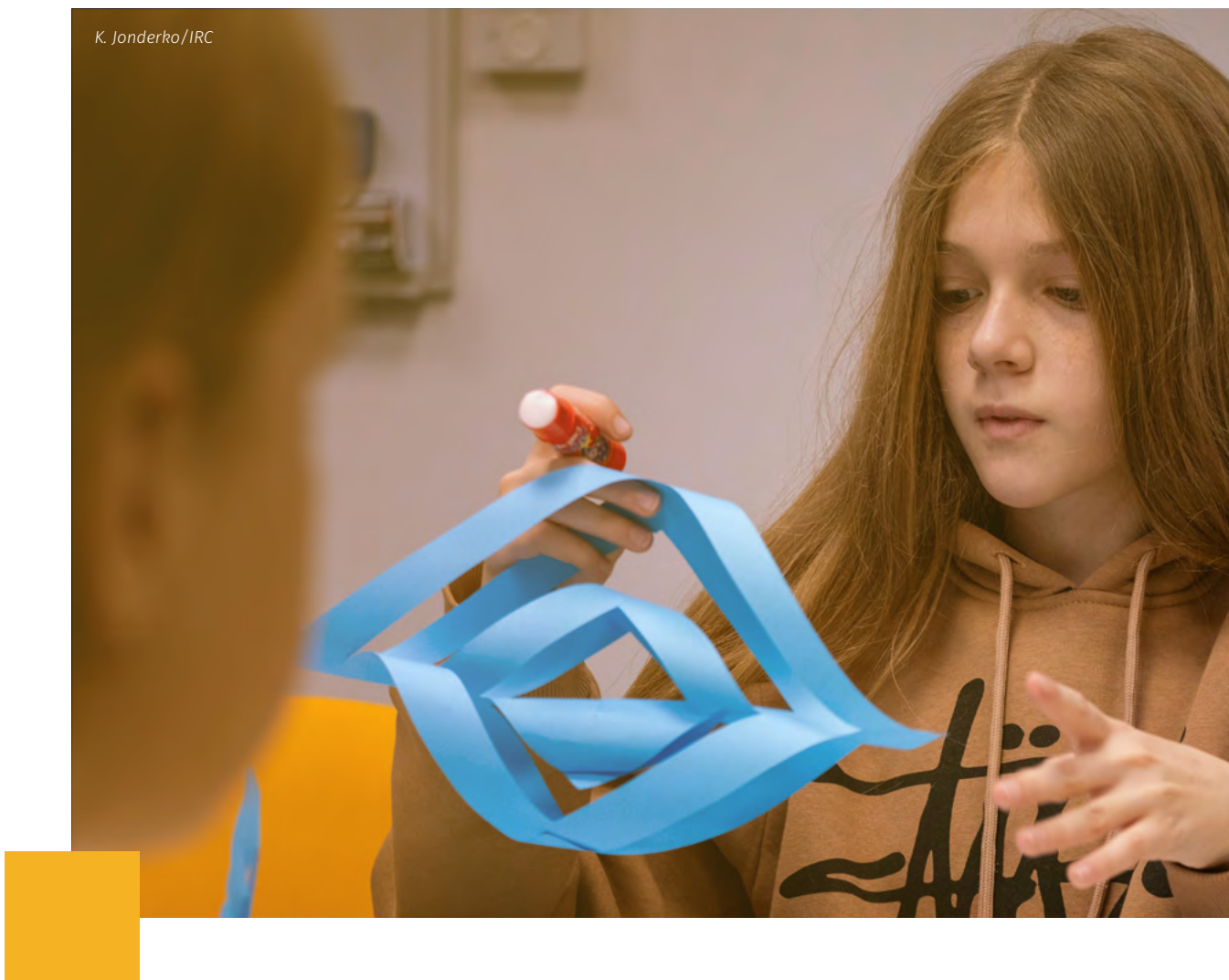
*Alan Moseley,
dyrektor krajowy,
International Rescue Committee*

*Piotr Sasin,
dyrektor krajowy
CARE International in Poland*

Jednym z kluczowych ustaleń tego badania jest brak mechanizmów pozwalających na monitorowanie liczby dzieci osób uchodźczych i migrantów, które nie uczęszczają do szkoły. Istnieją różnice pomiędzy danymi szacunkowymi podawanymi przez różne instytucje. Te najbardziej zachowawcze sugerują, że ponad 100 000 osób fizycznie nie uczęszcza do szkoły, ale twierdzi, że kontynuuje edukację w trybie internetowym zgodnie z ukraińskim programem nauczania.

K. Jonderko/IRC

SPIIS TREŚCI

01	Podziękowania	6
02	Skróty	8
03	Streszczenie	9
04	Cele badania	15
05	Metodologia	16
06	Ograniczenia i działania zaradcze	20
07	Najważniejsze ustalenia	22
08	Wnioski	53
09	Zalecenia	54
10	Załącznik A	58

PODZIĘKOWANIA

Triangle pragnie podziękować CARE International in Poland, International Rescue Committee (IRC), Save the Children Poland i Humanitarian Leadership Academy za zlecenie tego ważnego badania oraz za wiedzę, która pomogła w opracowaniu i weryfikacji niniejszego raportu. Szczególne podziękowania kierujemy do Oli Perczyńskiej z CARE za koordynację i nadzór nad raportem. Wyrażamy szczerą wdzięczność dla ponad 1000 ukraińskich osób uchodźczych, kobiet, mężczyzn i dzieci, które poświęciły swój cenny czas i podzieliły się swoimi doświadczeniami - bez ich udziału to badanie nie byłoby możliwe. Chcielibyśmy również podziękować za nieoceniony wkład następujących agencji partnerskich:

- Centrum Edukacji Obywatelskiej
- Polskie Forum Migracyjne
- Fundacja dla Wolności
- Teach for Poland
- Związek Ukraińców w Polsce
- Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu
- Fundacja EMIC
- Niezniszczalna Ukraina
- Fundacja HumanDOC
- Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej
- Fundacja Nativated
- Fundacja w Stronę Dialogu
- Fundacja Ukraiński Dom
- Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego
- Fundacja Ukraina

Badanie zostało przeprowadzone, zrealizowane, wdrożone i opracowane przez zespół badawczy, który składał się z następujących osób:

- **Sami Halabi**
Kierownik zespołu/Team Leader
- **Klaudia Jankowska-Maddison**
Kierowniczka badań/Lead Researcher
- **Marta Gontarska, PhD**
Doradczyni ds. polskiego systemu edukacji /Polish Education System Advisor
- **Ylva van den Berg**
Doradczyni ds. zdrowia psychicznego i pomocy psychospołecznej oraz ochrony dzieci/ MHPSS and Child Protection Advisor
- **Ljiljana Sinickovic**
Doradczyni ds. edukacji/ Education Advisor
- **Elena Duz**
Badaczka jakościowa/Qualitative Researcher
- **Sarian Jarosz**
Badacz jakościowy/Qualitative Researcher
- **Courtney Phelps**
Recenzentka techniczna, autorka i redaktorka/ Technical Reviewer, Author, and Editor
- **Hisham Jaber Chehayeb**
Koordinator ds. analiz/ Analysis Coordinator
- **Ahmad Jenzarli**
Analitik danych jakościowych /Qualitative Analyst
- **Anji Bouezzedine**
Analityczka danych jakościowych /Qualitative Analyst
- **Vittorio Maresca**
Analitik danych jakościowych /Qualitative Analyst
- **Maria Lunderskov**
Analityczka danych jakościowych /Qualitative Analyst
- **Ralph Hanna**
Analitik danych jakościowych /Qualitative Analyst
- **Adham Meski**
Analitik danych ilościowych /Quantitative Analyst

Szczególne podziękowania kierujemy do Stowarzyszenia Edukacji Krytycznej i Syno, które przeprowadziło znaczną część badań terenowych na potrzeby tego raportu.

**Humanitarian
Leadership
Academy**

SKRÓTY

BDM	Model czynników behawioralnych
CARE	Kooperatywa na rzecz oporu i pomocy na całym świecie
FGD	Dyskusje w grupach fokusowych
GAGE	Płeć i dorastanie: Dane globalne
IDI	Wywiady pogłębione
INGO	Międzynarodowa organizacja pozarządowa
IRC	International Rescue Committee
KII	Wywiad z kluczowym informatorem
MHPSS	Zdrowie psychiczne i wsparcie psychospołeczne
MoE	Ministerstwo Edukacji ¹
NGO	Organizacja pozarządowa
OOS	Poza systemem szkolnym (Out-of-school)
PESEL	Polski krajowy numer identyfikacyjny
PSEA	Przeciwdziałanie wykorzystywaniu seksualnemu i niegodziwemu traktowaniu
SBC	Zmiany społeczne i behawioralne
UASM	Dzieci bez opieki i rozdzielone z rodziną
UNICEF	Fundusz Organizacji Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci

¹ Z dniem 1 stycznia 2024, na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 grudnia 2023, Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego zostały przywrócone poprzez podział Ministerstwa Edukacji i Nauki.

STRESZCZENIE

Sytuacja edukacyjna ukraińskich osób uchodźczych w Polsce spotyka się z uznaniem za wysiłki instytucji rządowych, pozarządowych i międzynarodowych. Jednak stawia również wyzwania – zarówno dla świadczeniodawców, jak i dla Ukraińców. W następstwie eskalacji konfliktu w Ukrainie w lutym 2022 r., według danych z listopada 2023 r., w Polsce znalazło się 957 305 osób z Ukrainy. Większość z nich to kobiety, dzieci oraz osoby starsze.² Według szacunków, w wyniku wojny ponad połowa ukraińskich dzieci została przesiedlona.³ 12 marca 2022 r. polski parlament przyjął ustawę o pomocy obywatelom Ukrainy, która umożliwiła Ukraińcom legalny pobyt i zapewniła ukraińskim dzieciom prawo dostępu do polskiej edukacji, a także skodyfikowała normy międzynarodowe dotyczące obowiązku szkolnego.⁴ Dla ukraińskich nastolatków w Polsce możliwości edukacyjne obejmują polskie szkoły, kontynuowanie ukraińskiego programu nauczania przez Internet lub uczęszczanie do nielicznych ukraińskich szkół utworzonych w Polsce. Niestety, mimo zapewnienia dostępu do polskiej edukacji, znacząca liczba nastolatków nie zapisuje się do szkół lub rezygnuje z nauki.

To badanie zostało zleczone, aby w pełni zrozumieć, co wpływa na udział ukraińskich nastolatków w polskim systemie szkolnym, w tym barier w dostępie do polskich szkół oraz czynników przyciągających i tych, które

mogą powstrzymać przed zapisem do szkół. Badanie dotyczy także rodzajów wsparcia lub mechanizmów radzenia sobie w trudnych sytuacjach, które są wykorzystywane, gdy dzieci i młodzież nie uczęszczają do szkoły stacjonarnej, jak również strategii, które mogą wspierać zapisy do polskich szkół oraz integrację ukraińskich dzieci i młodzieży.

Badanie obejmowało szczegółowy przegląd literatury oraz:

- A. udział 28 kluczowych informatorów (w tym polskich i ukraińskich nauczycieli, pracowników organizacji pozarządowych i świadczeniodawców oraz urzędników państwowych),
- B. udział 17 grup dyskusyjnych (ukraińscy nastolatki w wieku 10-18 lat oraz opiekunowie)
- C. przeprowadzenie 25 wywiadów pogłębionych, (przekrojowa grupa nastolatków i opiekunów, którzy są w grupie najbardziej narażonych na wykluczenie, w tym osób z niepełnosprawnościami).

Informacje jakościowe zostały uzupełnione badaniem ilościowym, w którym wzięło udział 619 starszych ukraińskich nastolatków i opiekunów. Dane zostały zebrane z uwzględnieniem zasad ochrony i bezpieczeństwa oraz przeanalizowane pod kątem płci, niepełnosprawności i umiejscowienia geograficznego, przy czym analiza uwzględniała informacje zwrotne podczas całego procesu.

² UNHCR, *Multi-Sector Needs Assessment – 2022*, <https://microdata.unhcr.org/index.php/catalog/826>, (dostęp: 8.06.2023).

³ UNESCO, <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unescos-mobilizes-support-learning-continuity>, (dostęp: 9.02.2024).

⁴ Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, *The Act on Assistance for Ukrainian Citizens*, <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens>, (dostęp: 9.02.2024).

NAJWAŻNIEJSZE USTALENIA

BARIERY UTRUDNIAJĄCE UCZESTNICTWO W POLSKIM SYSTEMIE OŚWIATY

- Dostępne są jedynie ograniczone dane na temat ukraińskiej młodzieży pozostającej poza szkołą, które umożliwiłyby analizę, monitorowanie i podejmowanie decyzji. Utrudnia to działania nauczycieli i administracji szkolnej, władz lokalnych oraz polskiego rządu.
- Starsi ukraińscy nastolatki w dużej mierze wybierają ukraińską edukację zdalną zamiast polskich szkół, gdyż mają nadzieję na kontynuowanie nauki w Ukrainie. Dodatkowym wyzwaniem, które przyczynia się do wyboru ukraińskiej edukacji online, jest trudność z weryfikacją ukraińskich świadectw ukończenia szkoły w celu uzyskania odpowiedniego miejsca w polskim systemie edukacji.
- Dobrostan i wpływ opiekunów mają istotne znaczenie dla tego, czy i w jaki sposób młodzież uzyskuje dostęp do różnych form edukacji. Na opiekunach ciąży wiele obowiązków, a wciąż starają się oni zregenerować po stresie związanym z wojną i przesiedleniami, a także poświęcają czas na szukanie zatrudnienia w Polsce.
- Przyjęcie do polskich szkół utrudnia zwiększona liczba uczniów, czas przybycia do Polski i składania wniosków o przyjęcie do szkoły w danym roku szkolnym, a także zrozumienie procedur rekrutacyjnych.
- Bariery kulturowe i językowe są głównymi powodami, dla których ukraińscy nastolatki rezygnują lub decydują się nie uczęszczać do polskich szkół. Ograniczona dostępność asystentów i asystentek międzykulturowych w szkołach, którzy mogliby ich wspierać, jest kolejnym czynnikiem związanym z obawami dotyczącymi zapisania się do szkoły lub pozostania w niej.
- Ukraińscy nauczyciele borykają się z wyzwaniami związanymi z uznaniem posiadanych uprawnień przez polski system i często podejmują inną pracę, aby zapewnić opiekę swoim rodzinom.
- Ukraińska edukacja przez Internet nie zapewnia świadectw potwierdzających ukończenie zajęć online, a przeniesienie wcześniejszych ukraińskich ocen szkolnych również jest trudne.

MECHANIZMY RADZENIA SOBIE W TRUDNYCH SYTUACJACH I SYSTEMY WSPARCIA DLA UKRAIŃSKICH DZIECI I MŁODZIEŻY POZOSTAJĄCYCH POZA SZKOŁĄ

- Ukraińska młodzież, która nie uczęszcza do szkoły, nie utrzymuje bliższych kontaktów z polską młodzieżą. To wpływa na poczucie dużej izolacji i jej dobrostan psychospołeczny.
- Wsparcie oferowane przez społeczność lokalną i organizacje pozarządowe przynoszą korzyści. Występują jednak trudności w zakresie samego ich zapewnienia, aby zagwarantować większą motywację i udogodnienia dla osób uczęszczających zarówno na zajęcia online, jak i stacjonarne. Aspekt ten mógłby być w większym stopniu wspierany przez polski rząd.
- Okierunkowane kulturowo świadczenia w zakresie wsparcia psychospołecznego są niewystarczające, aby zaspokoić potrzeby ukraińskich nastolatków powracających do normalności po doświadczeniu konfliktu, przesiedlenia oraz izolacji społecznej.
- Organizacje pozarządowe odgrywają znaczącą rolę w dostarczaniu świadczeń i informacji ukraińskim osobom uchodźczym w zakresie ścieżek edukacyjnych, choć mają one ograniczone możliwości bezpośredniego działania w szkołach.
- Niektórzy polscy nauczyciele tworzą treści informacyjne i angażują uczniów, ale takie działania nie mają charakteru systemowego i wynikają z indywidualnych aktywności nauczycieli.
- Działania międzykulturowe, które mogłyby stanowić kluczowy system wsparcia poprzez łączenie polskiej i ukraińskiej młodzieży oraz promowanie solidarności i zrozumienia kulturowego, nie są oferowane w wystarczającym stopniu.

WSPOMAGANIE INTEGRACJI I PODEJMOWANIA LUB PONOWNEGO PODEJMOWANIA NAUKI PRZEZ UKRAIŃSKICH NASTOLATKÓW W POLSKIM SYSTEMIE EDUKACJI

- Niski poziom finansowania i niewystarczające wsparcie ze strony polskich władz stanowią główny czynnik wpływający na brak gotowości ukraińskich rodzin do wysyłania nastolatków do polskich szkół.
- Choć młodzież i opiekunowie zdają sobie sprawę ze znaczenia polskich szkół w kontekście nauki języka i integracji, ograniczona dostępność asystentów międzykulturowych i możliwości nauki języka nadal utrudnia te procesy.
- Zapewnienie kluczowych zasobów, takich jak m.in. wsparcie psychospołeczne, jest niezbędne, aby ułatwić ukraińskim nastolatkom efektywną integrację w polskich szkołach i w szerszym środowisku kulturowym.
- Malejące finansowanie dla organizacji pozarządowych przeznaczane na projekty edukacyjne i integracyjne przełożą się negatywnie na dostęp do omawianych świadczeń.

ZALECENIA

Poniższe rekomendacje to propozycje, które mają na celu dostarczenie informacji potrzebnych do:

- kształtowania polityk dotyczących edukacji,
- podejmowania decyzji,
- poprawienia dostępu do edukacji,
- tworzenia odpowiedniego środowiska dla uchodźców i uchodźczyń z Ukrainy w Polsce.

ZALECENIA W ZAKRESIE POLITYKI

1. Polski rząd powinien znacząco zwiększyć inwestycje w sektor edukacji na szczeblu centralnym oraz zdecentralizować zasoby, aby zagwarantować możliwość przyjęcia ukraińskich nastolatków do polskich szkół. Obejmuje to:

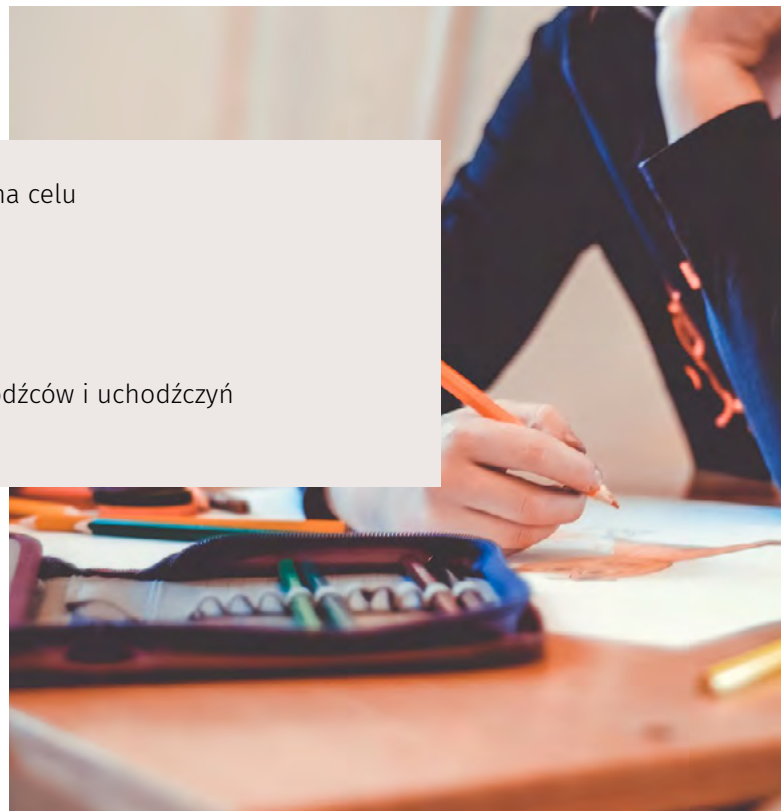
A. Podniesienie wynagrodzeń pracowników oświaty i usprawnianie rekrutacji nauczycieli, w tym zapewnienie lepszych warunków zatrudnienia dla nauczycieli z Ukrainy.

B. Ewaluację i redystrybucję środków w taki sposób, aby gminy były w stanie przyjąć ukraińskich uczniów i zapewnić im wysoką jakość świadczeń odpowiednich także pod względem kulturowym.

C. Odejście od krótkoterminowych działań prowadzonych w systemie projektowym na rzecz inwestycji w długofalowe działania, które wzmocnią polski system szkolnictwa publicznego oraz zapewnią jakościową edukację wszystkich dzieci w Polsce.

2. Polski rząd powinien wprowadzić oraz wspierać kompleksowy i oparty na współpracy mechanizm monitorowania i weryfikacji ukraińskiej młodzieży pozostającej poza systemem szkolnym. Obejmuje to:

A. Bardziej systemowe metody wymiany informacji (na poziomie lokalnym i centralnym) i koordynację działań z ukraińskimi opiekunami w celu określenia potrzeb ukraińskich dzieci i młodzieży w zakresie ochrony zdrowia i pomocy psychospołecznej oraz wsparcia potrzeb kulturowych.

B. Ustrukturyzowane monitorowanie nieobecności w szkole w celu lepszego zrozumienia czynników przyciągających i wypychających młodzież ze szkół oraz lepszego wsparcia osób, które pozostają poza polskim systemem edukacji.

C. Konsultacje i wymiana informacji z organizacjami pozarządowymi i przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego, z myślą o zapewnieniu świadczeń, które zaspokoją potrzeby ukraińskich rodzin i przyniosą trwałe rezultaty w całym polskim systemie edukacji.

3. Podmioty publiczne i prywatne powinny wspólnie zlecać dalsze badania, aby lepiej zrozumieć sytuację i inwestować w zaspokajanie potrzeb grup najbardziej narażonych i zmarginalizowanych, w szczególności dzieci bez opieki i rozdzielonych z rodzinami (UASC), społeczności romskiej, dzieci z niepełnosprawnościami i ewakuowanych dzieci, które przebywają w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania. Obejmuje to:

A. Poszukiwanie i łączenie rodzin ze szczególną uwagą i wsparciem w celu zapewnienia wiarygodności dla dzieci pozostających bez opieki i rozdzielonych z rodzinami (UASC). Dostępne są bardzo nieliczne dane na temat

potrzeb edukacyjnych dzieci ewakuowanych z ukraińskich placówek, zwłaszcza dzieci z niepełnosprawnościami.

B. Potrzebne jest ukierunkowane badanie dotyczące nierówności między płciami w zakresie dostępu do edukacji i działań ochronnych dla ukraińskich uchodźców, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń dla bezpieczeństwa młodych kobiet i dziewcząt w kontekście nauki szkolnej, opieki i pozostawania poza szkołą.

C. Szerzej zakrojone konsultacje ze społecznościami romskimi w celu lepszego zrozumienia barier w dostępie do

edukacji i aktywnego włączenia ich w opracowywanie rozwiązań w sposób partycypacyjny i sprzyjający integracji społecznej.

4. Polski rząd, darczyńcy instytucjonalni i prywatni powinni zwiększyć wsparcie i pogłębić współpracę z organizacjami pozarządowymi i społeczeństwem obywatelskim w zakresie edukacji, wsparcia społecznego i ochrony ukraińskich nastolatków. Obejmuje to:

A. Długofalowe inwestycje w stale dostępne świadczenia psychospołeczne, rekreacyjne, społeczno-emocjonalne, rozwojowe i informacyjne na obszarach wiejskich i miejskich w celu zapewnienia skutecznej integracji ukraińskich nastolatków,

B. Zapewnienie długoterminowych źródeł finansowania dla miejscowych i skalowalnych projektów pilotażowych dotyczących efektywnych modeli holistycznego wsparcia dla integracji Ukraińców i mniejszości oraz pozytywnych rezultatów psychospołecznych i integracyjnych.

ZALECENIA TECHNICZNE

1. Ministerstwo Edukacji, organizacje pozarządowe oraz społeczeństwo obywatelskie powinny rozszerzyć programy pomocy językowej i kulturowej w szkołach, aby zapewnić regularność i spójność świadczeń

skierowanych do ukraińskich nastolatków w całym kraju. Obejmuje to:

A. Zapewnienie odpowiednich i równodostępnych kursów językowych oraz przygotowawczych dla ukraińskich dzieci i młodzieży.

B. Zagwarantowanie świadczeń i działań międzykulturowych, które pomogą polskim uczniom lepiej zrozumieć i zaakceptować Ukraińców, a także zapewnią wzajemne zaangażowanie.

C. Mechanizmy kontrolne zapewniające jakość pracy i odpowiedzialność personelu wdrażającego, wraz z odpowiednim pod względem kulturowym szkoleniem nauczycieli.

D. Zaangażowanie organizacji pozarządowych i społeczeństwa obywatelskiego w planowanie i wdrażanie działań międzykulturowych, wraz z zapewnieniem środków na budowanie potencjału kadry edukacyjnej.

2. Ministerstwo Edukacji oraz prywatni i instytucjonalni darczyńcy powinni przeznaczyć dodatkowe środki na rozszerzenie wachlarza ukierunkowanych kulturowo świadczeń w zakresie zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego w szkołach, a w szczególności na zagwarantowanie personelu, który zapewni trwałe i równe wsparcie dla ukraińskich nastolatków. Obejmuje to:

A. Dotacje celowe przeznaczone dla władz lokalnych w celu zapewnienia dostępności ukierunkowanej pomocy związanej ze zdrowiem psychicznym i wsparciem psychospołecznym w szkołach.

B. Wspieranie zatrudniania ukraińskiego personelu w celu zapewnienia, że świadczenia w zakresie zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego są dostosowane do potrzeb ukraińskich nastolatków.

3. Polski rząd powinien dokonać przeglądu i oceny istniejących procedur potwierdzania uprawnień ukraińskich nauczycieli, a także uznawania świadectw uczniów uczestniczących w ukraińskiej edukacji (zarówno stacjonarnej, jak i internetowej). Obejmuje to:

A. Przyjęcie uproszczonych procedur certyfikacji ukraińskich nauczycieli i odpowiednie informowanie o nich w celu zapewnienia lepszej dostępności ukraińskich nauczycieli.

B. Analizę i (w określonych przypadkach) przystosowanie polskich procedur uznawania ukraińskich świadectw w celu ułatwienia dostępu do ukraińskich programów nauczania online oraz ich ukończenia.

4. Polski rząd, prywatni i instytucjonalni darczyńcy oraz przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego powinni przeznaczyć więcej środków na zapewnienie odpowiedniego wsparcia i przygotowania polskich nauczycieli do pracy z ukraińską młodzieżą. Obejmuje to:

A. Budowanie potencjału polskich (i w miarę możliwości ukraińskich) nauczycieli, aby ułatwić integrację ukraińskich uczniów w polskich szkołach, ze szczególnym uwzględnieniem przeciwdziałania dyskryminacji.

B. Zapewnienie odpowiednich i łatwo dostępnych materiałów naukowych, aby umożliwić ukraińskim uczniom korzystanie z zasobów języku ojczystym.

C. Wspieranie działań międzykulturowych, które umożliwią ukraińskim uczniom integrację z polską kulturą, jednocześnie pomagając polskim nastolatkom zrozumieć kulturę ukraińską.

5. Polski rząd powinien dalej inwestować w kursy przygotowawcze skierowane do ukraińskich nastolatków, aby zapewnić ich szerszą dostępność, a także rozważyć możliwość, aby takie świadczenia stały się obowiązkowe, były odpowiednio finansowane i prowadzone równoległe z regularnym polskim programem nauczania. Obejmuje to:

A. Zapewnienie przystępnych cenowo, szeroko dostępnych i bezpiecznych metod prowadzenia

zajęć przygotowawczych, które umożliwią uczniom w nich udział w zajęciach przygotowawczych równoległe z regularnymi zajęciami szkolnymi.

B. Elastyczne podejście do daty rozpoczęcia nauki (w odniesieniu do roku szkolnego) w celu zapewnienia możliwości zapisania się na zajęcia przygotowawcze (w oparciu o termin przyjazdu ukraińskiego ucznia).

6. Polski rząd powinien rozważyć możliwość przeniesienia wszystkich dzieci osób uchodźczych przebywających w kraju do polskiego systemu edukacji, aby poprawić wyniki edukacyjne i zadbać o ich bezpieczeństwo. Obejmuje to:

A. Inwestowanie w elastyczne ścieżki edukacyjne, które umożliwią na włączenie wszystkich dzieci uchodźców (ukraińskich i innych) do szkół stacjonarnych, a ostatecznie do polskiego systemu edukacji.

B. Ustanowienie podstaw dotyczących minimalnych kompetencji i struktur ochrony, aby zagwarantować, że szkoły pozostaną bezpiecznymi i sprzyjającymi integracji środowiskami edukacyjnymi. W tym zakresie należy bardziej szczegółowo przeanalizować programy nauczania pomostowego.

C. Opracowanie realistycznych scenariuszy wzmocnienia zasobów i potencjału, by zrozumieć, jak przyjąć obecną liczbę dzieci uchodźczych pozostających poza szkołą, jednocześnie przygotowując się na wszelkie wahania liczby osób uchodźczych spowodowane eskalacją konfliktu w Ukrainie.

CEL BADANIA

Badanie miało na celu zrozumienie potrzeb i warunków dzieci ukraińskich w Polsce, które nie uczęszczają do szkoły, poprzez zbadanie dostępu do edukacji oraz powiązanych z nią kwestii ochrony. Podkreślono także dostępne i wybrane możliwości edukacyjne dla Ukraińców oraz zidentyfikowano czynniki wpływające na decyzje o podjęciu lub niepodjęciu nauki w szkole.

W badaniu priorytetowo potraktowano punkty widzenia i opinie ukraińskich dzieci i rodzin, a także osób zaangażowanych w polski system edukacji. Przeanalizowano także: poziom uczestnictwa w polskiej edukacji, w ukraińskich szkołach zdalnych, w ukraińskich szkołach w kraju oraz grupę osób niepodejmujących żadnej formy edukacji.

TYM SAMYM BADANIE MIAŁO DOPROWADZIĆ DO OSIĄGNIĘCIA NASTĘPUJĄCYCH TRZECH KLUCZOWYCH CELÓW:

Zrozumienie barier, które utrudniają udział w polskim systemie edukacji oraz wyodrębnienie środowisk, które go umożliwiają, a także nakreślenie wszelkich innych czynników wypychających i przyciągających młodzież z polskiej szkoły;

Mapowanie i zrozumienie: sieci społecznych, mechanizmów radzenia sobie w trudnych sytuacjach oraz systemów wsparcia wykorzystywanych przez nieuczęszczających⁵ do szkoły ukraińskich uchodźców;

Zidentyfikowanie strategii, które będą miały na celu podniesienie integracji i umożliwienie zapisania lub ponownego zapisania do systemu edukacji nieuczęszczających do szkoły nastoletnich uchodźców z Ukrainy.

W ramach badania zebrano podstawowe dane jakościowe i ilościowe oraz dokonano przeglądu raportów i informacji różnych podmiotów, które odpowiadają na potrzeby związane z eskalacją wojny w Ukrainie, koncentrując się na:

A. identyfikacji barier w dostępie do edukacji,

B. danych demograficznych dzieci, które nie zapisują się do szkoły lub przerywają naukę,

C. barierach strukturalnych w dostępie do edukacji,

D. zagrożeniach dla osób nieuczęszczających do szkoły,

E. skutecznych lub zalecanych sposobach zachęcania do uczestnictwa w polskim systemie edukacji przy jednoczesnym zachowaniu ukraińskiej tożsamości.

⁵ Osoby z Ukrainy w wieku 10-18 lat, które nie są zapisane do formalnego polskiego sektora edukacji. W tym: małoletni Ukraińcy mieszkający w Polsce i korzystający z edukacji online lub nieformalnych szkół stacjonarnych, placówek instytucjonalnych itp.

METODOLOGIA

1. PODEJŚCIE BADAWCZE

W badaniu sprawdzono, jak wojna i przesiedlenie wpływają na edukację młodzieży ukraińskiej w Polsce. Wykorzystano teorię zmian społecznych i behawioralnych (SBC). Zespół badawczy wybrał to podejście, aby lepiej zrozumieć, dlaczego osoby uchodźcze mają trudności z zapisaniem się do szkoły i jakie czynniki prowadzą do decyzji o rezygnacji z nauki. Badanie łączyło analizę strukturalnych i instytucjonalnych barier z obserwacjami zachowań, aby dostarczyć praktyczne zalecenia dla osób, które zajmują się edukacją i integracją młodzieży uchodźczej w Polsce.

Aby zrozumieć, dlaczego nastolatki rezygnują z nauki w szkole, grupa badawcza użyła koncepcji Gender and Adolescence: Global Evidence (GAGE) [pl. Płeć i dorastanie: Dane globalne], dostosowując ją do polskiej rzeczywistości. Badacze rozszerzyli te ramy, aby obejmowały wszystkich nastolatków, nie tylko dziewczęta. Wykorzystali badanie GAGE, które analizuje zmiany społeczne wśród młodzieży, aby zrozumieć, jak wspierać ich rozwój edukacyjny. Skupili się na trzech obszarach: możliwościach, kontekstach i strategiach zmian w polskim kontekście uchodźczym. (Rys. 1).⁶

Po zbadaniu, które kierunki badań są istotne zgodnie z ramami GAGE, Triangle użył Modelu Czynników Behawioralnych (BDM), aby zrozumieć, jakie decyzje podejmują rodziny osób uchodźczych z Ukrainy, gdy chodzi o edukację ich dzieci w Polsce. Ten model pomógł zidentyfikować, które czynniki wpływają na te decyzje

oraz jakie bariery utrudniają ukraińskim nastolatkom dostęp do edukacji w Polsce i w Ukrainie.

Choć termin „poza szkołą” w Polsce jest szeroko stosowany do opisanie szeregu scenariuszy edukacyjnych, w niniejszym raporcie „poza szkołą” odnosi się do wszystkich dzieci i młodzieży w wieku od 10 do 18 lat, które znajdują się poza formalnym polskim systemem szkolnictwa, w tym osób uczęszczających na ukraińskie kursy online i nie obejmuje osób, które ukończyły szkołę przed 18. rokiem życia. Zgodnie z parametrami niniejszego raportu, „wiek szkoły podstawowej” to 10-14 lat, a „wiek szkoły średniej” to 15-18 lat.⁸

⁶ GAGE Consortium. „Płeć i dorastanie: Dlaczego zrozumienie możliwości nastolatków, strategii zmian i kontekstów ma znaczenie. Ramy koncepcyjne GAGE.” Londyn: Gender and Adolescence: Global Evidence [Płeć i dojrzewanie: Dane globalne], 2017.

RYSUNEK 1: PRZYJĘTE RAMY KONCEPCYJNE (GAGE)

(źródło: Gage Consortium, Triangle)⁷

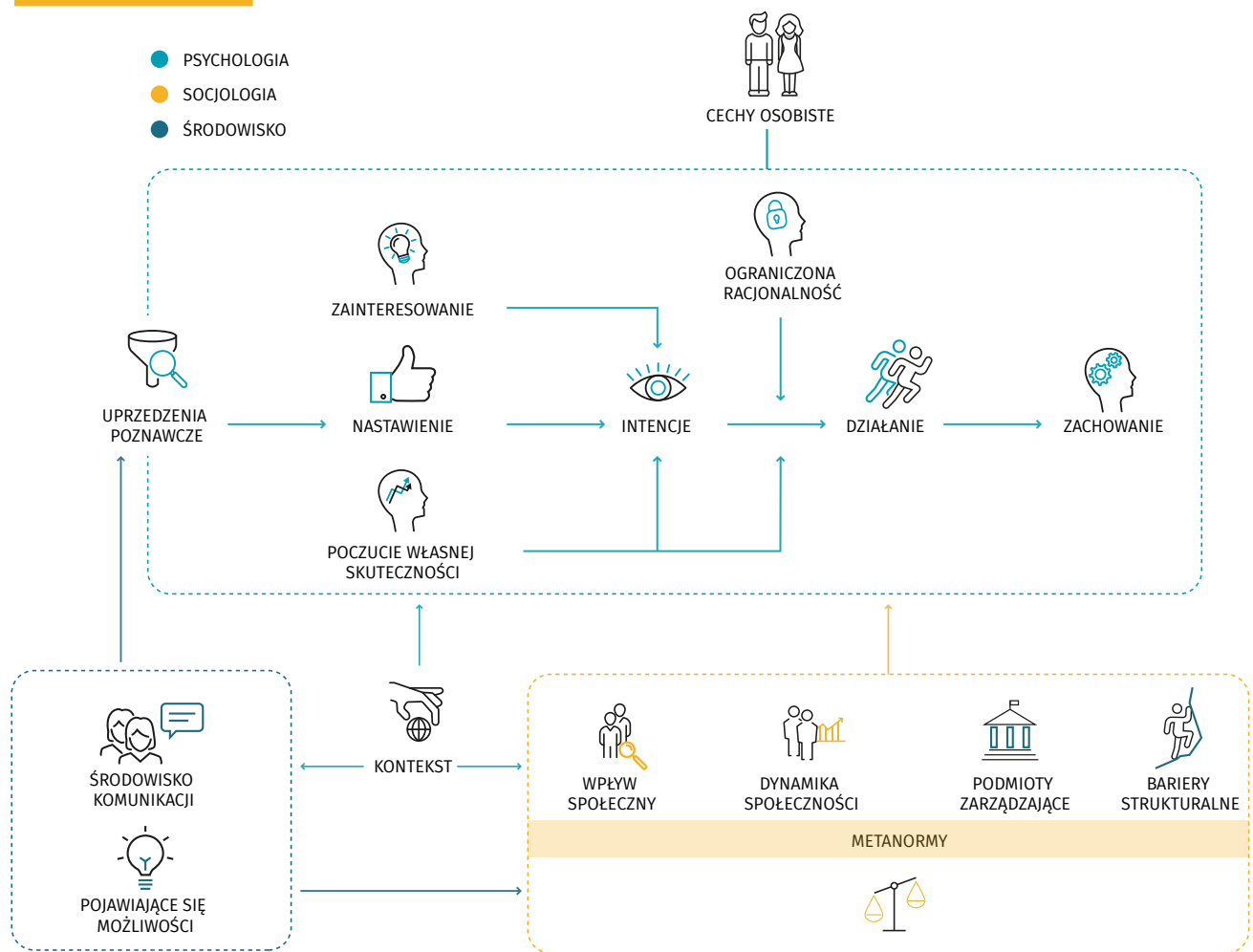

⁷ Ibid.

Pierwotne ramy zostały zmodyfikowane tak, aby rozwiązać problem niewystarczającego poziomu wiedzy na temat tego, co utrudnia podejmowanie wysiłków na rzecz skutecznego przeciwdziałania zjawisku nieuczęszczania do szkoły przez nastolatków.

⁸ W badaniu wykorzystano dane polskiego rządu, które dostarczają informacji o dzieciach w wieku szkolnym według daty urodzenia, co pozwala na monitorowanie osób objętych obowiązkiem szkolnym do 18. roku życia. Badanie nie uwzględnia osób, które ukończyły szkołę przed 18. rokiem życia i nie są uważane za „nieuczęszczające do szkoły”.

RYSUNEK 2: MODEL CZYNNIKÓW BEHAVIORALNYCH (BDM)

(źródło: UNICEF) ⁹

⁹ Petit, V. *The Behavioural Drivers Model: A Conceptual Framework for Social and Behaviour Change Programming*, UNICEF, 2019. Pierwotne ramy zostały zmodyfikowane tak, aby rozwiązać problem niewystarczającego poziomu wiedzy na temat tego, co utrudnia wysiłki na rzecz skutecznego przeciwdziałania zjawisku nieuczęszczania do szkoły przez nastolatki.

2. METODY

Po zakończeniu fazy wstępnej, Triangle wykorzystał etapowe, mieszane metody, podejście partycypacyjne i integracyjne oraz opracował jakościowe i ilościowe narzędzia badawcze do realizacji terenowej. W szczególności, Triangle opracował kwestionariusze do wywiadów z kluczowymi informatorami (KII), z personelem organizacji pozarządowych (I) NGO i specjalistami ds. systemu edukacji (w tym nauczycielami – zarówno polskimi, jak i ukraińskimi, administratorami i urzędnikami samorządowymi),

wywiady pogłębione (IDI) i dyskusje w grupach fokusowych (FGD), po których nastąpiło badanie ilościowe mające na celu zrozumienie sposobu postrzegania dostępu do polskiego systemu edukacji wśród społeczności ukraińskiej.

Biorąc pod uwagę, że badanie obejmowało grupy szczególnie narażone na wykluczenie, wykorzystano uproszczony kwestionariusz waszyngtoński, aby lepiej zrozumieć ich sytuację oraz szczegółowo przeanalizować dane, które rzutują na ich sytuację. Badanie zostało również przeprowadzone zgodnie z polityką i procedurami wszystkich współpracujących organizacji w zakresie ochrony

(dzieci) oraz zapobiegania wykorzystywaniu seksualnemu i niegodziwemu traktowaniu (PSEA), aby przestrzegać zasady „Do No Harm” [„Nie szkodzić”] oraz zapobiegać, identyfikować, zgłaszać i reagować na wszelkie niepokojące kwestie z tym związane, przy jednoczesnym zapewnieniu wiarygodności i przejrzystości w trakcie całego badania.

Przeprowadzono ocenę ryzyka w zakresie ochrony (dzieci) i PSEA dla działań związanych z gromadzeniem danych w celu zidentyfikowania wszelkich potencjalnych zagrożeń i zapewnienia środków zaradczych. Wszyscy badacze terenowi i ankieterzy zostali przeszkoleni w zakresie ochrony (dzieci), zarówno w celu identyfikacji, jak i zgłaszania tego typu zagrożeń do punktów kontaktowych ds. ochrony (dzieci) i PSEA. Podpisali oni również politykę organizacji w zakresie ochrony (dzieci) i PSEA, w tym kodeks postępowania. Zadbano o stworzenie warunków gromadzenia danych, które chroniły i tworzyły bezpieczne środowisko dla dzieci, przestrzegając wszystkich procedur dotyczących świadomej zgody i poufności danych, a także informując uczestników o sposobach bezpiecznego zgłaszania wszelkich wątpliwości lub informacji zwrotnych w trakcie procesu.

2.1 PRZEGLĄD LITERATURY

Triangle przeprowadził przegląd literatury w oparciu o publicznie dostępne dokumenty, literaturę dotyczącą środowiska edukacyjnego i ochrony dzieci Ukraińców w Polsce oraz uzupełniające projekty humanitarne. W miarę pojawiania się nowych zjawisk i informacji podczas wstępnego gromadzenia danych jakościowych, badano inne dokumenty, aby potwierdzić lub rozwinąć zrozumienie głównych obszarów badania. Przegląd obejmował raporty agencji oraz organizacji humanitarnych i rozwojowych, źródła akademickie, „szarą” literaturę z różnych agencji oraz inne istotne badania i analizy.

2.2 OPRACOWANIE NARZĘDZI

Na podstawie przeglądu literatury zespół badawczy opracował częściowo ustrukturyzowane kwestionariusze, ustalając priorytet informacji na podstawie wywiadów z nastolatkami i opiekunami¹⁰, które następnie dostarczyły informacji na temat

zastosowania narzędzia do gromadzenia danych ilościowych. W badaniu ilościowym wykorzystano informacje z KII i IDI, aby zoptymalizować wykorzystanie spostrzeżeń do triangulacji danych jakościowych. Ostatecznie przeprowadzono 28 KII, 17 FGD i 25 IDI, a następnie przeprowadzono ankietę z udziałem 619 opiekunów i nastolatków.

WYWIADY Z KLUCZOWYMI INFORMATORAMI (KII)

Częściowo ustrukturyzowane KII skierowane były do osób posiadających wiedzę w sferze edukacji i ochrony w Polsce, w tym nauczycieli, przedstawicieli rządu i podmiotów zajmujących się pomocą humanitarną.

DYSKUSJE W GRUPACH FOKUSOWYCH (FGD)

Dyskusje w grupach fokusowych skierowane były w szczególności do ukraińskich nastolatków i opiekunów, a ich celem było lepsze zrozumienie ich udziału (lub jego braku) w polskim systemie edukacji oraz barier, jakie mogą napotkać w uczęszczaniu do szkoły.

WYWIADY POGŁĘBIONE (IDI)

IDI zostały wykorzystane w celu skuteczniejszego zaangażowania ukraińskich osób uchodźczych w bezpieczny i kompleksowy sposób, skupiając się w dużej mierze na grupach szczególnie narażonych, czyli na gospodarstwach domowych z nastolatkami z niepełnosprawnością, rodzinach o niskich dochodach i osobach zapewniających tymczasową opiekę ukraińskim nastolatkom.

¹⁰ Do celów tego badania za nastolatków uważa się osoby w wieku od 10 do 18 lat, przy czym termin „młodszy nastolatek” odnosi się do osób w wieku od 10 do 13 lat, a „starsi nastolatki” się do osób w wieku od 14 do 18 lat, co odpowiada grupom wybranym do tego badania.

OGRANICZENIA I DZIAŁANIA ZARADCZE

W trakcie badania nad potrzebami i warunkami nastolatków ukraińskich w wieku 10-18 lat, które pozostają poza szkołą w Polsce, uwzględniono kilka ograniczeń. Ograniczenia te wpływają na możliwość uogólnienia oraz wiarygodność wyników i powinny być brane pod uwagę przy ich interpretacji. Do ograniczeń tego projektu należą:

DOBÓR PRÓBY:

Zespół badawczy stanął w obliczu wyzwań związanych z dotarciem do wszystkich odpowiednich osób ze względu na bariery językowe i zmienny charakter populacji osób uchodźczych, jednak podjęto działania w celu zapewnienia wystarczającej ilości danych jakościowych poprzez kontakt z organizacją, która współpracuje z ukraińskimi badaczami. Mając na uwadze potrzebę wszechstronnego zrozumienia różnorodnych doświadczeń populacji docelowej, dostosowano metodologię i profilowanie. Jako kluczowy element tego środka zaradczego, liczba dyskusji w grupach fokusowych (FGD) i wywiadów pogłębionych (IDI) została zwiększona, aby sprostać potrzebie objęcia badaniem osób w wieku 10-13 lat, które nie mogły zostać uwzględnione w próbie badawczej. To udoskonalenie zapewniło bardziej rozległy i zróżnicowany zbiór danych, umożliwiając Triangle uchwycenie szerszego zakresu punktów widzenia i doświadczeń. Dodatkowo, Triangle utrzymywał współpracę z organizacjami pracującymi z nastolatkami pozostającymi poza szkołą (OOS) z Ukrainy, aby uzyskać reprezentatywną próbę, która była zgodna z dopracowanym podejściem badawczym.

W toku badania rozważano również włączenie dzieci w wieku od 6 do 9 lat, aby badanie obejmowało wszystkie dzieci w wieku szkolnym. Podjęto jednak decyzję o wykluczeniu tej grupy. Zarówno organizacje, jak i badacze doszli do wniosku, że w przypadku tej grupy nie ma pewnej metody pozyskiwania informacji na temat decyzji o zapisie, rezygnacji lub niezapisy-

waniu się do polskiego systemu edukacji. Dodatkowo, poszerzenie etycznych procedur badawczych i zgodność z przepisami były postrzegane jako równie ograniczające.

TENDENCYJNOŚĆ ODPOWIEDZI:

Ponieważ badanie bezpośrednio angażowało nastolatków i ich opiekunów, istniało nieodłączne ryzyko wystąpienia tzw. „response bias”, czyli sytuacji, kiedy odpowiedzi udzielane przez respondentów w badaniu są przekrzywione lub zniekształcone ze względu na pewne czynniki, takie jak preferencje osobiste, uprzedzenia, czy sposób formułowania pytań. Osoby uchodźcze mogły niechętnie dzielić się doświadczeniami związanymi z edukacją lub systemami wsparcia ze względu na oczekiwania społeczne lub strach przed reperkusjami. Aby temu zaradzić, Triangle przeprowadził obszerny program szkoleniowy dla wszystkich osób zbierających dane. Szkolenie to kładło nacisk nie tylko na podstawowe techniki zbierania danych, ale także na zaawansowane umiejętności komunikacyjne, skuteczną interakcję z grupami szczególnie narażonymi, poruszanie delikatnych kwestii i rozwiązywanie potencjalnych problemów związanych z ochroną. Ponadto

P. Wu/DEC

kwestionariusze zostały skrupulatnie opracowane, aby zrównoważyć potrzebę gromadzenia odpowiednich danych z wymogiem nie sugerowania odpowiedzi lub nieumyślnego ponownego traumatyzowania uczestników. Dane z różnych grup zostały również porównane w celu zidentyfikowania różnic i wskazania, gdzie występowały możliwe błędy pomiaru, szczególnie w odniesieniu do błędów związanych z oczekiwaniami społecznymi.

BARIERY JĘZYKOWE I KULTUROWE:

Z uwagi na znaczenie zrozumienia i pokonywania różnic kulturowych i językowych, istniało ryzyko, że różnice te wpłyną na szczegółowość i dokładność danych. Aby temu zaradzić, Triangle nawiązał współpracę ze Stowarzyszeniem Edukacji Krytycznej¹¹, lokalnym podmiotem doświadczonym w pracy ze społecznością ukraińską, w tym dziećmi i nastolatkami, w Polsce. Zespół badawczy składał się zarówno z polskich, jak i ukraińskich członków, i wykorzystywał ich wspólne doświadczenia w sektorze edukacji, aby zapewnić odpowiednie i skuteczne zaangażowanie uczestników. Takie podejście miało na celu ograniczenie do minimum nieporozumień językowych i kulturowych, zwiększając tym samym jakość i wiarygodność zebranych danych.

CZYNNIKI CZASU:

Na badania mogły mieć wpływ czynniki czasowe, które były poza kontrolą zespołu badawczego, w tym względy polityczne lub programowe, które oddziałują na system edukacji lub programy ochrony dzieci albo reakcje na osoby uchodźcze z Ukrainy

w Polsce. W szczególności polityka wprowadzona w odpowiedzi na dużą liczbę osób uchodźczych na początku konfliktu została przygotowana i wdrożona przez poprzedni rząd, który w swoich działaniach i decyzjach różni się od rządu obecnego. W związku z tym należy nadal analizować zasadność niektórych zaleceń skierowanych do podmiotów na szczeblu państwowym. Ponadto przebieg konfliktu zmienił się w trakcie badań, co dało do zrozumienia, że konflikt najprawdopodobniej będzie się przedłużał. W związku z tym obliczenia dotyczące powrotu i długoterminowych polityk adaptacyjnych zostały uwzględnione w większym stopniu, szczególnie biorąc pod uwagę koniec i początek nowego roku akademickiego. Aby uwzględnić te zmiany czasowe, Triangle opracował kompleksową metodologię, aby jak najlepiej uchwycić kontekst, w którym prowadzone są badania, i uniknąć generalizacji ustaleń.

KWESTIA PŁCI:

Badanie to zostało zaprojektowane w sposób uwzględniający płeć, zapewniając rozdzielanie działań badawczych według płci wszystkich uczestników. Obszary badań, skierowane do opiekunów, zostały również odpowiednio skonstruowane, a strategie doboru próby koncentrowały się na odpowiedziach opiekunów płci żeńskiej, stanowiących większość ukraińskiej populacji dorosłych osób uchodźczych. Analiza danych reprezentatywnych i niereprezentatywnych nie wykazała znaczących różnic między płciami w większości punktów. Jednak tam, gdzie zidentyfikowano znaczące różnice między doświadczeniami dziewcząt i chłopców, włączono to do raportu.

¹¹ „Edukacja Krytyczna.” Edukacja Krytyczna, <https://edukacjakrytyczna.org/en/home/>.

NAJWAŻNIEJSZE USTALENIA

1. BARIERY DOTYCZĄCE KORZYSTANIA Z POLSKIEGO SYSTEMU EDUKACJI

CZĘSTOTLIWOŚĆ WYSTĘPOWANIA I DANE DEMOGRAFICZNE DOTYCZĄCE OSÓB PRZEDWCZEŚNIE KOŃCZĄCYCH NAUKĘ I NIEUCZĘSZCZAJĄCYCH DO SZKOŁY

Informacje na temat liczby ukraińskich nastolatków, którzy nie uczęszczają do szkoły, są trudne do uzyskania, a nieścisłości dotyczą uczniów, którzy są zarejestrowani, ale nie uczęszczają, uczęszczają nieregularnie lub tych, którzy zrezygnowali z nauki. Według danych polskiego rządu z listopada 2023 r., zarejestrowano pod numerem PESEL¹² 293 229 dzieci i nastolatków w wieku szkolnym.¹³ Wśród nich zarejestrowanych jest 220 662 nastolatków w wieku 10-18 lat, czyli z grupy docelowej wiekowej badania. Jednocześnie 108 884 Ukraińców w tym samym przedziale wiekowym (10-18 lat) jest „przypisanych” do szkół, co stanowi 49% zarejestrowanej populacji.¹⁴ Ta ostatnia liczba nie uwzględnia jednak osób, które początkowo zgłosiły się do polskiego systemu edukacji, ale albo nigdy do niego nie przystąpiły, albo z niego zrezygnowały. Nie ma ustrukturyzowanego systemu kompleksowego monitorowania ukraińskich nastolatków pozostających poza szkołą, a biorąc pod uwagę przemieszczanie się ludności oraz różne

czynniki wypychające i przyciągające ukraińskich uczniów do edukacji online, wiadomo, że oficjalne dane nie odzwierciedlają liczby uczniów regularnie korzystających z nauki stacjonarnej. Działania podejmowane w związku z frekwencją lub osobami, które nie uczęszczają na zajęcia przez pewien czas, odbywają się na poziomie lokalnym i szkolnym. Tymczasem nauczyciele nie zawsze otrzymują informacje i zasoby, aby rzetelnie zgłaszać dane dotyczące rezygnacji z nauki władzom centralnym. Sprawę dodatkowo komplikuje fakt, że ukraińskie rodziny często decydują się na powrót do Ukrainy, zmianę miejsca zamieszkania w Polsce lub rezygnują z uczęszczania do polskich szkół (lub w ogóle nie podejmują nauki).

Na podstawie oficjalnych danych możemy oszacować, że liczba dzieci i nastolatków pozostających poza szkołą wynosiła ponad 111 500 osób.¹⁵ Choć liczba ta jest najprawdopodobniej niedokładna ze względu na ograniczenia wymienione powyżej, wskazuje na skalę problemu, przy czym niektóre szacunki są znacznie wyższe.

Według ukraińskich nastolatków i ich opiekunów, ukraińskie zajęcia online są najbardziej rozpowszechnioną formą nauki, w przeciwieństwie do stacjonarnej nauki w Polsce. Starsi ukraińscy nastolatki, którzy nie uczęszczają do polskich szkół, preferują naukę w ukraińskich szkołach online. 83% z nich

¹² PESEL to polski numer identyfikacyjny nadawany legalnie przebywającym w Polsce obywatelom i rezydentom, niezbędny do załatwienia formalności takich jak otwarcie rachunku bankowego czy skorzystanie z usług medycznych. Wnioski są bezpłatne i wydawane na poziomie gminy.

¹³ „Zarejestrowane Wnioski o Nadanie Statusu Ukrain.” [Dane.gov.pl, https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/52339/table](https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/52339/table) (dostęp: 9.02.2024).

¹⁴ „Uczniowie uchodzący z Ukrainy.” [Otwarte Dane. Dostęp: 5 grudnia 2023. https://dane.gov.pl/pl/dataset/2711,uczniowie-uchodzacy-z-ukrainy/resource/52039/table](https://dane.gov.pl/pl/dataset/2711,uczniowie-uchodzacy-z-ukrainy/resource/52039/table), (dostęp: 9.02.2024).

[Niewiedza o tym, jak pomagać dzieciom nieuczęszczającym do szkoły] jest problemem. Bardzo trudno jest do nich dotrzeć. Nie tylko na poziomie gminy, która nie jest w stanie nawiązać takich kontaktów, ale nawet na poziomie organizacji publicznych, które chciałyby pomóc. Bo jeśli nie ma dzieci w żadnym systemie, bo albo są zarejestrowane w ukraińskiej szkole w Ukrainie, albo nie są wcale, to w zasadzie jak do nich dotrzeć? Dzieci, nawet jeśli możemy je objąć programami, dodatkowymi zajęciami - jeśli są poza systemem, to ich nie widzimy.

KII, urzędniczka samorządowa

deklaruje, że uczęszcza do szkół online, a 31%, że uczy się w domu – przy czym niektórzy korzystają z obu metod.¹⁶ Co ciekawe, istnieje rozbieżność między punktem widzenia opiekunów i starszych nastolatków w odniesieniu do dzieci nieuczestniczących w żadnej formie edukacji. Znikoma liczba opiekunów przyznaje, że ich dzieci (w wieku 10-18 lat) w ogóle się nie uczą, podczas gdy 3% starszych nastolatków (14-18 lat) przyznaje, że w ogóle nie uczęszcza do szkoły. Ta rozbieżność wskazuje, że rodzice mogą być nieświadomi tego, czy ich (starsze) dzieci uczęszczą do szkoły, czy też nie, lub po prostu nie chcą przyznać się do nieposyłania swoich dzieci do jakiegokolwiek szkoły.

Jak wynika z badania, odsetek osób, które rezygnują z nauki w szkołach stacjonarnych na rzecz edukacji online, wśród starszych nastolatków wzrósł w trakcie konfliktu. Nauczyciele zauważają, że poziom zasobów i wsparcia dla polskich szkół spadł po pierwszym

roku obecności osób uchodźczych z Ukrainy. Zamiary Ukraińców, czy chcą pozostać w Polsce czy wrócić do Ukrainy, także wpływają na decyzje o zapisach do szkół. Wiele osób z Ukrainy, które przyjechały do Polski na początku wojny, teraz bardziej skłania się ku nauce w polskim systemie edukacji. Mieli oni więcej czasu na znalezienie pracy oraz dostosowanie się do życia w Polsce. Niektórzy mogą mieć też członków rodziny, którzy mieszkali w Polsce przed wojną i mieli więcej czasu na przystosowanie się do nowych realiów. Inni deklarowali, że wolą zajęcia online ze względu na chęć powrotu do Ukrainy, gdzie ich świadectwa szkolne będą z pewnością uznawane, a wielu z nich nadal spodziewa się bliskiego końca wojny.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ukraińscy opiekunowie uważają, że nauczanie domowe polega na przestrzeganiu ukraińskiego programu nauczania i doradzaniu swoim dzieciom, bez udziału dziecka w zajęciach online.

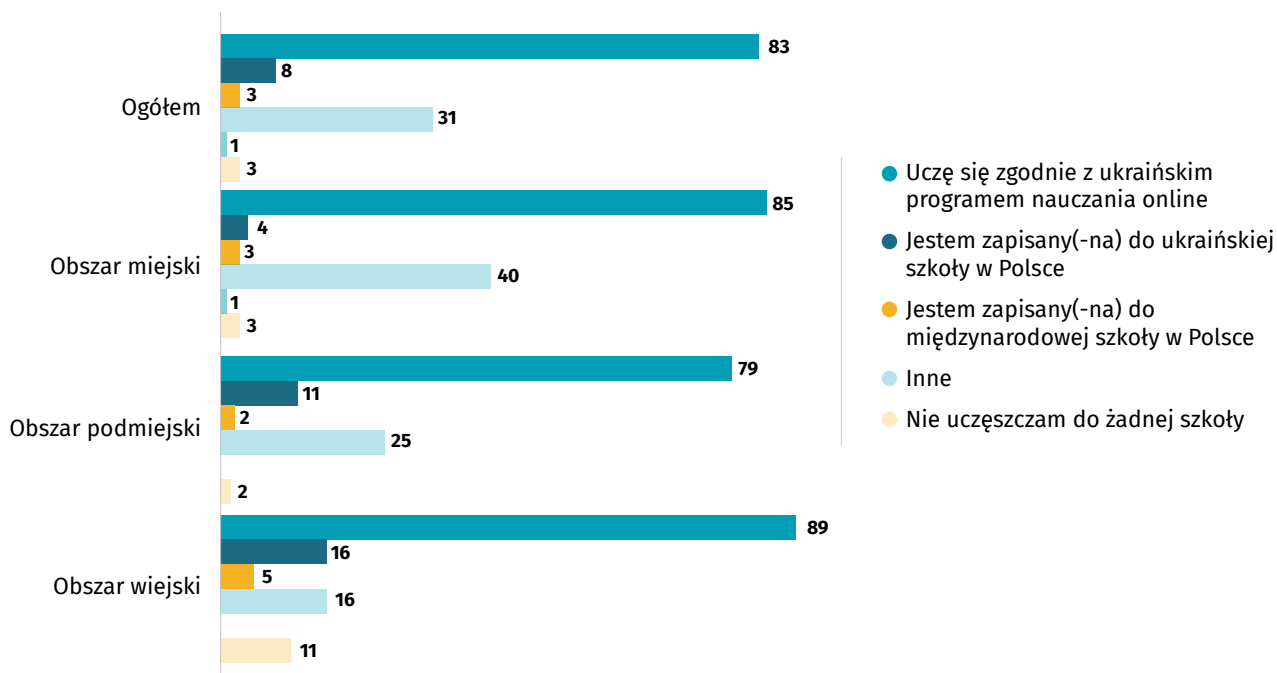

Ci [Ukraińcy], którzy byli lub są tutaj, mają pracę, mają pewną stabilizację, podczas gdy w domu (w Ukrainie) sytuacja nie jest do końca pewna, są to ci, którzy pozostają w systemie szkolnym. Niektórzy pojechali dalej [na Zachód], wrócili do Ukrainy, bo też mieliśmy takie przypadki.

KII, polska nauczycielka

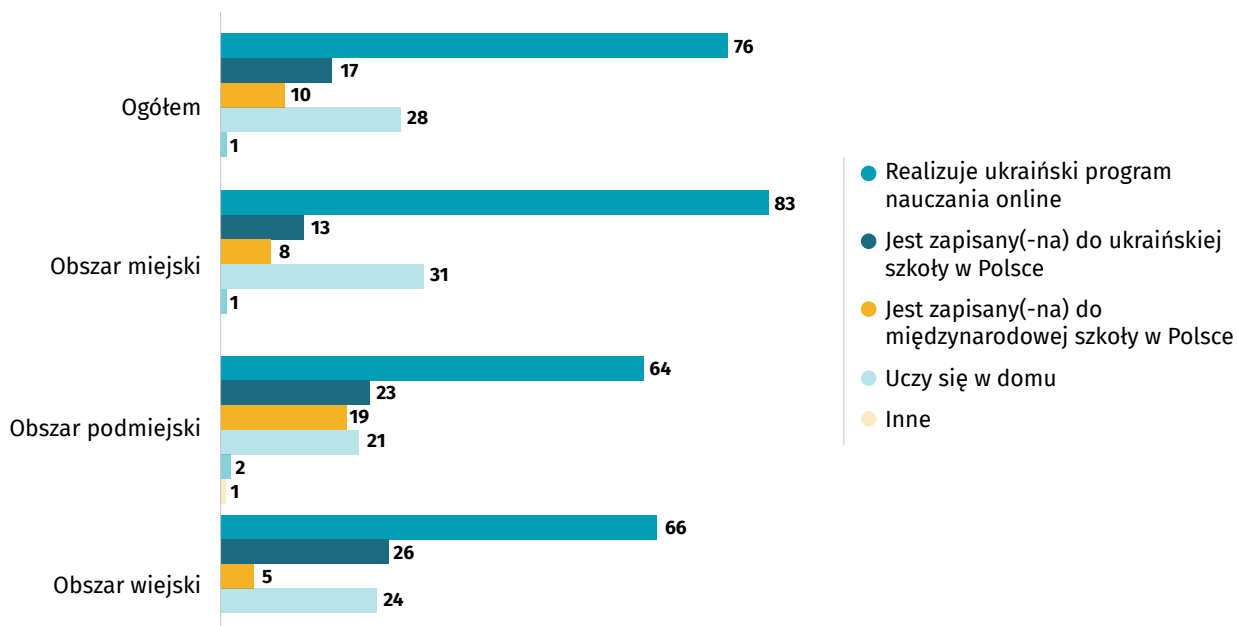
RYSUNEK 3: CO NAJLEPIEJ OPISUJE TWOJĄ OBECNĄ SYTUACJĘ EDUKACYJNĄ?¹⁷

dane w %

RYSUNEK 4: CO NAJLEPIEJ OPISUJE OBECNĄ SYTUACJĘ EDUKACYJNĄ TWOJEGO DZIECKA?¹⁸

dane w %

¹⁷ Dane na wykresie przedstawiają dzieci, które nie uczęszczają do polskich szkół.

¹⁸ Dane na wykresie przedstawiają dzieci, które nie uczęszczają do polskich szkół.

Wszystko było świetnie, ale nie podobało mi się, że po ósmej klasie poszłam do liceum.

W liceum nauka trwa cztery lata, a ja nie chciałam uczyć się przez kolejne cztery.

Mogłam więc uczyć się jeszcze przez dwa lata w ukraińskiej szkole i pójść na uniwersytet.

Uczestniczka FGD, w wieku 15-17 lat

Ponadto starsi nastolatki napotykają wyzwania związane z integracją w polskim systemie – zarówno pod względem przyswajania języka, jak i treści podstawowych programów nauczania, zwłaszcza że profile szkół średnich w Ukrainie są w większym stopniu ukierunkowane technicznie. Integracja jest szczególnie trudna wśród uczniów po 8. klasie (ostatni rok szkoły podstawowej w Polsce). Starsi nastolatki wskazywali, że różnice w stosunku do polskich wymagań edukacyjnych mogą nie pozwolić im na zdanie egzaminów w Ukrainie, a obciążenie związane z nauką języka przy jednoczesnym utrzymywaniu braku opóźnień w postępach w nauce jest powszechnie uważane za niewarte czasu i wysiłku. Struktura ukraińskiej edukacji jest trypoziomowa, w przeciwieństwie do dwóch poziomów (podstawowego i średniego) w Polsce, dlatego starsi nastolatki uważają, że trudniej jest dostosować się do poziomów, które ukończyli w Ukrainie.^{19 20}

Oprócz planów na temat dalszej migracji, powrotu czy pozostania w Polsce, na decyzje o zapisaniu się do szkoły stacjonarnej, wpływa także miejsce pochodzenia w Ukrainie. Osoby z Kijowa i innych dużych miast (lub które nadal mają tam rodzinę) częściej korzystają z ukraińskich programów edukacyjnych online, mogą mieć opiekunów, którzy nadal podróżują tam i z powrotem, a zatem są mniej skłonni do angażowania się w polską edukację.

¹⁹ „Education System.” European Network of Information Centers in Ukraine. <https://enic.in.ua/index.php/en/educationl-system> (dostęp: 9.02.2024).

²⁰ „2022_szkoly_PL_UA.pdf.” Fundacja Edukacja dla Demokracji, https://fed.org.pl/wp-content/uploads/2022/06/2022_szkoly_PL_UA.pdf.

Dostęp do świadczeń i chęć uczestnictwa w polskiej edukacji stacjonarnej i online różnią się w zależności od obszaru miejskiego, wiejskiego i podmiejskiego w Polsce. Prawie połowa starszych nastolatków wskazała, że nie jest zainteresowana kontynuowaniem polskiej edukacji, przy czym większość (67%) mieszka na obszarach wiejskich. Obszary najbardziej oddalone od dużych ośrodków miejskich mają również najwyższy odsetek starszych nastolatków, którzy nie korzystają z żadnego rodzaju edukacji (11%). Jednocześnie na obszarach miejskich obserwuje się tendencję wzrostową w kierunku korzystania z ukraińskiego szkolnictwa online. Tylko 36% próbowało w pewnym momencie uzyskać dostęp do polskiego szkolnictwa (w porównaniu z 59% na obszarach wiejskich) i albo nie udało im się przejść procesu aplikacyjnego, albo zrezygnowali. Najwięcej odsetek osób uchodźczych, które są zadowolone z możliwości edukacyjnych w Polsce, mieszka na obszarach podmiejskich. Obszary wiejskie mają znacznie mniej zasobów, takich jak możliwości znalezienia zakwaterowania i pracy, co wpływa na chęć i możliwość przystąpienia do programów edukacyjnych. Na obszarach wiejskich w Polsce jest również mniejsze prawdopodobieństwo, że ukraińscy nauczyciele i usługi tłumaczeniowe będą dostępne, a programy umożliwiające polskim nauczycielom lepsze zrozumienie kultury ukraińskiej są zbyt ograniczone w większości regionów kraju, aby wspierać integrację z polskim społeczeństwem.

Usiedliśmy i powiedzieliśmy, że zdecydowanie zostajemy tutaj na zimę, a wiosną zobaczymy.

Może coś się poprawi, coś się wyjaśni, wtedy podejmiemy decyzję. Albo od przyszłego roku będziemy mogli zdecydować, czy będziemy uczyć się tutaj w polskiej szkole, czy może wrócimy na wiosnę.

IDI, opiekunka

SPOŁECZNOŚĆ ROMSKA

C. Adolphs/CARE

Spółeczność romska była historycznie marginalizowana, a osoby romskie pochodzące z Ukrainy i starające się zintegrować w Polsce doświadczają podwójnej stygmatyzacji. Są bardziej odizolowane, mają bardziej ograniczony dostęp do informacji dotyczących dostępu do edukacji. Dyskryminacja, z którą spotykają się na wielu poziomach, rodzi nieufność wobec instytucji i utrudnia młodzieży romskiej nawiązywanie przyjaźni oraz odbiera jej chęć do uczęszczania do szkół publicznych.

Spółeczności romskie są zwykle bardziej ubogie i mają trudności z zaspokojeniem podstawowych potrzeb, w tym zakwaterowania, ponieważ niewiele miejsc jest w stanie ich przyjąć. Członkowie społeczności romskiej polegają na wsparciu kilku wyspecjalizowanych organizacji, które działają w ich imieniu i mają bardziej ograniczony dostęp do polskich zasobów. Ze względu na zmienność polskiego prawa, wiele osób traci status PESEL UKR i związane z nim świadczenia, nie wiedząc, w jaki sposób i kiedy mogą one zostać przywrócone.

Na obszarach o największej koncentracji Romów zajęcia przygotowawcze są ograniczane, a w szkołach

nie ma asystentów romskich, którzy pomagaliby tej konkretnej grupie ludności – podczas gdy dorośli Romowie podjęliby taką pracę, nie mogą tego zrobić bez numeru PESEL, a w szkołach nie ma dotacji na wsparcie takiej aktywności. Ponieważ wskaźniki umiejętności czytania i pisania są bardzo niskie wśród niektórych grup romskich, wymagają one wsparcia w dostosowaniu się do środowiska szkolnego, w tym aspektów, takich jak korzystanie z materiałów szkolnych. Dlatego też dzieci romskie są często umieszczane z dużo młodszymi dziećmi i często porzucają szkołę z powodu stresu. Nawet przyjęcie do zwykłych szkół stanowi wyzwanie z powodu dyskryminacji i barier językowych. W rezultacie dzieci romskie są nieproporcjonalnie często zapisywane do specjalnych placówek edukacyjnych.

Ze względu na negatywne doświadczenia, wielu członków społeczności romskiej nie uczestniczy w zorganizowanych działaniach społecznych i szkoleniach, więc wyspecjalizowane organizacje przyjęły unikalne podejście, aby zebrać ich razem i dzielić się informacjami. Organizacje te informują, że odnoszą większe sukcesy we współpracy z władzami lokalnymi niż centralnymi na rzecz zaspokojenia potrzeb społeczności romskiej i mają nadzieję, że dalsze działania promujące Romów mogą pomóc w zaspokojeniu ich potrzeb.

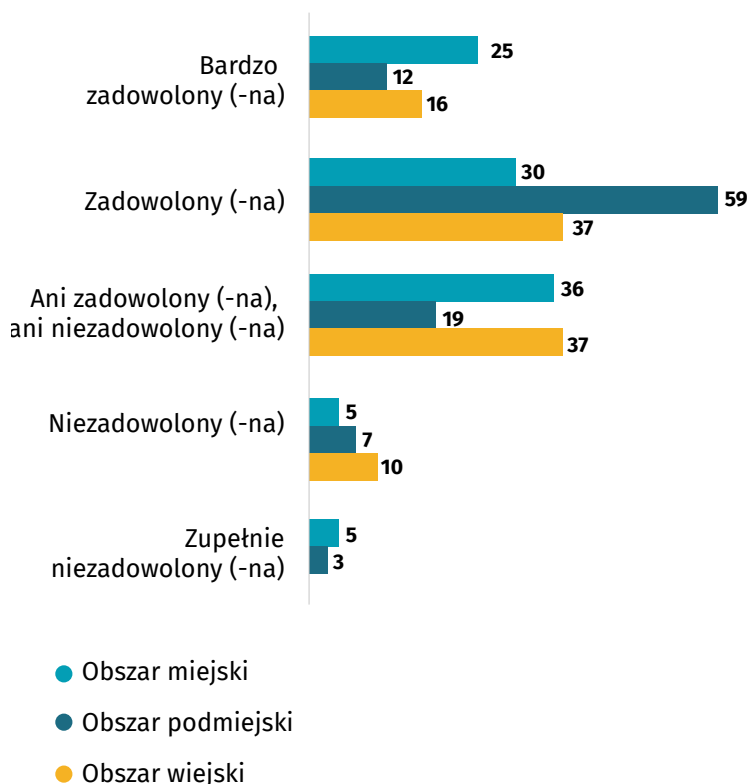

Mówimy o zmianach systemowych, o angażowaniu organizacji takich jak nasza w aktywizację społeczności, ponieważ... jeśli w szkole są dzieci romskie, trzeba pracować ze społecznością romską, aby czuły się dobrze.

KII, pracownik organizacji pozarządowej

RYSUNEK 5: W JAKIM STOPNIU JEST PAN(I) ZADOWOLONY(-NA) Z OFERTY SZKOLNEJ I EDUKACYJNEJ DOSTĘPNEJ DLA PANA(-I) DZIECKA W POLSCE?

dane w %

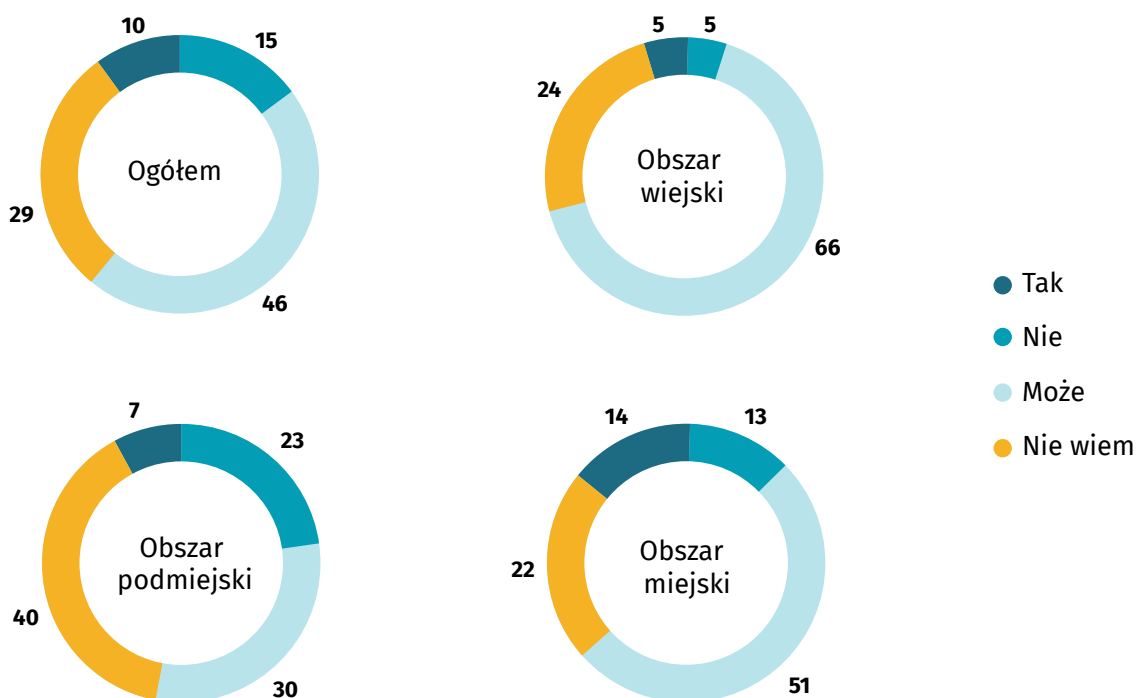

Jakość edukacji i działań przygotowawczych dotyczy dużych miast. W mniejszych miastach trudniej jest zapewnić tym dzieciom świadczenia. Mniejsza liczba dzieci oznacza, że nasza działalność jest droższa. A tych dzieci nie ma nigdzie [w systemie] i nikt nie może im pomóc ani do nich dotrzeć.

KII, pracownica organizacji pozarządowej

RYSUNEK 6: CZY CHCIAŁ(A)BYŚ CHODZIĆ DO POLSKIEJ SZKOŁY?

dane w %

Stabilność i zdrowie psychiczne opiekunów są bardzo ważne w przypadku zapisów dzieci do szkoły, ponieważ wiele osób, które doświadczyły niezwykle stresujących wydarzeń w Ukrainie, ma trudności z rejestracją w polskiej szkole i przystosowaniem się do nowego środowiska. Kwestie zdrowia psychicznego są dodatkowo komplikowane przez przewagę gospodarstw domowych prowadzonych przez kobiety, które borykają się z ciężarem utrzymania i opieki nad rodziną, często bez wsparcia, i które mogą również opiekować się dziećmi członków dalszej rodziny oddzielonymi od swoich rodziców. Może to mieć silniejsze implikacje edukacyjne wśród młodszych nastolatków, którzy prawdopodobnie nie będą aktywnie pytać o zapisanie się do szkoły i którzy sami mają do czynienia z wpływem wojny na emocje, a w niektórych przypadkach odmawiają chodzenia do szkoły. Ponieważ samotne matki zazwyczaj pracują, wiele z nich stwierdziło podczas wywiadów pogłębionych, że starsze nastolatki są często same odpowiedzialne za naukę, muszą zapoznać się z polskimi procedurami edukacyjnymi samodzielnie, a także odczuwają skutki mniejszej dostępności opiekunów w domu. Niektórzy Ukraińcy i Ukrainki mają krewnych w Polsce, którzy mogą im pomóc w integracji i dostosowaniu się, ale inni nie mają takiego wsparcia, co utrudnia im zrozumienie, jak zapisać się do szkoły i skorzystać z dostępnych systemów pomocy dla siebie i swoich dzieci.

W pewnym momencie samotna matka nie jest w stanie poradzić sobie z tym pod kątem logistycznym... a ta logistyka po prostu ją przeraża.

KII, świadczeniodawczyni

[To] mnie dręczy, że nie mam czasu dla mojego dziecka

IDI, dorosła opiekunka

Uczęszczanie do ukraińskiej szkoły online nie jest łatwe, ponieważ w Ukrainie często brakuje prądu, Internetu, spadają rakiety, wyją syreny i tak dalej, i tak dalej. Więc w takich przypadkach lekcje są przerywane dla ukraińskich dzieci, które są w Ukrainie. Muszą zejść do piwnicy i to jest jak przerwa w lekcjach. Przerwa ta może trwać kilka godzin, kilka dni, kilka tygodni.

KII, pracownica organizacji pozarządowej

Szereg wyzwań związanych ze zniszczeniem ukraińskiej infrastruktury edukacyjnej i trwającą przemocą po drugiej stronie granicy utrudnia lub uniemożliwia ukraińskim nastolatkom uczestnictwo w kursach online. Problemem jest zarówno jakość połączenia internetowego, jak i dostępność zajęć. Niejednokrotnie zajęcia są przerywane, przekładane lub odbywają się z różną frekwencją osób, które nadal przebywają w Ukrainie, co powoduje zakłócenie regularności dla tych, którzy uczęszczają na zajęcia zdalnie z Polski. Ukraińscy uczniowie w Polsce również doświadczają psychologicznych zawirowań w obliczu ponownego przeżywania stresujących doświadczeń.

P. Wu/DEC

Pomimo zaobserwowanych trudności związanych z ukraińskim szkolnictwem online, wielu nastolatków przyzwyczyło się do podobnych kwestii, ponieważ uczestniczyli w zajęciach online podczas pandemii COVID-19 lub już wcześniej zrezygnowali z zajęć z powodu pandemii. Pandemia COVID-19 dotknęła uczniów na całym świecie, nie wyłączając Ukrainy.²¹ Większość uczniów powróciła do nauki online, a niektórzy zdecydowali się lub musieli całkowicie zrezygnować ze szkoły. Oznacza to, że nawet przed wojną nauka została przerwana, a ukraińscy uczniowie nie nadążali z opanowywaniem programu nauczania, co ograniczało ich chęć wejścia do polskiego systemu, w którym byli już na innym poziomie edukacyjnym niż ich rówieśnicy i prawdopodobnie zostaliby umieszczeni z młodszymi uczniami na innym etapie poznawczym i społeczno-emocjonalnym.

Liczba starszych i młodszych nastolatków, którzy rezygnują z nauki jest różna, podobnie jak różne są doświadczenia tych grup z polskim systemem szkolnictwa. W tym badaniu, starsi nastolatki w ogół częściej pozostawali poza szkołą lub od początku nie zapisywali się do polskich szkół, częściowo dlatego, że są bardziej zakorzenieni kulturowo w Ukrainie. Starsi nastolatki mieli zatem większe trudności z dostosowaniem się do polskiego środowiska edukacyjnego. Są oni mniej skłonni do kontynuowania edukacji w trybie stacjonarnym, częściowo dlatego, że priorytetowo traktują możliwości kształcenia wyższego w Ukrainie. Przystąpienie do uczelni wyższej w kraju po ukończeniu szkoły w Polsce może być utrudnione przez opóźnienia wynikające z rozbieżności między ukraińskimi i polskimi programami nauczania, czy czasochłonnymi i trudnymi do zrealizowania

Rodzice po prostu powiedzieli nam, że podczas COVID w Ukrainie było bardzo źle, jeśli chodzi o nauczanie. Mówią, że niektóre dzieci już wtedy wypadły z systemu. Ogólnie rzecz biorąc, w Polsce nie jest to pierwszy moment, w którym wypadły z tego systemu, jest tak od początku pandemii COVID-19, więc dzieci często mają duże problemy adaptacyjne związane z socjalizacją.

KII, pracownica organizacji pozarządowej

²¹ *The Impact of COVID-19 on Education: Recommendations and Opportunities for Ukraine.*, World Bank, <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2021/04/02/the-impact-of-covid-19-on-education-recommendations-and-opportunities-for-ukraine> (dostęp: 9.02.2024).

procedurami związanymi ze sprawdzaniem certyfikatów i dyplomów w celu przyjęcia na studia. Wysyłanie młodszych nastolatków do szkoły umożliwia opiekunom pracę w ciągu dnia, a młodzi nastolatki łatwiej przystosowują się do nowego języka i polskiego programu nauczania, który ma mniej istotnych różnic niż przedmioty w szkole średniej (szczególnie w zakresie przedmiotów technicznych). Ponadto, w przypadku młodszych nastolatków, którzy uczęszczają do szkoły online i których opiekunowie mogą być niedostępni, utrzymanie uwagi może być trudne bez odpowiedniego nadzoru ze strony dorosłych lub nauczycieli.

TABELA 1: PRZECIĘTNIE, ILE GODZIN TYGODNIOWO TWOJE DZIECKO UCZESTNICZY W ZAJĘCIACH EDUKACYJNYCH ONLINE?

dane w %

	 kobiety	 mężczyźni	 obszar wiejski	 obszar podmiejski	 obszar miejski
opiekunowie	17,2	19,7	20,2	10,9	20,3
grupa 14-18	16,5	16,4	8,2	10,4	22,6

Ci starsi, czyli te dzieci w wieku 16, 18, 19 lat, w większości uważają, że to nie jest miejsce dla nich, nie czują, że tu jest przyszłość, chcą wrócić tam, gdzie się urodzili.

KII, nauczycielka

Nie chcieli być w Polsce, nie chcieli być w polskiej szkole. [...] I to było widać, że po prostu były dzieci z Ukrainy, które siedziały w kącie, albo odwracały się plecami. Już całą swoją osobowością pokazywały, jak bardzo nie chcą tam być. I miały prawo tak się czuć.

KII, nauczycielka

WNIOSKI

1. Dane na temat ukraińskiej młodzieży pozostającej poza szkołą, które pozwalają monitorować i analizować ich sytuację i na ich podstawie podejmować decyzje, są ograniczone.
2. Ukraińscy nastolatki w dużej mierze wybierają ukraińską edukację online zamiast polskich szkół, zwłaszcza starsi nastolatki, którzy mają nadzieję na kontynuację edukacji w Ukrainie.
3. Dobrostan opiekunów odgrywa znaczącą rolę w tym, czy i w jaki sposób nastolatki przystępują do różnych form edukacji. Opiekunowie borykają się bowiem z licznymi obowiązkami, a także dochodzą do siebie po stresie związanym z wojną i przesiedleniami oraz podejmują wysiłki na rzecz znalezienia zatrudnienia w Polsce na odpowiednim poziomie i nie zawsze są w stanie wspierać swoje dzieci w szkole.
4. Spadek frekwencji w szkołach spowodowany pandemią COVID-19 wpływa na wyższe wskaźniki braku zapisów i wyboru ukraińskiej edukacji zdalnej.
5. Niewiele wiadomo na temat sytuacji edukacyjnej dzieci bez opieki i rozdzielonych z rodzinami, które mogą mieć zróżnicowany dostęp do polskich szkół w zależności od tego, czy są wspierane przez polski system ochrony dzieci.

MAŁOLETNI BEZ OPIEKI I ROZDZIELENI Z RODZINĄ (UASM)

Jest niewiele dostępnych danych na temat liczby ukraińskich małoletnich bez opieki w Polsce, z których większość jest objęta polskim systemem ochrony i trafia do pieczy zastępczej lub odpowiednich instytucji. W związku z tym istnieje większe prawdopodobieństwo, że będą oni uczęszczać do polskich szkół i będą bardziej naturalnie zintegrowani z polskim społeczeństwem, choć potrzebne są dalsze badania, aby lepiej zrozumieć ich środowisko i możliwości edukacyjne.

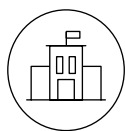
Większą grupę stanowią dzieci i nastolatki oddzielone od członków najbliższej rodziny i zazwyczaj wysyłane do zamieszkania z dalszymi krewnymi, przyjaciółmi i sąsiadami w Polsce. Sytuacja takich dzieci jest jeszcze mniej znana i prawdopodobnie są one bardziej podatne na ryzyko, ponieważ mogą znajdować się w gospodarstwie domowym prowadzonym przez jedną osobę wraz z innymi dziećmi. Nadzór nad ich uczestnictwem w systemie edukacji może być minimalny i należy podjąć bardziej ukierunkowane badania nad ich doświadczeniami i sytuacją.

O ile UNICEF wykonał doskonałą pracę, aby przyrzeć się środowisku ochronnemu UASM i dalszym wysiłkom na rzecz poszukiwania i łączenia rodzin ([htt](#)), takie inicjatywy wymagają pełnego wsparcia i inwestycji polskiego rządu, aby pomóc tej grupie ukraińskich dzieci.

Jeśli chodzi o dzieci bez opieki i rozdzielone z rodzinami, dane są niedokładne, ponieważ istnieje inne podejście do rejestracji i dyrektywy w sprawie tymczasowej ochrony. (...) na początku kryzysu identyfikowaliśmy dzieci bez opieki na granicy... ale jest to inny sposób rejestracji. Nie jest łatwo je zidentyfikować i nie jest nam łatwo uzyskać dostęp do danych, które posiadają władze rządowe.

KII, pracownik organizacji pozarządowej

BARIERY, KTÓRE UNIEMOŻLIWIAJĄ ZAPISANIE SIĘ DO POLSKICH SZKÓŁ

Pomimo zapewnień, że edukacja jest bezpłatna i szeroko dostępna dla ukraińskich uczniów, istnieją poważne bariery w dostępie do polskich szkół. Prawie połowa starszych nastolatków przyznała, że miała trudności z dostępem do polskiej edukacji. Niektórzy, w tym 20% nastolatków z obszarów miejskich – w szczególności nastolatków ze specjalnymi potrzebami, wskazywali na wyzwania związane ze znalezieniem miejsc w polskich szkołach. Te bariery będą się nasilać, w miarę jak coraz więcej ukraińskich osób uchodźczych będzie wjeżdżać do Polski lub decydować się na naukę w szkołach stacjonarnych w Polsce. Ma to miejsce w kontekście polskiego systemu edukacji, który już wcześniej był przeciążony z powodu niewystarczających zasobów, niezadowolenia wynikającego z niskich płac dla nauczycieli, zwiększonej liczebności osób w klasie, wyjątkowych potrzeb ukraińskich uczniów i przemęczenia nauczycieli. Możliwość znalezienia miejsc w polskich szkołach jest dodatkowo utrudniona ze względu na czas przyjazdu względem roku szkolnego i terminów rejestracji do konkretnej szkoły. Istnieją określone ramy czasowe i procedury, których przestrzega szkoła, a które pozwalają jej na podstawie zapisów oszacować liczbę osób w klasie, ponieważ prawo reguluje maksymalną liczebność klasy (ostatnio liczebność klas została zwiększona, by uwzględnić liczbę napływających uczniów).^{22 23} Te zmiany w procedurach mogą prowadzić do zaległości edukacyjnych uczniów i potencjalnie może nasilać wyzwania w zakresie adaptacji społeczno-emocjonalnej i rozwoju poznawczego ukraińskich nastolatków.

²² Art. 61 ust. 3 Ustawy o systemie oświaty.

²³ „Większa liczba dzieci w oddziale przedszkolnym i w oddziałach I-III szkoły podstawowej - rozporządzenie podpisane.” Ministerstwo Edukacji i Nauki, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/wieksza-liczba-dzieci-w-oddziale-przedszkolnym-i-w-oddzialach-i-iii-szkoly-podstawowej---rozporzadzenie-podpisane>.

²⁴ „Poland’s education responses to the influx of Ukrainian refugees.” UNESCO. <https://www.unesco.org/en/articles/polands-education-responses-influx-ukrainian-students>, (dostęp: 5.12.2023).

²⁵ Ibid.

²⁶ REACH & UNHCR Multi-Sector Needs Assessment. „Education Sector Findings.” Polska, październik 2022.

Nie jest tak, że wszystkie szkoły od razu przyjmują uczniów, ponieważ niektóre szkoły mają już dużą liczbę uczniów, a im bardziej peryferyjne, tym dłużej to trwa. Trochę dłużej.

KII, urzędnik państwowy

Ponadto, pomimo rozpowszechniania informacji na temat procedur rekrutacyjnych, w tym chat bota o nazwie #SzkołaDlaWas, 53% dorosłych opiekunów i 24% starszych nastolatków wskazało brak zrozumienia informacji o polskim systemie edukacji jako najczęściej wymieniany powód trudności w dostępie do edukacji.²⁴ Co więcej, pomimo działań rządu w marcu 2022 r. mających na celu zapewnienie obowiązkowej i bezpłatnej edukacji dla ukraińskich dzieci, wiele osób zauważyło, że postania dziecka do szkoły mogły stanowić znaczącą barierę. Wprawdzie Ukraińcy mają dostęp do zasiłków na szkoły publiczne i opiekę nad dziećmi, ale niektórzy chcą uczęszczać do szkół prywatnych, a nawet w przypadku szkół publicznych istnieje wiele „ukrytych kosztów”, między innymi za materiały szkolne, odpowiednią odzież wymaganą przez szkoły i opłaty za wycieczki szkolne.^{25 26}

Mieliśmy też sytuacje, w których rodzice w pewnym momencie przestawali posyłać dzieci do szkoły, ponieważ nie mieli za co zrobić im kanapki.

KII, personel organizacji pozarządowej

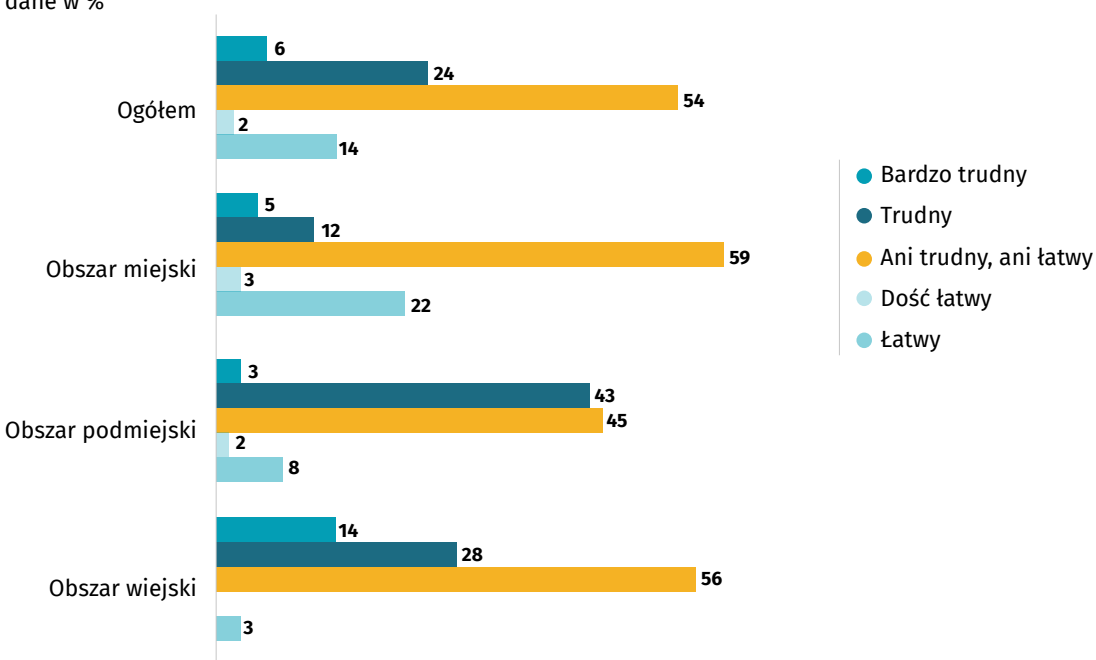
Cóż, próbowaliśmy, nie ma miejsc [w polskich szkołach]. To znaczy, poszliśmy i napisaliśmy oświadczenie, całą dokumentację, te dokumenty, o które oni [prosili], zebrali, wszystko było zrobione. I powiedziano nam, że jeśli klasa się utworzy, to ją przyjmiemy, ale klasa się nie utworzyła.

Powiedzieli, że nie ma funduszy. Klasa nie została utworzona.

IDI, dorosła opiekunka

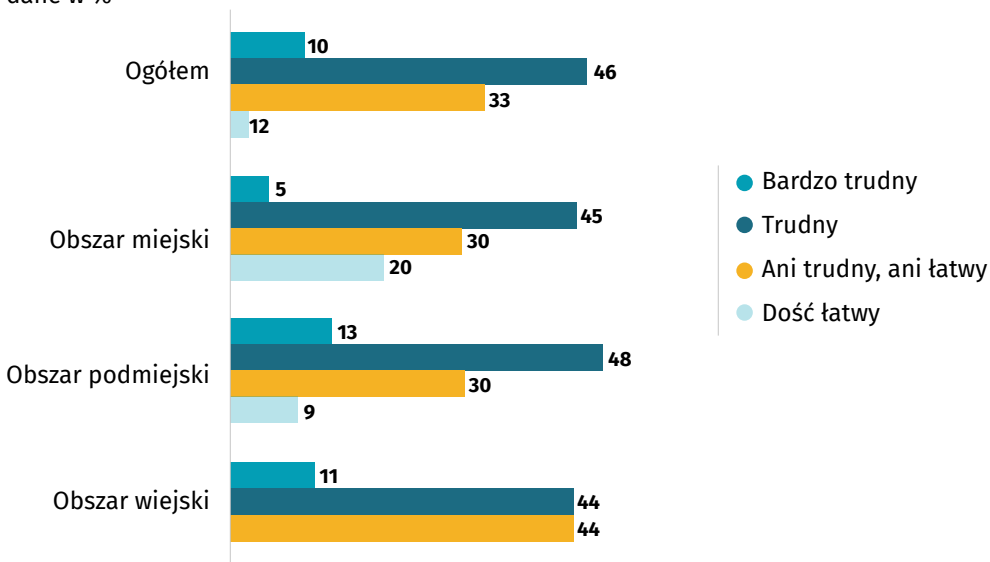
RYСУNEK 7: JAK DUŻYM WYZWANIEM BYŁ DLA CIEBIE DOSTĘP DO FORMALNEJ POLSKIEJ EDUKACJI DLA TWOICH DZIECI/DZIECI NASTOLETNIICH?

dane w %

RYСУNEK 8: JAK DUŻYM WYZWANIEM BYŁ DLA CIEBIE DOSTĘP DO FORMALNEGO POLSKIEGO SYSTEMU EDUKACJI?

dane w %

Chociaż teoretycznie edukacja jest obowiązkowa i istnieją mechanizmy monitorowania nieobecności dziecka w szkole, w praktyce są one stosowane niespójnie.²⁷ Nie ma wystarczających informacji na temat faktycznej liczby ukraińskich dzieci nieuczęszczających na zajęcia w polskich szkołach. Brak aktualnych i dokładnych informacji można przypisać częstemu przemieszczaniu się ludności, nie wszystkie dzieci mają weryfikowalne numery PESEL, rodzice nie zgłaszają, kiedy ich dziecko zapisało się lub przeszło na edukację zdalną, a nauczyciele nie zawsze kontaktują się z poszczególnymi rodzinami ani nie zgłaszają nieobecności lub przerwania nauki. Biorąc pod uwagę luki w systematycznym gromadzeniu i udostępnianiu przez władze szkół publicznych informacji na temat osób przedwcześnie rezygnujących z nauki lub nieuczestniczących w zajęciach, w tym różne poziomy sprawozdawczości niezbędne do zapewnienia dokładnych informacji – w kontekście niewystarczających zasobów – jeszcze trudniejsze staje się dokładne śledzenie i ilościowe określenie liczby uczniów pozostających poza szkołą w polskim systemie edukacji publicznej.

Mimo iż istnieją procedury, zgodnie z którymi rodzice powinni powiadomić lokalną gminę o fakcie uczęszczania ich dzieci do ukraińskich szkół online w celu spełnienia obowiązku szkolnego w Polsce, zazwyczaj rodzice tego nie robią.²⁸ Rozbieżność między procedurami a ich stosowaniem przyczynia się do

Jeśli dziecka nie ma w szkole przez jakiś czas i nie mamy żadnej informacji od rodzica, że jest chore, że opuściło zajęcia, to wychowawca ma obowiązek skontaktować się z rodzicami. Jeśli [to] nie zadziała, czekamy kilka dni, po czym wysyłany jest list [polecony] od administracji szkoły. [Nauczyciel następnie] zgłasza to do dyrekcji, jeśli dyrekcji również się nie uda, wówczas powiadamiane są podmioty wyższego szczebla, takie jak lokalne kuratorium oświaty.

KII, nauczycielka

²⁷ „Ukrainian Schools in Poland, or Orphans of Education Ministries in Poland and Ukraine Are Washing Their Hands.” Nezlamna. Dostęp: grudzień 5, 2023. <https://nezlamna.org/organization/ukrainian-schools-in-poland-or-orphans-of-education-ministries-in-poland-and-ukraine-are-washing-their-hands/>.

²⁸ Gmiterek-Zabłocka, Anna. „Dzieci z Ukrainy poza systemem edukacji.” TOK FM, <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,189654,29034156,czesc-dzieci-z-ukrainy-jest-pozza-systemem-edukacji-alarmuja.html>.

W przypadku dziecka, które ma mniej niż 18-19 lat, wiadomo, że jest obowiązek edukacyjny. Powinniśmy to dziecko gdzieś widzieć w systemie, mieć informację, gdzie mieszka, mieć możliwość kontaktu z jakimś kuratorem terenowym, z pomocą społeczną. A nam jako nauczycielom i szkole nikt takich informacji nie udziela.

KII, nauczycielka

luk w danych dotyczących odsetka dzieci i młodzieży pozostających poza systemem edukacji oraz przyczyn ich nieuczęszczania do szkoły. Prowadzi to również do niedostatecznego zrozumienia zagrożeń, potrzeb i obaw związanych z ochroną dzieci i nastolatków pozostających poza szkołą. Odpowiedzialność i działania podejmowane przez polskie władze szkolne w stosunku do osób, które nie zapisały się do szkoły, uczęszczają do niej nieregularnie lub zrezygnowały z nauki, są niekonsekwentne i często mają charakter doraźny. Niewystarczająca liczba pracowników na poziomie lokalnym również sprawia, że nie jest możliwe prowadzenie odpowiednich rejestrów i śledzenie przyczyn braku zapisów, nieregularnego uczęszczania i porzucania nauki. Nie wynika to wyłącznie z obecnego kryzysu związanego z ukraińskimi uchodźcami i uchodźczyniami; polski system edukacji podczas pandemii COVID-19 również miał trudności z monitorowaniem, czy i kiedy dzieci przerwały naukę, biorąc pod uwagę między innymi wyzwania związane ze sprzętem i Internetem umożliwiającym zdalne uczenie się.^{29 30}

29 Pyżalski, Jan. „Sytuacja dzieci i młodzieży w kontekście doświadczeń pandemii COVID-19.” Research Gate, 2022. https://www.researchgate.net/publication/366356982_Pyzalski_J_2022_Sytuacja_dzieci_i_mlodziwy_w_kontekście_doswiadczen_pandemii_COVID-19_W_M_Sajkowska_R_Szredzinska_red_Dzieci_sie_licza_2022_Raport_o_zagrozeniach_bezpieczenstwa_i_rozwoju_dzieci_s_340.

30 Pyżalski, Jan, and Walter, Natalia. „Edukacja zdalna w czasie pandemii COVID-19 w Polsce – mapa głównych szans i zagrożeń. Przegląd i omówienie wyników najważniejszych badań związanych z kryzysową edukacją zdalną w Polsce. Raport dla Rady Dialogu Społecznego w Gdańsku.” Operon, 2021.

31 „Rapid Gender Analysis: Ukrainian Refugees in Poland.” CARE International. <https://www.care-international.org/resources/rapid-gender-analysis-ukrainian-refugees-poland>.

WARTO WIEDZIEĆ: DZIECI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Wiele dzieci z różnymi rodzajami niepełnosprawności fizycznej i umysłowej wraz z rodzinami uciekło z Ukrainy w poszukiwaniu bezpieczniejszych warunków w Polsce. Dzieci te stoją obecnie przed podobnymi wyzwaniami w dostępie do edukacji, jak polskie dzieci z niepełnosprawnościami, ze względu na ograniczenia legislacyjne i infrastrukturalne, które powodują, że system edukacji nie jest w stanie dostosować się do szerokiego spektrum potrzeb uczniów w środowisku szkolnym. W rezultacie wiele ukraińskich dzieci z niepełnosprawnościami uczy się przez Internet.

Ukraińskie dzieci z niepełnosprawnościami doświadczają dodatkowej stygmatyzacji, biorąc pod uwagę ich doświadczenia związane z przesiedleniem ze strefy konfliktu. Ukraińskie dzieci z niepełnosprawnościami są również często wykluczane z klas integracyjnych, które mają pomóc polskim dzieciom z niepełnosprawnościami zaangażować się w szerszą społeczność szkolną, ponieważ nauczyciele uważają, że mają już dość obowiązków. Według badania Rapid Gender Analysis przeprowadzonego przez CARE w 2022 r., w całej Europie największa liczba dzieci objętych opieką instytucjonalną pochodzi z Ukrainy, z których połowa dotknięta jest niepełnosprawnością.³¹

Na początku wojny w Ukrainie, gdy wiele osób przybyło do Polski, niektóre instytucje pomagające w diagnozowaniu niepełnosprawności zatrudniały Ukraińców, aby wspomagali tę społeczność i zapewniali odpowiednią diagnostykę i dokumentację. Obecnie Polska wymaga jedynie zaświadczenia wskazującego na niepełnosprawność funkcjonalną (nie konkretnie edukacyjną), które jest zatwierdzone przez władze lokalne. Zaświadczenie to umożliwia opiekunom ubieganie się o dostęp do instytucji spełniającej potrzeby dziecka. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę szereg rodzajów niepełnosprawności fizycznej i umysłowej, trudno jest jednolicie scharakteryzować wyzwania związane z systemem

edukacji, ponieważ zindywidualizowane potrzeby wymagają różnych przystosowań i różnych zasobów. Ich zapewnienie jest często nierównomierne w zależności od sposobu zarządzania szkołą.

Szczególnie narażoną grupą są dzieci, które zostały ewakuowane z placówek opieki instytucjonalnej w Ukrainie, głównie z powodu ich niepełnosprawności, i umieszczone w różnych doraźnych ośrodkach w Polsce bez towarzyszących im członków rodziny. Ze względu na wyjątkową sytuację dzieci ewakuowanych z instytucji, wydaje się, że nie wpasowują się one w polski system ochrony i mogą pozostawać pod jurysdykcją systemu ukraińskiego. Doprowadziło to do przypadków powrotu dzieci bez opiekunów do Ukrainy.³²

Zapewnienie dostępu do edukacji w tych ośrodkach jest bardzo zróżnicowane, w zależności od czynników takich jak: stopień niepełnosprawności dzieci, ich specjalne potrzeby, położenie geograficzne placówek i dostępność personelu. Niestety, ta zmienność często prowadzi do sytuacji, w których mają one ograniczony dostęp do edukacji odpowiednio dostosowanej do ich potrzeb. Problem ten jest szczególnie dotkliwy w przypadku dzieci z wysokimi potrzebami wsparcia lub poważnymi niepełnosprawnościami, które są często wykluczane ze jakichkolwiek możliwości nauki.

Ponadto dzieci te znajdują się w stanie skrajnej izolacji, pomiędzy dwoma systemami ochrony i niezdolne do pełnego korzystania z żadnego z nich. Ta trudna sytuacja wynika z braku solidnych ram prawnych i politycznych ułatwiających współpracę między rządami Polski i Ukrainy w tym zakresie. Aby skuteczniej sprostać tym wyzwaniom, pilnie potrzebne są dokładniejsze, ukierunkowane badania w celu określenia dostępności możliwości edukacyjnych, oceny środowiska ochronnego i określenia wsparcia potrzebnego do zaspokojenia potrzeb dzieci ewakuowanych z miejsc opieki instytucjonalnej.

To zależy od miasta lub gminy, która decyduje [w jaki sposób zasoby są wykorzystywane] i istnieją bardzo różne rodzaje wdrażania.

Wiemy, że na przykład asystenci międzykulturowi odgrywają wielką rolę w docieraniu do rodzin i przekazywaniu im znaczenia zajęć przygotowawczych. Jeśli więc szkoła nie zwraca na to uwagi, nie czerpiemy korzyści z pomocy międzykulturowej. Widzę też tendencję spadkową, tzn., że tych form wsparcia jest coraz mniej. I mam wrażenie, że po prostu próbujemy to załatwić przy pomocy organizacji pozarządowych, a wsparcia systemowego po prostu nie ma.

KII, pracownica organizacji pozarządowej

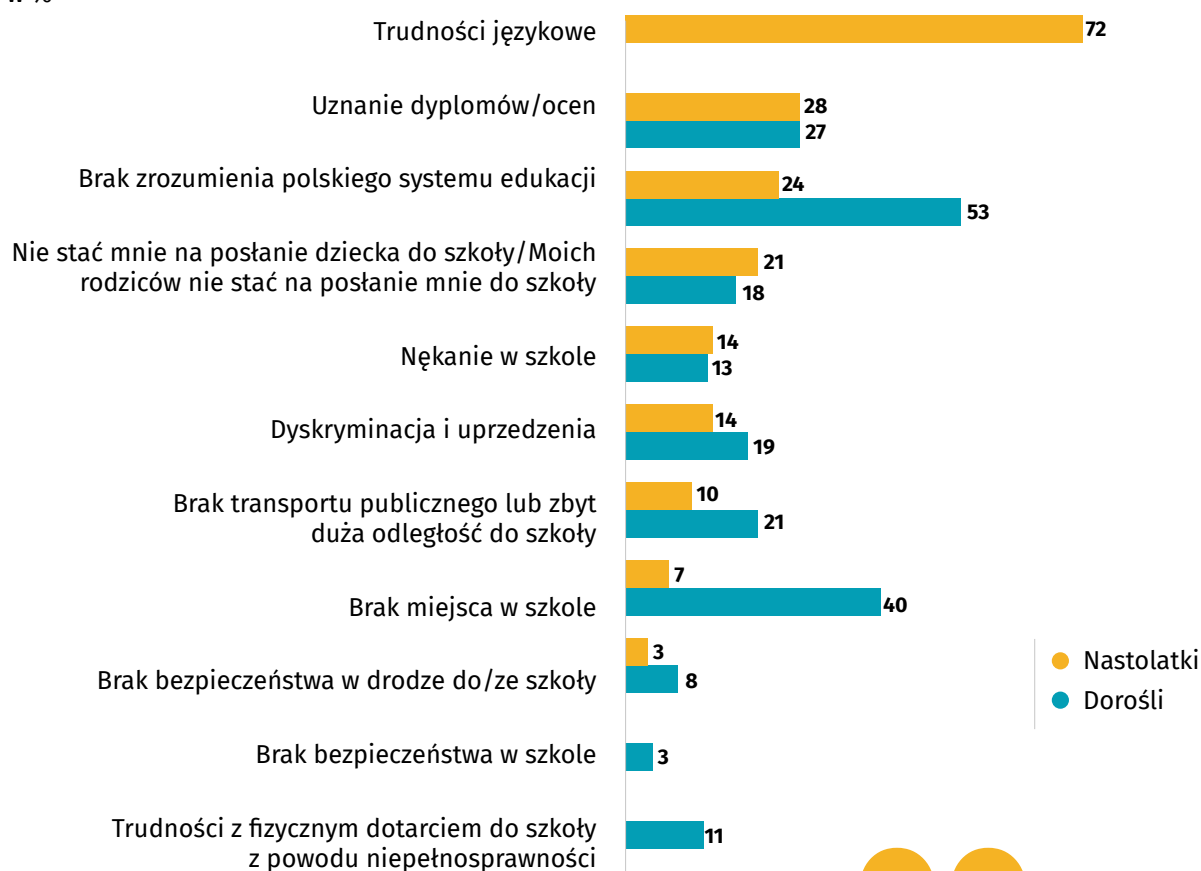
Mówimy o dzieciach z niepełnosprawnościami, które są błędnie diagnozowane, niedostatecznie diagnozowane, przesadnie diagnozowane, po prostu z ogromnymi problemami w zakresie podstawowego dostępu do edukacji i opieki zdrowotnej. Tak więc ta grupa jest ogromnym priorytetem.

KII, pracownica organizacji pozarządowej

32 UNHCR, „Voluntary Return to Ukraine of Refugee Children without Parental Care, including Unaccompanied Children and Children Evacuated from Care Institutions in Ukraine”. Lipiec 2023. Dostęp: <https://www.refworld.org/pdfid/64ac0f924.pdf>.

RYSUNEK 9: GŁÓWNE PROBLEMY/WYZWANIA STOJĄCE PRZED DOROSŁYMI I NASTOLATKAMI:

dane w %

Ukraińscy uczniowie napotykają poważne bariery kulturowe w polskim systemie szkolnictwa. Spośród ankietowanych, 72% zgłosiło trudności związane z barierą językową (która była znacznie wyższa na obszarach podmiejskich - 86%) a 28% zauważyło problemy z poświadczaniem ich świadectw oraz zgodnością między polskimi i ukraińskimi programami nauczania, co dodatkowo wpłynęło na ich zdolność do przystosowania się do polskiego środowiska szkolnego. Niektóre szkoły zatrudniają asystentów kulturowych, jednak większość lokalnych władz oświatowych nie dysponuje budżetem na pokrycie kosztów związanych ze wsparciem liczby uczniów potrzebujących pomocy kulturowej i polega na zewnętrznym finansowaniu z organizacji pozarządowych, co powoduje, że liczba pracowników jest nieproporcjonalna do potrzeb. W niektórych przypadkach ukraińscy nauczyciele poświęcają swój czas, aby wspierać uczniów, bez żadnego wsparcia finansowego. Według jednej z matek, z którą przeprowadzono wywiad, brak odpowiedniego wsparcia kulturowego i usług tłumaczeniowych w szkole wpłynął na jej decyzję o nieposyłaniu dziecka do polskiej szkoły.

Liczba asystentów międzykulturowych jest bardzo niska. Nie powiedziałabym, że wszystkie dzieci wszystko rozumieją. Szukałam szkoły, polskiej, z dodatkowymi kursami języka polskiego. Nie znalazłam żadnej.

IDI, opiekunka

Doświadczenia związane z zastraszaniem i nękaniami dodatkowo komplikują zdolność ukraińskich nastolatków do integracji i czucia się mile widzianymi w polskim środowisku szkolnym. Podczas gdy wielu nastolatków czuje się bezpiecznie i komfortowo w swoich polskich społecznościach, 14% (15% dziewcząt vs. 11% chłopców) opiekunów zgłosiło to samo w odniesieniu do swoich dzieci

i nastolatków. W środowisku szkolnym niektórzy nauczyciele podkreślali, że takie przypadki są rozpatrywane sprawnie, choć kilku opiekunów odczuwało brak wsparcia ze strony nauczycieli i dyrekcji szkoły. Wymieniano zarówno zagrożenia fizyczne, jak i psychiczne. W innych przypadkach nastolatki czuły, że nie mają innego wyjścia, jak tylko kontynuować naukę w Polsce, biorąc pod uwagę naciski rodziców na dalsze uczęszczanie do szkoły w trybie stacjonarym.

Polski system edukacji nie zachęca do zapisów ani nie ma wystarczających zasobów, aby zapewnić ukraińskim uczniom możliwość nauki języka polskiego na poziomie niezbędnym do opanowania programu szkolnego. W wielu przypadkach od Ukraińców oczekuje się lub doradza się im, aby szukali wsparcia w zakresie języka polskiego poza kursami przygotowawczymi w szkołach publicznych. Według danych rządowych tylko 37.2% osób zapisanych do polskiej szkoły uczęszcza również na bezpłatne kursy języka polskiego. Natomiast badanie UNICEF z 2022 r. wykazało, że 63% ukraińskich opiekunów chciałoby, aby ich nastoletnie dzieci uczęszczały na lekcje języka polskiego. Jednakże dane polskiego Ministerstwa Edukacji potwierdzają znaczący spadek dostępności klas przygotowawczych, z 2414 w roku szkolnym 2021-2022 do 956 w roku 2023-2024^{33 34 35}. Częściowo opiera się to na scentralizowanej analizie minimalnej liczby uczniów wymaganych w klasie, aby uzasadnić potrzebę inwestycji, co nie odzwierciedla dokładnie ogólnego zapotrzebowania w kraju. W niniejszym badaniu niektórzy uczniowie zostali poinformowani przez polską szkołę, że powinni uczęszczać na kursy języka polskiego przez okres 1-2 lat - płacąc za nie z własnych środków finansowych - przed ponownym rozpoczęciem formalnego roku szkolnego. Takie decyzje miałyby jeszcze większy negatywny wpływ na postępy edukacyjne dziecka, miałyby istotne konsekwencje dla rozwoju społeczno-emocjonalnego i umysłowego, a także zniechęcałyby niektórych ukraińskich uczniów do zapisania się do szkoły. Ten zestaw barier stwarza dalsze wyzwania

dla nastolatków z niepełnosprawnościami, w tym tych z zaburzeniami psychicznymi lub innymi problemami behawioralnymi, które mogą komplikować ich zdolność do integracji z polskim środowiskiem kulturowym. Pracownicy organizacji pozarządowych, którzy wzięli udział w badaniu, twierdzą, że organizacje pozarządowe biorą na siebie dużą część obciążenia, pomimo niewystarczającego i ograniczonego w czasie finansowania opartego z projektów.

Zmieniające się polskie prawo w odniesieniu do ukraińskich osób uchodźczych utrudnia im zrozumienie i poruszanie się po zmianach w systemie, zwłaszcza że do Polski wciąż napływają kolejne osoby.

Zdarzyło się, że niektóre z naszych dzieci przygotowały prezentację o Ukrainie, o sobie. A inne dzieci po prostu zniszczyły tę prezentację. Dzieci, które uczyły się w mojej klasie, poszły do dyrektora i poprosiły go o interwencję.

KII, ukraińska nauczycielka

Moja córka opowiedziała mi o przypadku, w którym młodsze dziecko było popychane i obrażane, nazywano je Rosjaninem, ponieważ mówiło po rosyjsku. A kiedy zwróciła się do nauczycielki i powiedziała, że taka jest sytuacja, nauczycielka powiedziała jej, że nie ma na to czasu.

KII, psycholożka

³³ Zarejestrowane Wnioski o Nadanie Statusu Ukrain, Dane.gov.pl, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/52339/table>

³⁴ UNICEF, "Survey of Ukrainian Refugees in Poland: Children's Education", kwiecień 2022

³⁵ Chrostowska, Paulina. „Co w tym roku szkolnym zmieniło się w sytuacji uczniów uchodźczych i szkół?” styczeń 2023.

W zeszłym roku było znacznie więcej klas przygotowawczych, ale w tym roku otrzymaliśmy informację, że będzie ich mniej... kiedy kończy się nauka w klasie przygotowawczej, nie jest jasne, czy dziecko pójdzie do pierwszej klasy. Oznacza to, że trzeba zapisać dziecko ponownie. Jeśli będzie mniej klas przygotowawczych, oznacza to, że nie wszystkie dzieci zostaną przyjęte.

KII, ukraińska nauczycielka

Ukraińskie rodziny i polscy nauczyciele mają trudności z nadążaniem za zmieniającą się polityką centralną dotyczącą Ukraińców, zarówno w odniesieniu do sektora edukacji, jak i praw i przywilejów Ukraińców, które umożliwiają im życie i rozwój w tym kraju. Zjawiska te nie są nietypowe dla krajów przyjmujących dużą liczbę uchodźców i uchodźczyń, ale sprawiają, że bardzo trudno jest zachować spójność i przekazywać jasne informacje na wszystkich poziomach i wszystkim odbiorcom.

Ukraińscy nauczyciele stają przed wyzwaniem związanym z potwierdzeniem ich uprawnień w Polsce, szczególnie ci, którzy nie posiadają oryginalnej dokumentacji, co ogranicza ich możliwości pracy i dostępność specyficznego kulturowo wsparcia dla ukraińskiej młodzieży. Polski urząd Rzecznika Praw Obywatelskich umożliwił osobom posiadającym status uchodźcy lub status ochronny uzyskanie certyfikacji z wykorzystaniem Europejskiego Paszportu Kwalifikacji dla Uchodźców³⁶, jednak nadal istnieją pytania dotyczące zgodności z szerszym systemem europejskim, co wydłuża proces i podnosi koszty związane z przeniesieniem ukraińskich dokumentów kwalifikacyjnych na grunt polski. Dzieje się tak w kontekście systemu, który już odnotowuje niższe niż standardowe płace polskich nauczycieli³⁷ i niewystarczające zaopatrzenie w materiały, co w ostatnim czasie wywołało protesty nauczycieli. Wielu ukraińskich nauczycieli uważa, że potrzeba natychmiastowego uzyskania dochodu dla rodziny przeważa nad zajmowaniem się skomplikowaną biurokracją mającą na celu zapewnienie uznania ich kwalifikacji, a wielu z nich

decyduje się zamiast tego na codzienną pracę opiekuńczą. Niektóre szkoły zatrudniają ukraińskich nauczycieli jako asystentów, aby zapewnić wsparcie dla ukraińskich uczniów, gdy nie zostali oni jeszcze uznani za oficjalnie zatrudnionych jako nauczyciele. Co więcej, stanowiska asystentów nauczycieli dla byłych ukraińskich nauczycieli nie dają zarobków pozwalających na przeżycie^{38 39}

³⁶ Nostryfikacja dyplomów obywateli Ukrainy – bez względu na datę ich przybycia do Polski. MEiN odpowiada RPO (brpo.gov.pl)

³⁷ „Teachers Protest in Warsaw Demanding Modern Schools, Better Wages, and More Funding.” Notes from Poland, 2 września 2023. <https://notesfrompoland.com/2023/09/02/teachers-protest-in-warsaw-demanding-modern-schools-better-wages-and-more-funding/>

³⁸ „Podwyżki dla nauczycieli w 2024. Pensje wzrosną o 12,3 proc. Ile nauczyciele dostaną na rękę? Stawki.” Dziennik Gazeta Prawna. <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/9286228,podwyzki-dla-nauczycieli-2024-pensje-wzrosna-o-123-proc-ile-nauczyciele-dostana-na-reke-stawki.html>

³⁹ „How to Calculate a Teacher's Salary in 2023: Average Salary, Minimum Salary, Allowances.” Samorzqd.infor.pl. <https://samorzad.infor.pl/sektor/edukacja/nauczyciele/5646825,jak-obliczyc-wynagrodzenie-nauczyciela-w-2023-r-wynagrodzenie-srednie-minimalne-dodatki.html>

Dla tych dzieci będzie lepiej, jeśli szkoła zaproponuje im nauczanie języka polskiego przed lekcjami, po lekcjach, a najlepiej robić te rzeczy równolegle.

KII, nauczycielka

[Obecna pomoc ze strony polskiego rządu] to tylko rodzaj plastra na ranę... wszyscy wiemy, że ten kryzys wytworzył tymczasową lukę prawną. Każdy funkcjonuje teraz legalnie, ale nikt nie wie, co stanie się jutro. Aby w ogóle myśleć o edukacji, o codziennym życiu, nie możemy cały czas myśleć o kwestiach legalności.

KII, urzędnik samorządowy

Wraz z rosnącym zainteresowaniem edukacją online, pojawiają się obawy dotyczące akceptacji ocen uzyskanych w ukraińskich szkołach zdalnych przez polski system edukacji. Starsi nastolatki - którzy częściej podejmują edukację online - mają obawy związane z zainteresowaniem studiami wyższymi w Polsce lub w innych krajach europejskich bądź z zamiarem powrotu do Ukrainy. Dane na temat tego, czy i w jakim stopniu ukraińskie wykształcenie jest uznawane w Polsce na poziomie średnim i wyższym, są niejednoznaczne. Oficjalnie świadectwa ukończenia edukacji w Ukrainie są akceptowane w Polsce ze względu na umowę międzynarodową, jednak w przypadku rozpoczęcia nauki w polskich szkołach zauważalne są różnice w programach nauczania, które komplikują proces uznawania dokumentów i umieszczania uczniów na równoważnym poziomie kształcenia.^{40 41 42 43} Jeden z informatorów zauważył zmianę w Polsce w 2023 r., która umożliwiła uczniom zdanie międzynarodowego testu, aby móc dostać się na polskie uniwersytety, ale podkreślono, że sukces w praktyce nie jest jeszcze widoczny i może zależeć od indywidualnego zarządzania szkołą na zasadzie oceny poszczególnych przypadków. W międzyczasie udokumentowano, że szeroko stosowany ogólnoukraiński program online, z którego zazwyczaj korzystają nastolatki w Polsce, nie zapewnia świadectw, co dodatkowo komplikuje walidację ukończenia nauki.⁴⁴

WNIOSKI

1. Przyjęcie do polskich szkół jest utrudnione ze względu na zwiększony tłok w szkołach, czas przyjazdu i składania wniosków o przyjęcie do szkoły w danym roku szkolnym, a także poziom zrozumienia procedur rekrutacyjnych.
2. Bariery kulturowe i językowe są jednym z głównych powodów, dla których ukraińscy nastolatki rezygnują lub nie decydują się na uczęszczanie do polskich szkół, a ograniczona dostępność asystentów międzykulturowych w szkołach, którzy mogliby ich wspierać, jest kolejnym czynnikiem związanym z obawami dotyczącymi zapisania się do szkoły lub pozostania w niej.
3. Ukraińscy nauczyciele borykają się z trudnościami w przenoszeniu uprawnień do polskiego systemu i podejmują inne prace, aby opiekować się swoimi rodzinami.
4. Ukraińska edukacja zdalna nie zapewnia świadectw potwierdzających ukończenie nauki online, a przeniesienie wcześniej uzyskanych ukraińskich ocen szkolnych może być trudne.

⁴⁰ Uznawanie zagranicznych dyplomów i świadectw - Punkt Koordynacyjny ds. Polskiej i Europejskiej Ramy Kwalifikacji (men.gov.pl).

⁴¹ „Uznanie równoważności zagranicznego wykształcenia – Biuro ds. Rekrutacji UW.” Uniwersytet Warszawski (UW).

⁴² Nostryfikacja dyplomów obywateli Ukrainy – bez względu na datę ich przybycia do Polski. MEiN odpowiada RPO (brpo.gov.pl).

⁴³ Uznawanie kwalifikacji nauczyciela z Ukrainy – Portal Oświatowy (portaloswiatowy.pl).

⁴⁴ „War in Ukraine: Attacks on Schools, Interrupted Education, and Loss of Learning Outcomes for Children in Ukraine and Host Countries.” ReliefWeb. Accessed December 5, 2023. <https://reliefweb.int/report/ukraine/war-ukraine-attacks-schools-interrupted-education-and-loss-learning-outcomes-children-ukraine-and-host-countries>

W Ukrainie mamy międzynarodowe testy dla dzieci, które zdają te egzaminy i otrzymują wyniki. Z tymi wynikami mogą dostać się na polskie uniwersytety. Ta nowa zasada została zatwierdzona przez Polskę w tym roku, 2023... zobaczymy, jak to zadziała w praktyce... Jeśli dyrektor wyrazi zgodę, ten dokument może zostać przyjęty. W niektórych przypadkach to zadziała, w innych nie.

KII, pracownica organizacji pozarządowej

2. MECHANIZMY RADZENIA SOBIE W TRUDNYCH SYTUACJACH I SYSTEMY WSPARCIA STOSOWANE PRZEZ UKRAIŃSKĄ MŁODZIEŻ POZOSTAJĄCĄ POZA SZKOŁĄ

ZAGROŻENIA, NA KTÓRE JEST NARAŻONA MŁODZIEŻ POZOSTAJĄCA POZA SZKOŁĄ ORAZ DOSTĘPNE DLA NIEJ STRUKTURY WSPARCIA

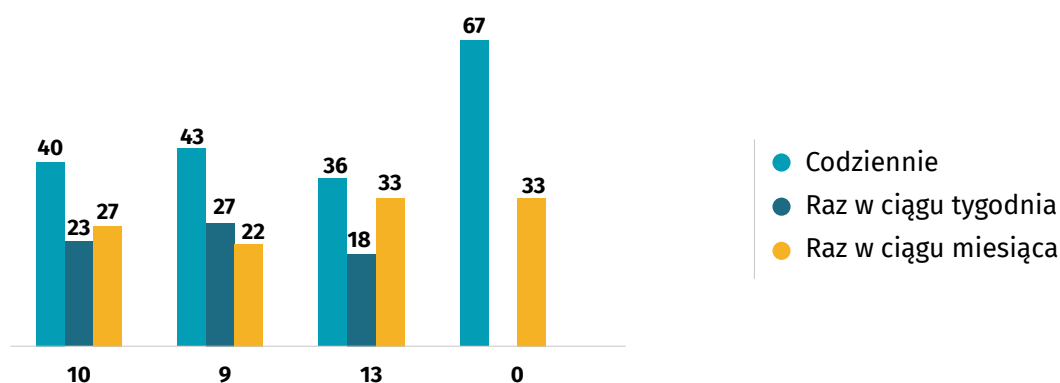
Ukraińscy nastolatki, którzy nie uczęszczają do polskich szkół, borykają się z podwyższonym poziomem izolacji kulturowej i społecznej, co wpływa na ich dobrostan psychospołeczny. Na obszarach wiejskich 48% nastolatków wskazuje, że nigdy nie wchodzi w interakcje z polskimi rówieśnikami, co prowadzi do potencjalnego dyskomfortu psychospołecznego i ograniczonych możliwości integracji ze społecznością przyjmującą. Ze względu na częste przemieszczanie się ukraińskich uchodźców i uchodźczyń, w wielu społecznościach brakuje ukraińskich grup społecznych, które pozwoliłyby im czuć się komfortowo i dzielić z nimi poczucie tożsamości kulturowej - a ponieważ stosunkowo niewielu Ukraińców uczęszcza do polskich szkół, potęguje to poczucie izolacji. Niektórzy nastolatki zauważyli, że szkoła jest głównym miejscem spotkań z polskimi przyjaciółmi; ci, którzy nie

uczęszczają do szkoły lub biorą udział w zajęciach online, mają zatem większe trudności z nawiązywaniem kontaktów społecznych oraz uczeniem się i ćwiczeniem umiejętności językowych osobiście. W jednym z badań aktywność rówieśnicza została uznana przez opiekunów za najważniejszą niezaspokojoną potrzebę dzieci i młodzieży. W tym samym badaniu wielu starszych nastolatków stwierdziło, że polscy nastolatki są dla nich przyjaźni, ale podkreślali przypadki zastraszania i nękania Ukraińców.⁴⁵ Młodzież z obszarów wiejskich przeprowadzająca się do miast ma trudności z dostosowaniem się do stylu życia i zachowań swoich rówieśników i odczuwa dyskomfort w kontaktach z polską młodzieżą miejską.

⁴⁵ IMPACT & Save the Children. „Protection Needs of Children, Adolescents and Their Caregivers Displaced from Ukraine, styczeń 2023.”

RYSUNEK 10: JAK CZĘSTO MASZ OKAZJĘ SPOTYKAĆ SIĘ I INTEGROWAĆ Z POLSKIMI RÓWIEŚNIKAMI?

dane w %

Do mojej szkoły przyszło kilkoro uczniów, w tym dziewczyna, która uczyła się w środowisku całkowicie nieurbanizowanym. Nie wiedziała, jak się ubrać do szkoły, a ponieważ miała ze sobą niewiele, była też trochę nieśmiała. Staromodna spódnica, kapcie, nie rozumiała tego świata, miasta. Nie bardzo wiedziała, co robią ci rówieśnicy. Widać było, że strasznie przeżywała tę sytuację.

KII, nauczycielka

Nastolatki pozostające poza szkołą są również zagrożone, w zależności od poziomu dostępności i wsparcia opiekunów, jakie otrzymują. Jedna trzecia ankietowanych nastolatków stwierdziła, że nikt nie pomaga im w odrabianiu lekcji, a wielu z nich powoływało się na nudę lub przyznało, że spędza znaczną ilość czasu na samotnych spacerach na zewnątrz, np. w parkach. Może to stwarzać zagrożenie dla bezpieczeństwa i możliwość wykorzystania w nowym środowisku, zwłaszcza dla osób mniej zaznajomionych z językiem polskim. Odpowiedzialność za to, czy i w jaki sposób młodzież angażuje się w zajęcia zdalne, jest niewielka, zwłaszcza jeśli dorosły opiekun nie sprawdza frekwencji i wykonywania zadań szkolnych, a zdalni ukraińscy nauczyciele mogą być zmuszeni do ukrywania się i mogą być niedostępni. Społecznościowe usługi psychospołeczne lub rekreacyjne, zazwyczaj świadczone przez organizacje pozarządowe w określonym czasie i w ramach projektów w ośrodkach społecznościowych, nie zawsze uwzględniają czas spędzany przez dzieci i młodzież w szkole, dodatkowo wiele ośrodków jest zamkniętych w weekendy. Można podjąć dalsze działania, aby pomóc ukraińskim opiekunom w zachęcaniu nastolatków do uczęszczania do takich ośrodków i udziału w zajęciach.

Dostępność świadczeń w zakresie wsparcia psychospołecznego w szkołach i szerszej społeczności dla ukraińskich nastolatków jest niewystarczająca, a jednocześnie bardzo potrzebna. W wielu szkołach jest tylko jeden (jeśli w ogóle) pracownik odpowiedzialny za dobre samopoczucie i rozwój psychospołeczny uczniów⁴⁶, a osoba ta może nie być w stanie zaspokoić specyficznych potrzeb ukraińskich nastolatków. W przypadku młodzieży pozostającej

poza szkołą, brak nadzoru, nuda i utrata lat nauki doprowadziły do depresji, a w wielu przypadkach do nadużywania substancji odurzających i innych szkodliwych zachowań. Nastolatkowie doświadczają agresji, niepokoju, samotności i ciągłych obaw o przyszłość.⁴⁷ Niektórzy nauczyciele podkreślali tendencje do porzucania nauki i powrotu do edukacji online, szczególnie w przypadku nastolatków cierpiących z powodu poważniejszych dolegliwości psychicznych, aby mogli być lepiej monitorowani przez opiekunów. Jednak nie ma pewności, czy w ich społeczności są specjaliści od zdrowia psychicznego, którzy mogliby zapewnić odpowiednie wsparcie.

⁴⁶ Często termin „psycholog” jest używany w odniesieniu do tych, którzy są zasadniczo „pedagogami” lub doradcami szkolnymi i nie jest ich zadaniem ani nie są w stanie zapewnić interwencji terapeutycznych. Zamiast tego udzielają wskazówek i interwenują w sytuacjach pojawiających się w środowisku szkolnym.

⁴⁷ Save The Children. „This Is My Life, And I Don't Want to Waste a Year of It.” The Experiences and Well-being of Children Fleeing Ukraine. Dostęp: 20 grudnia 2023. https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/This-is-my-life_research-on-experiences-children-from-Ukraine_FINAL.pdf

Dobrostan psychiczny jest najważniejszy, ponieważ te dzieci biorą udział w edukacji online; a kiedy nie mają zajęć w szkole, zauważamy apatię wśród dzieci w ośrodkach. Stopień motywacji jest bardzo niski, zarówno u dorosłych, jak i u dzieci, które po prostu spędzają większość czasu przed ekranami swoich smartfonów.

Zagrożenie jest ogromne, ponieważ mieliśmy przypadki, w których matka zgłaszała nam, że jej nastoletnia córka rozmawia przez telefon ze starszymi mężczyznami. Tak więc brak zarządzania czasem również prowadzi do ryzykownych zachowań, a co więcej, są to dzieci, które są nastolatkami, prawda? A te nastolatki są w obcym kraju, bez umiejętności językowych, więc tutaj pojawia się przeszkoda i marginalizacja w przyszłości.

KII, pracownica organizacji pozarządowej

Problemem są weekendy, kiedy ośrodek nie pracuje, niektórzy rodzice również [wykazują] taką apatię, więc nie animują tego wolnego czasu dla swoich dzieci i spędzają go głównie przed telefonem.

KII, pracownica organizacji pozarządowej

Zajęcia towarzyskie i pozalekcyjne są korzystne, ale należy wziąć pod uwagę młodzież, która jednocześnie uczęszcza do polskich szkół oraz bierze udział w ukraińskich lekcjach online, czym jest nadmiernie obciążona. Kiedy młodzież ma możliwość korzystania z rekreacji i zajęć twórczych, uczestnictwo w nich może być bardzo regenerujące. Niektórzy nastolatki wysoko cenią swobodę przebywania na świeżym powietrzu - spacer, jazdę na rowerze, bezpośrednie spotkania z nowymi ludźmi - jako sposób na radzenie sobie z ekstremalnym stresem związanym z wojną i przesiedleniami. W niektórych miejscach ukraińscy uchodźcy i uchodźczynie utworzyli grupy za pośrednictwem komunikatora internetowego Telegram, aby pomóc nastolatkom poznać się nawzajem. Wiele społeczności posiada dodatkowo bezpieczne miejsca dla nasto-

latków lub obiekty rekreacyjne, niektóre przeznaczone specjalnie dla ukraińskich osób uchodźczych. Niemniej jednak, wielu nastolatków uczestniczy w edukacji mieszanej między polskimi szkołami a nauką online, co, jak zauważono, odbija się na ich kondycji fizycznej i psychicznej oraz zmniejsza chęć do uczestniczenia w zajęciach pozaszkolnych. W wielu przypadkach wyczerpanie prowadzi do opuszczania zajęć, jeśli plany zajęć nakładają się na siebie, co może przynieść efekt odwrotny do zamierzonego, jakim jest integracja z polską kulturą. Ukraińscy uczniowie mają trudności z dostosowaniem się do nowego środowiska edukacyjnego oraz radzeniem sobie z obciążeniem naukowym. Starają się ukończyć szkołę, jednocześnie poszukując wsparcia społecznego i edukacyjnego oraz próbując znaleźć czas na zajęcia pozalekcyjne.

WNIOSKI

1. Ukraińska młodzież pozostająca poza szkołą nie angażuje się w kontakty z polską młodzieżą i doświadcza zwiększonej izolacji, co wpływa na jej dobrostan psychospołeczny.
2. Świadczenia oferowane przez społeczność lokalną i organizacje pozarządowe są korzystne, jednak tacy świadczeniodawcy powinni dołożyć starań, aby zapewnić odpowiednie bodźce motywacyjne i udogodnienia dla osób uczęszczających zarówno na zajęcia online, jak i stacjonarne.
3. Dostosowane do specyfiki kulturowej świadczenia wsparcia psychospołecznego są niewystarczające, by zaspokoić potrzeby ukraińskich nastolatków dochodzących do siebie po konflikcie, przesiedleniu i izolacji społecznej.

Mówią, że mają koszmary, są w takim stanie... Mówią, że tak właściwie nie chcą jeść, są tacy smutni.

KII, psycholożka

[Tak, powinniśmy mieć ukraińskich psychologów]. Aby dziecko mogło się zrelaksować i otwarcie porozmawiać. Na przykład - o tym, co je martwi - nie zawsze może wyrazić po polsku to, co czuje, albo to, co dzieje się w środku; może ktoś nie został zaakceptowany przez dzieci. A ono jest samotne i chce się tym z kimś podzielić. Wydaje mi się, że koniecznie musi być osoba, która mówi tym samym językiem co dziecko.

IDI, dorosła opiekunka

Oczywiście [uczęszczanie zarówno do szkoły stacjonarnej, jak i internetowej] prowadzi do wyczerpania dziecka pod względem emocjonalnym, intelektualnym, ponieważ jest to ogrom pracy. Bo tam też są projekty. I oczywiście, jeśli przychodzisz na zajęcia w polskiej klasie, są też wymagania, są też pewne standardy wykonywania pracy. Ciągnięcie dwóch szkół jest bardzo trudne.

To dla nich bardzo duże obciążenie.

KII, psycholog

Bardzo często spaceruję sam. Chodzę do lasu, nad rzekę. Kiedy zacząłem spędzać mniej czasu z telefonem, mój nastrój się poprawił, zacząłem myśleć bardziej racjonalnie.

Łatwiej mi było się uczyć.

IDI, 14-18-letni chłopiec

MOŻLIWOŚCI W SEKTORZE EDUKACJI DLA OSÓB UCHODźCZYCH Z UKRAINY

Organizacje pozarządowe odgrywają dużą rolę w dostarczaniu informacji, działań i projektów, które wspierają ukraińskich nastolatków w integracji i adaptacji społecznej w Polsce. W niektórych lokalizacjach organizacje humanitarne zapewniają stypendia, aby umożliwić nastolatkom, których rodzinom może brakować środków finansowych, uczestnictwo w polskim systemie edukacji. W innych przypadkach lokalne organizacje posiadające specjalistyczną wiedzę i doświadczenie w pracy ze społecznością romską i osobami z niepełnosprawnościami koncentrują się w szczególności na zachęcaniu osób należących do grup marginalizowanych do uczestnictwa w edukacji. Niektóre lokalne organizacje pozarządowe, przy wsparciu międzynarodowych funduszy, zapewniają również bezpłatne kursy językowe i laptopy, aby umożliwić uczniom naukę i ukończenie szkoły online. W wielu przypadkach młodzież woli kursy języka polskiego od zajęć rekreacyjnych, nawet jeśli te ostatnie są oferowane. Niektóre organizacje oferują kursy zawodowe i społeczno-emocjonalne wraz z usługami informacyjnymi, aby pomóc nastolatkom zrozumieć ich ścieżkę edukacyjną i wspierać ich w wyborze szkół i kursów, na które chcą uczęszczać.

Uruchomiliśmy platformę, aby pokazać nastolatkom możliwe ścieżki rozwoju. Na przykład, jeśli przyjechali z Ukrainy i mają 15 lat, a przez ostatni rok przebywali w domu, [mogą] kliknąć i zobaczyć swoje opcje, wybrać i podążyć daną ścieżką.

Kil, pracownica organizacji pozarządowej

Polscy nauczyciele również aktywnie ułatwiali innowacyjne sposoby uczenia się i wsparcia dla ukraińskich uczniów. W jednym przypadku nauczyciele wspólnie stworzyli narzędzie online do nauki języka polskiego, przy wsparciu Ministerstwa Edukacji.⁴⁸ Narzędzie to funkcjonuje jako interaktywna gra wspomagająca edukację językową z perspektywy społecznej i emocjonalnej. Na poziomie lokalnym niektóre miasta utworzyły również centra, w których ukraińscy nastolatki mogą uzyskać dostęp do działań edukacyjnych online, z myślą o tych, którzy nie mają sprzętu lub mają trudności z dostępem do Internetu. Organizacje pozarządowe i nauczyciele mogą nawiązać ściślejszą współpracę w zakresie wspierania uczestnictwa ukraińskich nastolatków w zajęciach szkolnych, ale wymaga to silniejszego zaangażowania ze strony polskich władz oświatowych.

Polskie władze oświatowe potrzebują możliwości wprowadzenia szerzej dostępnych ukraińskich i międzykulturowych treści w celu uzupełnienia zatwierdzonych polskich programów nauczania. Ukraińcy bardzo chcą poznawać kulturę, historię i język swojego kraju, jednocześnie eksplorując integrację międzykulturową w ramach kultury polskiej. Obecnie organizacje pozarządowe zapewniają większość tych możliwości, ale nie mogą być formalnie zaangażowane w działalność polskich szkół, a w całej Polsce istnieje niewiele ukraińskich szkół. Niektóre inicjatywy są wspierane przez samorządy lokalne, takie jak ukierunkowane na edukację wsparcie psychologiczne i programy szkoleniowe we Wrocławiu, aby pomóc w przeciwdziałaniu agresji i zastraszaniu w szkołach, a także we wspieraniu asystentów międzykulturowych. Nie są one jednak dostępne we wszystkich lokalizacjach o dużej liczbie ukraińskich osób uchodźczych. Brakuje działań promujących integrację międzykulturową, przy czym wiele działań

⁴⁸ Grając w Minecraft dzieci z Ukrainy uczą się polskiego. 16 grudnia 2022. Dostęp: 20 grudnia 2023. <https://news.microsoft.com/pl-pl/2022/12/16/grajac-w-minecraft-dzieci-z-ukrainy-ucza-sie-polskiego/>

Mamy kanał informacyjny na Telegramie, w mediach społecznościowych, z 10 000 obserwujących, z informacjami na temat edukacji, po to, aby zapewnić rodzicom łatwiejszą, przystosowaną do ich potrzeb wersję. Co chwilę są jakieś zmiany. Więc nasz menedżer społecznościowy stale nad tym pracuje, ale oczywiście trudno jest zobaczyć i przeczytać wszystkie informacje. Przede wszystkim trudno jest zrozumieć polityczny żargon i przepisy pochodzące z najwyższego szczebla. UNICEF wykonuje świetną robotę w tym zakresie, stworzyli także Spilno, mają stronę internetową i kanały mediów społecznościowych.

KII, pracownica organizacji pozarządowej

jest przeznaczonych wyłącznie dla Ukraińców i takie podejście nie sprzyja docenianiu zarówno polskiej, jak i ukraińskiej kultury wśród rówieśników.

Oprócz treści ukraińskich i międzykulturowych, wiele osób wyraziło pragnienie, aby polski rząd zapewnił większe wsparcie w tworzeniu możliwości i ścieżek zwiększających udział ukraińskiej młodzieży w edukacji i świadczeniach uzupełniających. W szczególności nauczyciele i samorządowcy chcieliby uzyskać więcej środków finansowych, dotacji, dodatkowych zasobów ludzkich oraz bardziej spójnych oraz konsekwentnych struktur i systemów wsparcia, zachęcających ukraińskich uchodźców i uchodźczynie do dalszego uczęszczania do szkół.

WNIOSKI

1. Organizacje pozarządowe odgrywają znaczącą rolę w dostarczaniu świadczeń i informacji dla ukraińskich uchodźców i uchodźczyń w zakresie ścieżek edukacyjnych, choć mają ograniczone możliwości bezpośredniego działania w szkołach.
2. Niektórzy polscy nauczyciele aktywnie tworzą materiały informacyjne i działania angażujące uczniów.
3. Potrzeba więcej uwagi i środków na działania międzykulturowe, które łączą polską i ukraińską młodzież oraz promują solidarność i wzajemne zrozumienie.

Są problemy, ale one wynikają po prostu z tego, że nie mamy - mamy nadzieję, że nowy rząd nad tym popracuje - osobnej ścieżki dla wszystkich dzieci i obcokrajowców, którzy powinni być włączeni w nasz system edukacji. A jest tak, że wrzucamy ich od razu do naszych polskich klas i myślimy: daj spokój, nie umiesz pływać, a wrzuciliśmy cię do basenu. Będziesz długo próbował, to się nauczysz.

KII, urzędnik samorządowy

3. WSPIERANIE INTEGRACJI I UMOŻLIWIENIE ZAPISU LUB PONOWNEGO ZAPISU UKRAIŃSKIEJ MŁODZIEŻY POZOSTAJĄCEJ POZA SZKOŁĄ

CZYNNIKI ZACHĘCAJĄCE UKRAIŃCÓW DO WŁĄCZENIA SIĘ W POLSKĄ EDUKACJĘ

Rodziny ukraińskie wymagają od polskiego systemu edukacji lepszego przygotowania i wystarczających zasobów, aby zaspokoić ich potrzeby w zakresie priorytetowego traktowania zapisów do szkół. Wiele ukraińskich rodzin docenia korzyści płynące z polskiego systemu edukacji, który wspiera integrację kulturową i pomaga promować umiejętności społeczno-emocjonalne i językowe, jednocześnie zauważając niektóre wady lub ograniczenia ukraińskich programów nauczania online. Jednak nie zawsze mają oni odpowiednie warunki, by czerpać z tego korzyści. W wielu szkołach pracują asystenci kulturowi, a niedawno na Uniwersytecie Warszawskim wprowadzono kurs umożliwiający Polakom zdobycie wiedzy o kulturze ukraińskiej i uzyskanie certyfikatu uprawniającego do pełnienia roli asystenta kulturowego. Obecność asystentów kulturowych nie wystarcza do integracji ukraińskich uczniów w polskim systemie edukacji przez ukraińskich nauczycieli w całym kraju ani do korzyści płynących z edukacji międzykulturowej. Współpraca ukraińskich i polskich nauczycieli oraz tworzenie programu nauczania sprzyja wzajemnemu zrozumieniu i zaangażowaniu międzykulturowemu. Zarówno opiekunowie, jak i młodzież chcieliby lepszego przygotowania i wsparcia dla polskich nauczycieli w zakresie przyjmowania ukraińskich uczniów (i ogólnie większej liczby personelu), obecności asystentów międzykulturowych w szkołach, odpowiednich materiałów i zasobów, a także prostszych i konsekwentnie stosowanych procesów rekrutacji i przyznawania świadectw. Zgodnie z wynikami tego badania, poprawi to doświadczenia edukacyjne uczniów i zachęci ich do regularnego uczestnictwa w zajęciach

Kiedy kseruję dla nich materiały, traktują to jak skarb. Niektórzy mają specjalne teczki, żeby je przechowywać, bo traktują to tak, jakby ktoś o nich dbał, że coś im dał, że to nie jest bezwartościowe, że to nie jest kawałek papieru, tylko to jest częśćka wiedzy.

KII, nauczycielka

szkolnych. Bez możliwości zapewnienia powyższego, ograniczone wsparcie uzupełniające oparte na projektach nie będzie wystarczające w perspektywie długoterminowej, by sprostać wyzwaniom i barierom związanym z włączeniem ukraińskich nastolatków do polskiego systemu edukacji.

Integracja międzykulturowa, kształcenie społeczno-emocjonalne i skuteczniejsza nauka języka polskiego to kluczowe korzyści dla ukraińskich nastolatków uczęszczających do polskich szkół. Holistyczne podejście obejmujące rodzinę, społeczność lokalną, organizacje pozarządowe i system szkół publicznych zapewnia ukraińskim uczniom idealne warunki do rozwoju. Takie podejście wymaga jednak kilku elementów, które nie są jednolicie stosowane w szkołach w całej Polsce i które wymagają odpowiednich inwestycji – w tym środków finansowych, przeszkolonego personelu,

wsparcia i współpracy z opiekunami oraz dobrze zaprojektowanych uzupełniających zintegrowanych działań społecznych. Organizacje pozarządowe oferują nieocenione wsparcie psychologiczne i społeczne dla rodzin, któremu towarzyszy wspólna praca polskich i ukraińskich pedagogów. Stały wkład nauczycieli w takie działania wymaga jednak odpowiedniego i dobrze opłacanego personelu – w szczególności tłumaczy i/lub asystentów międzykulturowych oraz specjalistów wsparcia psychospołecznego, którzy mogą zaspokoić potrzeby ukraińskich uczniów. Niektórzy uczniowie zauważają, że chociaż lubią polskie szkoły, chcieliby, aby ich polscy nauczyciele byli lepiej przygotowani do radzenia sobie ze szczególnymi trudnościami, z jakimi borykają się ukraińscy uczniowie.

Z pewnością powinno być więcej ukraińskich specjalistów, naszych nauczycieli czy psychologów. Musimy mieć ich w każdej szkole. Aby dzieci mogły zwrócić się do takiej osoby w razie potrzeby. I porozmawiać z nimi o wszystkich tych problemach i szczegółach.

IDI, opiekunka

Oprócz wystarczającej liczby odpowiednio wyszkolonego i wykwalifikowanego personelu, ukraińscy uczniowie potrzebują odpowiednich materiałów, takich jak przewodniki do nauki w języku ukraińskim, które mogą pomóc w terminologii technicznej. Niektórzy nauczyciele wskazują, że jest to szerzej dostępne w szkołach prywatnych, więc osoby nieposiadające środków finansowych, mogą nie mieć możliwości skorzystania z tego. Często nauczyciele biorą na siebie odpowiedzialność za tworzenie i dostarczanie materiałów, aby dostosować się do większej liczebności klas i nowo przybyłych ukraińskich uczniów.

Organizacje pozarządowe i polscy nauczyciele mogą wywierać pozytywny wpływ, docierając do ukraińskich rodzin i młodzieży w celu zapewnienia wsparcia i zachęcania do zapisów, jeśli dostępne są spójne i uporządkowane informacje na temat osób przedwcześnie rezygnujących z nauki lub nieuczęszczających do szkoły. Gdyby istniał lepszy system monitorowania uczniów, którzy przerywają naukę lub nieregularnie chodzą do szkoły oraz gdyby były dostępne szczegółowe informacje na temat okoliczności, w których rodziny nie zapisują swoich dzieci do szkoły, łatwiejsze byłoby planowanie i wdrażanie interwencji oraz programów, które pomogą w identyfikacji i włączeniu tych nastolatków do polskich szkół. Organizacje pozarządowe mają silne powiązania ze społecznościami i współpracują z rodzinami na różne sposoby, pod warunkiem, że poziom współpracy i danych jest odpowiedni. Współpraca w zapewnianiu wystarczających informacji poprawiłaby zrozumienie skali potrzeb opracowywania planów strategicznych w sektorze edukacji na poziomie lokalnym i ogólnokrajowym, aby zapewnić miejsca dla osób, które obecnie nie uczęszczają do szkoły. Nauczyciele twierdzą, że ułatwiłoby im to kontakt z uczniami i rodzinami oraz zapewniłoby lepsze i bardziej ukierunkowane wsparcie.

Ukraińskie dzieci od pierwszej do ósmej klasy nie miały dostępu do żadnych podręczników, ćwiczeń, kart pracy. To, że miały je na biurkach, to zasługa polskiej nauczycielki. Jest taka jedna pani, która przychodzi do pracy godzinę wcześniej i biegnie do sekretariatu, żeby skopiować na przykład karty pracy czy ćwiczenia dla swoich ukraińskich uczniów.

KII, nauczycielka

Gdybyśmy mieli taki rejestr [młodzieży pozostającej poza szkołą], moglibyśmy wystać jeden list do rodziców z zaproszeniem do szkoły, na przykład na imprezę szkolną, aby nieco zintegrować się z rówieśnikami na żywo, a nie tylko online. Byłby to pierwszy krok, aby pokazać im, że nie musisz znać języka, ale nadal jesteś i masz prawo do zabawy, masz prawo do komunikowania się z rówieśnikami.

KII, nauczycielka

Wielu ukraińskich nastolatków docenia możliwość nauki języka polskiego i budowania relacji poprzez osobiste interakcje w szkole. Pomimo swobody językowej, którą daje Ukraińcom uczęszczanie do szkół online, wielu uczniów preferuje interakcje na żywo z nauczycielami i wsparcie z ich strony. Uczęszczanie do szkoły może również zapewniać dodatkowe zajęcia rekreacyjne, które odciągają młodzież od czasu spędzanego przed ekranem (zwłaszcza powiązanim z nauką zdalną). To może pomóc nastolatkom nawiązać bardziej spokojne relacje z polskimi rówieśnikami, a następnie ułatwić naukę języka i rozwój społeczno-emocjonalny, szczególnie dla osób z doświadczeniem konfliktu i przesiedlenia.⁴⁹

⁴⁹ Abdi, Saida, Adeyinka M. Akinsulure-Smith, Anna Sarkadi, Mina Fazel, B. Heidi Ellis, Sarah Gillespie, Linda P. Juang, Theresa S. Betancourt. „Promoting positive development among refugee adolescents.” *Journal of Research on Adolescents*, 9 października 2023. Dostęp: 20 grudnia 2023. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jora.12890>

Preferowane kulturowo metody komunikacji na temat polskiego środowiska edukacyjnego i możliwości są wykorzystywane do podejmowania decyzji dotyczących rekrutacji. Polskie władze stosują różne metody, aby zapewnić dostępność informacji o systemie edukacji, ale wielu Ukraińców biorących udział w badaniu zauważyło, że w dzielą się informacjami głównie na zainicjowanych przez Ukraińców kanałach w serwisie Telegram. Rodziny tworzą grupy z osobami, które korzystały z polskiego systemu szkolnictwa, by lepiej zrozumieć doświadczenia innych. Często sprawdzają polskie strony internetowe, a następnie dyskutują między sobą o jakości szkoły, dyrektorach i nauczycielach oraz o tym, czy szkoła w praktyce jest otwarta na ukraińskich uczniów. Wielu opiekunów objętych badaniem szuka innych osób, które uczęszczały do określonych szkół i w dużej mierze na tej podstawie podejmuje decyzje o zapisaniu dziecka do danej szkoły.

Na początku, kiedy przyjechaliśmy, chodziliśmy na kursy - osobno. Ale wydaje mi się, że najlepszą rzeczą jest komunikowanie się z kimś, kto jest native speakerem, kto mówi po polsku.

IDI, opiekunka

RYSUNEK 11: JAKIE ULEPSZENIA LUB ZMIANY CHCIAŁ(A)BYŚ ZOBACZYĆ W SYSTEMIE EDUKACJI W POLSCE, ABY LEPIEJ SŁUŻYŁ DZIECIOM/DZIECIOM NASTOLETNIM JAK TWOJE?

dane w %

RYSUNEK 12: JAKIE ULEPSZENIA LUB ZMIANY CHCIAŁ(A)BYŚ ZOBACZYĆ W SYSTEMIE EDUKACJI W POLSCE, ABY LEPIEJ SŁUŻYŁ DZIECIOM/NASTOLATKOM TAKIM JAK TY?

dane w %

Dostępność specjalistycznych usług resocjalizacyjnych, w szczególności w zakresie zdrowia psychicznego, ułatwia ukraińskim nastolatkom rozpoczęcie nauki w Polsce. Wielu uczniów i opiekunów uważa, że początkowe etapy mogą być najtrudniejsze, zarówno pod względem psychologicznym, jak i społecznym. Wsparcie tuż po przyjeździe lepiej przygotowuje ich do takiej zmiany. Sam fakt, że uczniowie nie znajdują się już w sytuacji konfliktu, może złagodzić ich stres, ale odpowiednie wsparcie w wychodzeniu z wcześniejszego ekstremalnego stresu wspomaga proces regeneracji i buduje umiejętności adaptacyjne. To samo dotyczy opiekunów, którzy również potrzebują zachęty i wsparcia, aby motywować swoje nastoletnie dzieci do uczęszczania na lekcje języka polskiego lub do szkoły publicznej. Wiele rodzin zauważyło, że wymaga to holistycznego podejścia, ponieważ opiekunowie muszą również zadbać o podstawowe potrzeby, zakwaterowanie, zatrudnienie i przyszłość swojego dziecka. Zasoby dostępne na ten cel są ograniczone.

WNIOSKI

1. Poziom finansowania i wsparcia ze strony polskich władz jest głównym czynnikiem wpływającym na gotowość ukraińskich rodzin do posyłania nastolatków do polskich szkół.
2. Nastolatki i opiekunowie dostrzegają znaczenie polskich szkół dla nauki języka i integracji, o ile spełnione są inne niezbędne warunki, takie jak regularna dostępność asystentów kulturowych i nauka języka.
3. Dostępność zasobów krytycznych, takich jak wsparcie psychospołeczne, jest konieczna, aby ułatwić ukraińskim nastolatkom pomyślne przejście do polskich szkół i do szerszego środowiska kulturowego.

Chcą przede wszystkim skupić się na swoim dobrym samopoczuciu. Ale jako przedstawiciele sektora edukacji musimy im pokazać, że powrót do szkoły sprawia, że ich życie staje się bardziej normalne. To normalizuje ich życie i szybciej przezwyciężają traumę. Jeśli się nad tym zastanowić, to jest to pomoc w zakresie zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego (MHPSS). Zapewnienie im bezpiecznych przestrzeni do nauki, interakcji z rówieśnikami, to ważne aspekty... ale MHPSS jest nadal ogromnym priorytetem.

KII, pracownica organizacji pozarządowej

WNIOSKI

Na udział ukraińskich dzieci i młodzieży nieuczęszczających do szkoły w polskim systemie edukacji wpływają istotne bariery. Jedną z nich jest trudność w uzyskaniu dokładnych informacji o tej młodzieży, co wiąże się też z niekonsekwencją w monitorowaniu tych, którzy są zarejestrowani, ale nie uczęszczają do szkoły lub z niej zrezygnowali. Większość ukraińskich uczniów, biorących udział w badaniu, korzysta z ukraińskiej nauki zdalnej, przy czym szczególnie starsi nastolatki preferują tę formę edukacji zamiast nauki w polskich szkołach stacjonarnych. Na ten trend wpływają różne czynniki, jak przekonanie o konieczności przygotowania akademickiego przed powrotem do Ukrainy, gdzie istnieje większe prawdopodobieństwo, że ich świadectwa zostaną uznane, a także wyzwania związane z integracją z polskim systemem, szczególnie w zakresie nauki języka i różnic programowych.

Izolacja zmarginalizowanych społeczności ukraińskich, w tym Romów i dzieci z niepełnosprawnościami oraz dzieci bez opieki i dzieci rozdzielonych z rodzinami, które już borykają się z historyczną marginalizacją, w Polsce jest jeszcze większa. Potrzebne są dalsze badania dotyczące szczególnych okoliczności i dostępnych systemów wsparcia dla tych grup, aby zapewnić im odpowiednie zasoby do rozwoju, uwzględniając aspekty płci i integracji społecznej. Dzieci, ewakuowane z ukraińskich instytucji bez członków rodziny, w Polsce wydają się jedną z najbardziej narażonych grup, często z ograniczonym dostępem do edukacji, ochrony i świadczeń w zakresie zdrowia psychicznego.

Polski system edukacji nie jest odpowiednio wyposażony, aby zapewnić wysokiej jakości edukację, biorąc pod uwagę napływ uczniów – osoby uchodźcze i uchodźczynie oraz przewidywany wzrost tego napływu w nadchodzących miesiącach z powodu ciągłej i potencjalnej eskalacji konfliktu. Szkoły borykały się z niewystarczającą liczbą

personelu i materiałów jeszcze przed przyjęciem ukraińskich dzieci i młodzieży. Mimo godnych podziwu wysiłków w pomoc ukraińskim nastoletnim osobom uchodźczym i ich rodzinom, potrzebne są trwałe systemowe działania oraz inwestycje na dużą skalę, aby zapewnić odpowiednie finansowanie i priorytet integracji Ukraińców oraz mniejszościowych grup. Powinno to obejmować ścisłą współpracę z darczyńcami, organizacjami pozarządowymi i społeczeństwem obywatelskim, by proponować i pilotować lokalne inicjatywy w tym zakresie.

Efekty kursów przygotowawczych i pracy asystentów kulturowych są dobrze postrzegane i takie działania powinny być intensyfikowane, szczególnie biorąc pod uwagę zmniejszenie ich dostępności w ubiegłym roku. Dalsze dążenie do dostępności tych świadczeń oraz uproszczenia procesów akredytacji ukraińskich nauczycieli i szkolenia polskich nauczycieli w pracy z ukraińskimi uczniami jest kluczowe dla sukcesu ukraińskich nastolatków i zachęcenia ich do nauki w polskich szkołach. Powinny temu towarzyszyć odpowiednie świadczenia w zakresie zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego lub środki, które zapewnią zarówno nastolatkom, jak i ich opiekunom zasoby pomocne w adaptacji do polskiego środowiska.

Wyniki tego badania podkreślają zapotrzebowanie na ukierunkowane i holistyczne działania, które pozwolą stawić czoła złożonym wyzwaniom, przed jakimi stoją ukraińscy nastolatki nieuczęszczający do szkoły w Polsce. Współpraca między polskimi władzami, instytucjonalnymi i prywatnymi darczyńcami, lokalnymi i międzynarodowymi organizacjami pozarządowymi oraz społeczeństwem obywatelskim ma zasadnicze znaczenie dla tworzenia sprzyjających integracji środowisk edukacyjnych i usuwania barier systemowych, a także wspierania wysiłków na rzecz międzykulturowego zrozumienia i solidarności, aby umożliwić ukraińskim nastolatkom rozwój w ich nowych środowiskach.

ZALECENIA

Poniżej przedstawiono najważniejsze rekomendacje dotyczące polityki strategicznej, procesu decyzyjnego i ukierunkowanych działań związanych z poprawą dostępu do edukacji i odpowiedniego środowiska ochronnego dla nastoletnich ukraińskich uchodźców i uchodźczyń w Polsce.⁵⁰ Czas tej publikacji zbiega się z przedłużającym się konfliktem w Ukrainie, dużą liczbą osób uchodźczych, pozostających w krajach sąsiednich i zmieniającą się polityką migracyjną. Wraz z niedawnym powołaniem nowego rządu w Polsce i niezwykle pożądaną poprawą współpracy między organami związanymi z edukacją, takimi jak Rzecznik Praw Dziecka i władze lokalne, pojawiła się większa szansa na stworzenie bardziej inkluzywnego, zróżnicowanego i długofalowego podejścia do edukacji w kontekście wielokulturowym. Konieczne jest również lepsze zrozumienie różnych doświadczeń w zależności od płci, co wymaga dalszej analizy wykraczającej poza niniejsze badanie. Aby zapewnić ukraińskim chłopcom i dziewczętom odpowiednie wsparcie utrzymania ich dobrostanu psychospołecznego i integracji przedstawiono poniższe zalecenia, które mogą wpłynąć pozytywnie na ukraińskich nastolatków i ich rodziny. Raport powinien być szeroko rozpowszechniany wraz z planami konsultacyjnymi dotyczącymi realizacji zaleceń.

ZALECENIA W ZAKRESIE POLITYKI

1. Polski rząd powinien znacząco zwiększyć inwestycje w sektor edukacji na szczeblu centralnym i zdecentralizować zasoby, aby zagwarantować, że szkoły będą w stanie przyjąć ukraińskich nastolatków. Szkoły od dawna są niedofinansowane, co dotyczy liczby uczniów, wynagrodzeń nauczycieli, dostępu do materiałów edukacyjnych oraz wsparcia psychospołecznego i kulturalnego dla personelu i uczniów, wraz z kursami przygotowawczymi. Aby zapewnić nieustające zaangażowanie polskich i ukraińskich nauczycieli, którzy są odpowiedzialni za ułatwianie ukraińskim nastolatkom płynnego

przechodzenia do polskich szkół - oraz zmniejszanie ryzyka przedwczesnego przerwania nauki lub nieuczęszczania do szkoły - władze centralne powinny priorytetowo traktować wysiłki na rzecz:

A. Zwiększenia finansowania wynagrodzeń pracowników oświaty w celu zapewnienia odpowiednich płac, motywacji do zatrudniania nauczycieli i umożliwienia ukraińskim nauczycielom udziału w polskim systemie edukacji. Oceny i ponownego przydzielenia środków, aby zagwarantować, że lokalne gminy będą w stanie przyjąć ukraińskich studentów i promować wysoką jakość świadczeń, odpowiednich także pod względem kulturowym.

B. Nacisku na inwestowanie w długoterminowe wzmocnienie polskiego systemu edukacji publicznej w celu uniknięcia krótkoterminowych projektów, co z kolei zapewni długoterminową i zrównoważoną edukację dla wszystkich dzieci w Polsce.

2. Polskie Ministerstwo Edukacji powinno wprowadzić oraz wspierać kompleksowy i oparty na współpracy mechanizm monitorowania i weryfikacji ukraińskiej młodzieży pozostającej poza systemem szkolnym. Brak informacji na temat ukraińskich nastolatków, którzy nie zapisują się do polskich szkół, uczęszczają do nich nieregularnie lub z nich rezygnują, jest kluczowym problemem, który utrudnia planowanie na szczeblu krajowym, gminnym i szkolnym. Stanowi to także utrudnienie dla społeczeństwa obywatelskiego i organizacji

50 Chociaż badanie koncentruje się przede wszystkim na wyzwaniach edukacyjnych, stojących przed nastolatkami z Ukrainy w Polsce, kluczowe znaczenie ma kontekstualizacja wniosków płynących z raportu w szerszych ramach praw dzieci migrantów i osób uchodźczych do edukacji. Konwencja Narodów Zjednoczonych o Prawach Dziecka, Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (EKPC - art. 14) oraz jej Protokoły dodatkowe nr 1 (1952) i 12 (2000) wraz z Europejską Kartą Społeczną (art. E, 10 i 17) oraz Kartą Praw Podstawowych Unii Europejskiej (art. 14), zapewniają wszystkim dzieciom prawo do równego dostępu do edukacji. Instrumenty te nakazują zapewnienie równych szans edukacyjnych wszystkim dzieciom, w tym dzieciom ze środowisk migrantów i osób uchodźczych. W związku z tym przedstawione tu zalecenia, choć dostosowane do sytuacji małoletnich z Ukrainy, powinny być postrzegane jako istotne i korzystne dla wszystkich dzieci migrantów i osób uchodźczych w Polsce, zgodnie z wymienionymi podstawowymi europejskimi zasadami i normami prawnymi.

humanitarnych, które odgrywają istotną rolę we wspieraniu tych nastolatków i ich rodzin w integracji z polskim społeczeństwem i ułatwianiu im dostępu do systemu szkolnego. Priorytetami powinny być:

- A.** Systemowe metody wymiany informacji (na poziomie lokalnym i krajowym) wraz z regionalną koordynacją z ukraińskimi opiekunami w celu określenia potrzeb ukraińskich dzieci i młodzieży w zakresie ochrony zdrowia i pomocy psychospołecznej oraz wsparcia potrzeb kulturowych.
 - B.** Ustrukturyzowane i wspomagane monitorowanie nieobecności w szkole w celu lepszego zrozumienia czynników przyciągających i wypychających oraz zmniejszenia ryzyka ochrony osób pozostających poza polskim systemem edukacji.
 - C.** Zintegrowane konsultacje z organizacjami pozarządowymi i przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego w zakresie wymiany informacji, z myślą o zapewnieniu świadczeń, które całościowo zaspokajają potrzeby ukraińskich rodzin i przynoszą trwałe rezultaty w całym polskim systemie edukacji.
- 3.** Podmioty publiczne i prywatne powinny wspólnie zlecać dalsze badania, aby lepiej zrozumieć sytuację i angażować się w zaspokajanie potrzeb grup najbardziej narażonych i zmarginalizowanych, w szczególności dzieci bez opieki i rozdzielonych z rodziną (UASC), społeczności romskiej, dzieci z niepełnosprawnościami i ewakuowanych dzieci przebywających w schroniskach. Niniejsze badanie dostarczyło pewnych odpowiedzi, jednak dane o populacji osób uchodźczych, którzy są w szczególności trudnej sytuacji i sam dostęp do tej grupy jest ograniczony. Większy zasób danych i uzyskanie dostępu pozwoliłoby lepiej zrozumieć ich możliwości w zakresie przystąpienia do systemu edukacji, środowisk ochronnych oraz priorytetów w zakresie działań wspierających. Starania, które należy podjąć:

- A.** Poszukiwanie i łączenie rodzin wciąż wymaga szczególnej uwagi i wsparcia ze strony polskiego rządu oraz współpracy ze społecznością międzynarodową, w celu zapewnienia poszanowania praw UASM. Dostępne są bardzo skąpe informacje na temat potrzeb edukacyjnych

dzieci ewakuowanych z Ukrainy (w większości dzieci z niepełnosprawnościami).

- B.** Potrzebne jest ukierunkowane badanie dotyczące nierówności między płciami w zakresie dostępu do edukacji i działań ochronnych dla ukraińskich osób uchodźczych, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń dla bezpieczeństwa młodych kobiet i dziewcząt w kontekście nauki szkolnej, opieki i pozostawania poza szkołą.
- C.** Szerzej zakrojone konsultacje ze społecznościami romskimi w celu lepszego zrozumienia barier w dostępie do edukacji i aktywnego włączenia ich wkładu w opracowywanie rozwiązań w sposób partycypacyjny i sprzyjający integracji społecznej.

4. Polski rząd, darczyńcy instytucjonalni i prywatni powinni zwiększyć wsparcie oraz pogłębić współpracę z organizacjami pozarządowymi i społeczeństwem obywatelskim w zakresie edukacji, wsparcia społecznego i ochrony ukraińskich nastolatków. Organizacje pozarządowe i społeczeństwo obywatelskie podjęły znaczące starania w celu zapewnienia dostępności świadczeń pomocowych dla ukraińskich osób uchodźczych w Polsce. Może to przynosić dalsze korzyści, szczególnie przy jeszcze bliższej współpracy oraz koordynacji z centralnymi i lokalnymi polskimi władzami, traktując priorytetowo:

- A.** Długoterminowe inwestycje w nieustająco dostępne świadczenia psychospołeczne, rekreacyjne, społeczno-emocjonalne, rozwojowe i informacyjne na obszarach wiejskich i miejskich w celu zapewnienia skutecznej integracji ukraińskich nastolatków.
- B.** Udostępnianie finansowania dla połączonych projektów pilotażowych w celu testowania skutecznych modeli zapewniania wsparcia integracyjnego dla Ukraińców i mniejszości, przy jednoczesnym uwzględnieniu długofalowych inwestycji w naukę i skalowalność.

ZALECENIA TECHNICZNE

1. Ministerstwo Edukacji we współpracy i przy wsparciu organizacji pozarządowych oraz społeczeństwa obywatelskiego powinno rozszerzyć

programy pomocy językowej i kulturowej w szkołach, aby zapewnić regularne i jednolite świadczenia w całym kraju skierowane do ukraińskiej młodzieży - z priorytetem dla działań międzykulturowych, które angażują zarówno polskich, jak i ukraińskich uczniów i nauczycieli. Asystenci kulturowi odgrywają integralną rolę w pomaganiu ukraińskim nastolatkom w przystosowaniu się do używania języka obcego i do nieznanego środowiska szkolnego. Powinni być łatwiej dostępni, odpowiednio przeszkoleni i wspierani. Wsparcie to powinno być rozwijane w połączeniu z szerzej dostępnymi zorganizowanymi lekcjami języka polskiego dla ukraińskich uczniów. Priorytetem powinny być:

- A.** Zapewnienie wystarczających i równo dostępnych kursów językowych oraz przygotowawczych dla ukraińskich dzieci i młodzieży, aby zapewnić im zrozumienie języka polskiego oraz kultury polskiej w celu lepszej integracji.
 - B.** Zapewnienie międzykulturowych świadczeń i działań, które pomogą polskim uczniom lepiej zrozumieć i zaakceptować Ukraińców oraz zapewnią rówieśnicze zaangażowanie - zarówno na poziomie szkolnym, jak i w czasie wolnym.
 - C.** Mechanizmy nadzoru zapewniające jakość pracy personelu i jego odpowiedzialność wraz z odpowiednim kulturowo szkoleniem nauczycieli, aby sprostać potrzebom nastolatków związanych ze stresem z powodu konfliktu i przesiedleń.
 - D.** Integralne zaangażowanie organizacji pozarządowych i społeczeństwa obywatelskiego w planowanie oraz wdrażanie działań o charakterze międzykulturowym, wraz z zapewnieniem środków na budowanie odpowiedniego potencjału całego personelu w środowisku edukacyjnym.
- 2.** Ministerstwo Edukacji oraz prywatni i instytucjonalni darczyńcy powinni przeznaczyć dodatkowe środki na rozszerzenie odpowiednich kulturowo świadczeń w zakresie zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego w szkołach. Obejmuje to w szczególności zatrudnienie odpowiedniego personelu, który zapewni sprawiedliwe i równoprawne wsparcie dla ukraińskich nastolatków. Zatrudnienie wykwalifikowanego psychologa w większości polskich

szkół może być niewykonalne, ale należy podjąć starania w celu zagwarantowania odpowiedniego personelu – tak, aby każda szkoła miała zespół zapewniający wsparcie psychospołeczne, pomagający w adaptacji międzykulturowej i służący jako punkt dostępu do specjalistów zajmujących się zdrowiem psychicznym. Proponowane działania obejmują:

- A.** Dotacje celowe przeznaczone dla władz lokalnych w celu zapewnienia ukierunkowanej pomocy związanej ze zdrowiem psychicznym i wsparciem psychospołecznym w szkołach, w tym zapewnienie personelu odpowiedzialnego za tworzenie lub utrzymywanie dobrze działających schematów świadczeń i ścieżek dostępu do wykwalifikowanych specjalistów z dziedziny zdrowia psychicznego.
 - B.** Nadanie priorytetu dla zatrudnienia ukraińskiego personelu, który zapewni, że świadczenia w zakresie MHPSS są dostosowane do potrzeb ukraińskich nastolatków. Takie inwestycje zagwarantują, iż ukraińska młodzież pozostająca poza szkołą będzie czuła się komfortowo. przechodząc do polskiego systemu szkolnictwa i złagodzą wszelkie potencjalne zagrożenia związane z ochroną, na jakie ta młodzież jest narażona.
- 3.** Polski rząd powinien dokonać przeglądu i oceny istniejących procedur akredytacji ukraińskich nauczycieli, a także uznawania świadectw uczniów uczestniczących w ukraińskiej edukacji (zarówno stacjonarnej, jak i internetowej). Aby zapewnić płynniejsze przejście ukraińskich nauczycieli do ewentualnego zatrudnienia w polskich szkołach i zwiększyć ich dostępność w celu zaspokojenia potrzeb edukacyjnych ukraińskich nastolatków oraz zapewnić uznawanie ich kwalifikacji, należy podjąć następujące działania:
- A.** Przyjęcie uproszczonych procedur w zakresie potwierdzania uprawnień ukraińskich nauczycieli oraz odpowiednie informowanie o tych procedurach – tak, aby ukraińscy nauczyciele mogli przenieść swoje uprawnienia do polskiego systemu.
 - B.** We współpracy z ukraińskimi partnerami, należy przeprowadzić analizę i, jeśli to możliwe, dostosować polskie procedury uznawania

ukraińskich świadectw. Będzie to wspierało uczestniczenie w ukraińskich programach nauczania online oraz ich ukończenie, co następnie pozwoli ukraińskim nastolatkom na łatwiejsze i szybsze rozpoczęcie nauki w polskich szkołach. Wszelkie zmiany we wspomnianych procedurach powinny być przekazywane w sposób przejrzysty i odpowiedni kulturowo, aby wspomagać ich przestrzeganie.

4. Polski rząd, prywatni i instytucjonalni darczyńcy oraz przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego powinni przeznaczyć więcej środków na zapewnienie odpowiedniego wsparcia i przygotowania polskich nauczycieli do pracy z ukraińską młodzieżą. Przed napływem ukraińskich nastolatków polscy nauczyciele nie mieli zbyt wielu możliwości, aby uzyskać szkolenie lub przygotowanie międzykulturowe. Ma to kluczowe znaczenie dla powodzenia ukraińskich uczniów, dlatego też należy inwestować w:

A. Budowanie potencjału polskich (i w miarę możliwości ukraińskich) nauczycieli w celu ułatwienia integracji ukraińskich uczniów w polskich szkołach.

B. Zapewnienie odpowiednich i łatwo dostępnych materiałów naukowych, aby umożliwić ukraińskim uczniom korzystanie z zasobów w ich języku jako punktu odniesienia i wsparcia ich aktywności edukacyjnej.

C. Wspieranie działań międzykulturowych, które umożliwią ukraińskim uczniom integrację z polską kulturą i kontakt z polskimi rówieśnikami, jednocześnie pomagając polskim nastolatkom zrozumieć kulturę ukraińską.

5. Ministerstwo Edukacji powinno reinwestować środki w kursy przygotowawcze skierowane do ukraińskich nastolatków, aby zapewnić ich szerszą dostępność, a także rozważyć, czy takie świadczenia mogą stać się obowiązkowe, być odpowiednio finansowane i prowadzone równoległe z regularnym polskim programem nauczania. Kursy przygotowawcze dla ukraińskich uczniów okazały się przydatne i strategiczne zarówno z punktu widzenia integracji kulturowej i językowej, jak i umożliwienia ukraińskim nastolatkom łatwiejszego poruszania się po polskim programie nauczania bez utraty dodatkowego czasu na rozwój edukacyjny. Bez powszechnej dostępności takich przygotowawczych kursów językowych

i kulturowych, ukraińskie rodziny czują, że ich nastolatki mają ograniczoną szansę zdobycia podstaw w próbach integracji z polskim systemem szkolnym i szerszym polskim społeczeństwem. Priorytetem powinno być zatem:

A. Zapewnienie atrakcyjnych cenowo, szeroko dostępnych i bezpiecznych metod prowadzenia zajęć przygotowawczych, które umożliwią uczniom udział w zajęciach równoległe z regularnymi lekcjami w szkole.

B. Elastyczne podejście do daty rozpoczęcia kursów w odniesieniu do roku szkolnego w celu zapewnienia możliwości zapisania się na zajęcia przygotowawcze w oparciu o termin przyjazdu ukraińskiego ucznia, bez dodatkowego opóźniania nauki.

6. Polski rząd powinien rozważyć możliwość przeniesienia wszystkich dzieci osób uchodźczych, przebywających w kraju do polskiego systemu edukacji, aby poprawić wyniki edukacyjne i zadbać o kwestie związane z ochroną. Będzie to wymagało dalszych badań nad wymaganym poziomem świadczeń usług, mając na uwadze nie tylko możliwości placówek szkolnych, ale także integrację kulturową i złagodzenie obaw w kwestii ochrony dzieci i młodzieży pozostających poza szkołą. Będzie to obejmować:

A. Inwestowanie w elastyczne ścieżki edukacyjne pozwalające na przeniesienie wszystkich dzieci osób uchodźczych (ukraińskich i innych) do szkół stacjonarnych, a ostatecznie do polskiego systemu edukacji.

B. Ustanowienie podstaw dotyczących minimalnych kompetencji i struktur ochrony, aby zagwarantować, że szkoły pozostaną bezpiecznymi i sprzyjającymi integracji środowiskami edukacyjnymi. W tym zakresie należy bardziej szczegółowo przeanalizować programy nauczania pomostowego.

C. Opracowanie realistycznych scenariuszy budowania potencjału, by zrozumieć, jak przyjąć obecną liczbę dzieci uchodźczych, pozostających poza szkołą, jednocześnie przygotowując się na wszelkie wahania liczby uchodźców i uchodźczyń spowodowane eskalacją konfliktu w Ukrainie.

ZAŁĄCZNIK A: SZCZEGÓŁOWA METODOLOGIA

1. PODEJŚCIE BADAWCZE

W badaniu wykorzystano ramy koncepcyjne ukierunkowane na wpływ konfliktów i przesiedleń na edukację młodzieży, a także teorię i praktykę zmian społecznych oraz behawioralnych (SBC). To dychotomiczne podejście zostało wybrane, aby umożliwić zespołowi badawczemu dogłębne zrozumienie strukturalnych i instytucjonalnych barier w zapisywaniu się do szkoły przez uchodźców w Polsce oraz zakwalifikowanie kluczowych decyzji podejmowanych przez nastolatków i ich domowników, które prowadzą do rezygnacji z zapisów. Poprzez połączenie kontekstowego zrozumienia istniejących barier i czynników umożliwiających zapisy z behawioralnymi obserwacjami uzyskanymi dzięki zastosowaniu metod badawczych SBC, niniejsze badanie dostarcza podmiotom zajmującym się edukacją i integracją w Polsce praktycznych, opartych na faktach i kontekstowych zaleceń, które mogą wpłynąć na ich strategię, działania programowe i promocyjne.

Aby dokonać konceptualizacji zjawiska rezygnacji z nauki szkolnej przez nastolatków, zespół badawczy zaadaptował oryginalne ramy koncepcyjne Gender and Adolescence: Global Evidence (GAGE) [pl. Płeć i dorastanie: Dane globalne] do polskiego kontekstu i poszerzył ramy (które były ukierunkowane wyłącznie na dorastające dziewczęta), aby objąć wszystkich nastolatków. Zaadaptowane ramy GAGE, dynamiczne badanie mieszane dotyczące zmian społecznych wśród młodych ludzi, zostało wykorzystane by zrozumieć, co działa na rzecz wspierania rozwoju edukacyjnego nastolatków, jednocześnie podkreślając wzajemne oddziaływanie i dynamikę trzech filarów analizy dosto-

sowanych do kontekstu uchodźczego w Polsce: możliwości, konteksty i strategie zmian (Rys. 1).⁵¹

Po określeniu kierunków badań w oparciu o ramy GAGE, Triangle zastosował Model Czynników Behawioralnych (BDM) do zidentyfikowania łańcuchów decyzyjnych i struktur wyboru występujących, gdy rodziny ukraińskich uchodźców decydują o edukacji nastolatków w Polsce. BDM został również dostosowany do celów niniejszego badania, aby uwzględnić szerszy wymiar działający jako czynniki umożliwiające lub ograniczające, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na zachowania i tworzą bariery strukturalne, utrudniające ukraińskim nastolatkom dostęp do polskiego i ukraińskiego systemu edukacji.

Choć termin „poza szkołą” w Polsce jest szeroko stosowany do opisanego szeregu scenariuszy edukacyjnych, w niniejszym raporcie zwrot „poza szkołą” odnosi się do wszystkich dzieci i młodzieży w wieku od 10 do 18 lat, które znajdują się poza formalnym polskim systemem szkolnictwa, w tym osób uczęszczających na ukraińskie kursy online i nie obejmuje osób, które ukończyły szkołę przed ukończeniem 18. roku życia. Zgodnie z parametrami niniejszego raportu, „wiek szkoły podstawowej” to 10-14 lat, a „wiek szkoły średniej” to 15-18 lat.⁵²

⁵¹ GAGE Consortium. „Płeć i dorastanie: Dlaczego zrozumienie możliwości nastolatków, strategii zmian i kontekstów ma znaczenie. Ramy koncepcyjne GAGE.” Londyn: Gender and Adolescence: Global Evidence [Płeć i dojrzewanie: Dane globalne], 2017.

⁵² W badaniu wykorzystano dane polskiego rządu, które dostarczają informacji o dzieciach w wieku szkolnym według daty urodzenia, co pozwala na monitorowanie osób objętych obowiązkiem szkolnym do 18. roku życia. Badanie nie uwzględnia osób, które ukończyły szkołę przed 18. rokiem życia i nie są uważane za „nieuczęszczające do szkoły”.

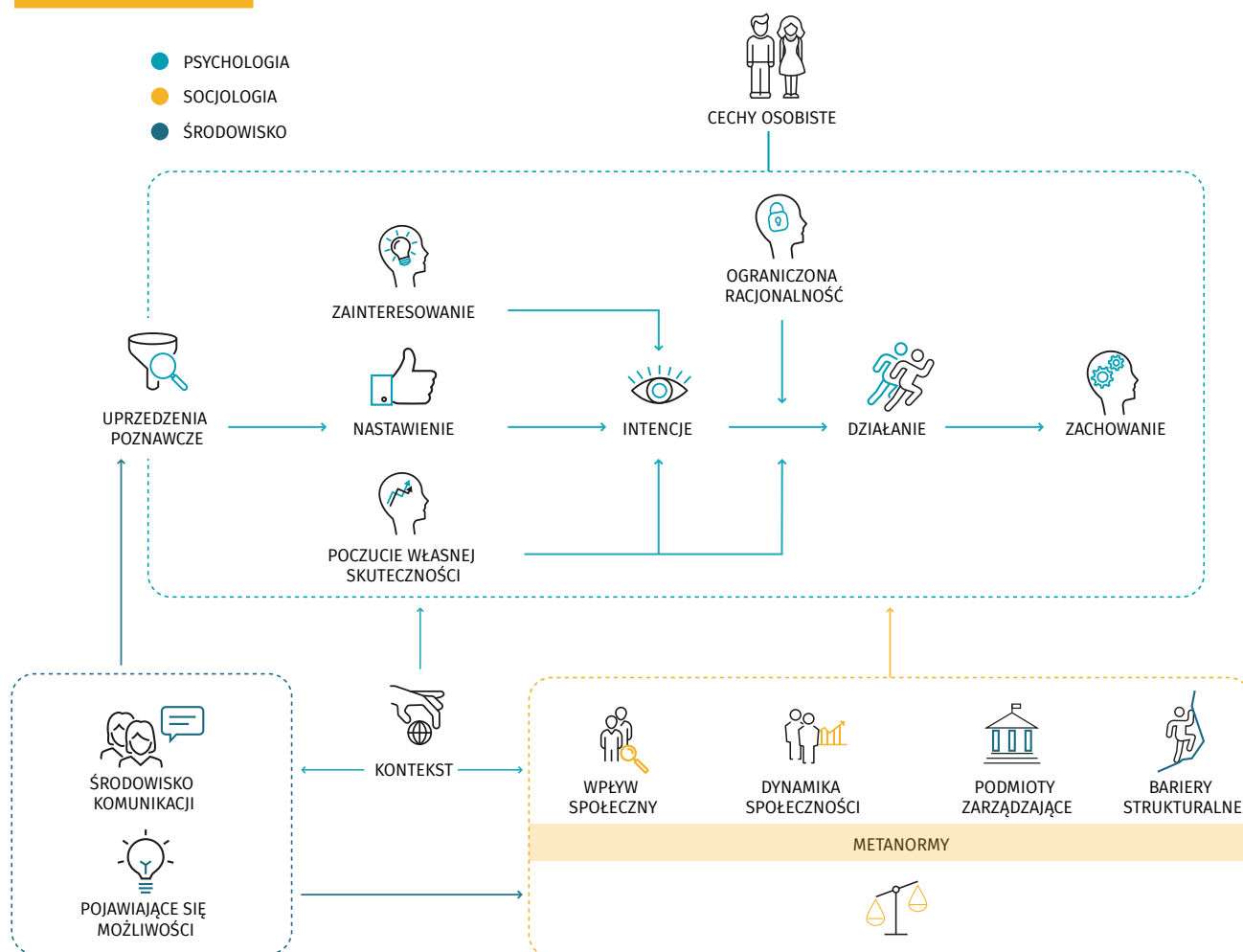
RYSUNEK 1: PRZYJĘTE RAMY KONCEPCYJNE (GAGE)

(źródło: Gage Consortium, Triangle)

RYSUNEK 2: MODEL CZYNNIKÓW BEHAVIORALNYCH (BDM)

(źródło: UNICEF) ⁵³

53 Petit, V. „The Behavioural Drivers Model: A Conceptual Framework for Social and Behaviour Change Programming.” UNICEF, 2019. Pierwotne ramy zostały zmodyfikowane tak, aby rozwiązać problem niewystarczającego poziomu wiedzy na temat tego, co utrudnia wysiłki na rzecz skutecznego przeciwdziałania zjawisku nieuczęszczenia do szkoły przez nastolatki.

2. METODY

Po zakończeniu fazy wstępnej, Triangle wykorzystał etapowe, mieszane metody, podejście partycypacyjne i integracyjne oraz opracował jakościowe i ilościowe narzędzia badawcze do realizacji terenowej. W szczególności, Triangle opracował kwestionariusze do wywiadów z kluczowymi informatorami (KII), z personelem organizacji pozarządowych (I) NGO i specjalistami ds. systemu edukacji (w tym nauczycielami - zarówno polskimi, jak i ukraińskimi, administratorami i urzędnikami samorządowymi),

wywiady pogłębione (IDI) i dyskusje w grupach fokusowych (FGD), po których nastąpiło badanie ilościowe mające na celu zrozumienie sposobu postrzegania dostępu do polskiego systemu edukacji wśród społeczności ukraińskiej.

Biorąc pod uwagę, że badanie obejmowało grupy szczególnie narażone, wykorzystano uproszczony kwestionariusz waszyngtoński, aby umożliwić odpowiedni poziom zaangażowania i dezagregację danych w oparciu o samodzielnie zidentyfikowane niepełnosprawności wśród nastolatków, biorących udział w badaniu. Badanie zostało również przeprowadzone zgodnie z polityką i procedurami

wszystkich współpracujących organizacji w zakresie ochrony (dzieci) oraz zapobiegania wykorzystywaniu seksualnemu i niegodziwemu traktowaniu (PSEA), aby przestrzegać zasady „Do Not Harm” [„Nie szkodzić”] oraz zapobiegać, identyfikować, zgłaszać i reagować na wszelkie niepokojące kwestie związane z ochroną dzieci i przeciwdziałaniem wykorzystywaniu seksualnemu i niegodziwemu traktowaniu (PSEA), przy jednoczesnym zapewnieniu wiarygodności i przejrzystości w trakcie całego badania. Przeprowadzono ocenę ryzyka w zakresie ochrony (dzieci) i PSEA dla działań związanych z gromadzeniem danych w celu zidentyfikowania wszelkich potencjalnych zagrożeń i zapewnienia środków zaradczych. Wszyscy badacze terenowi i ankieterzy zostali przeszkoleni w zakresie ochrony (dzieci), zarówno w celu identyfikacji, jak i zgłaszania tego typu zagrożeń do punktów kontaktowych ds. ochrony (dzieci) i PSEA. Podpisali oni również politykę organizacji w zakresie ochrony (dzieci) i PSEA, w tym kodeks postępowania. Zadbano o stworzenie warunków gromadzenia danych, które chroniły i tworzyły bezpieczne środowisko dla dzieci, przestrzegając wszystkich procedur dotyczących świadomej zgody i poufności danych, a także informując uczestników o sposobach bezpiecznego zgłaszania wszelkich wątpliwości lub informacji zwrotnych w trakcie procesu.

2.1 PRZEGLĄD LITERATURY

Triangle przeprowadziło przegląd literatury w oparciu o publicznie dostępne dokumenty, literaturę dotyczącą środowiska edukacyjnego i ochrony dzieci Ukraińców w Polsce oraz uzupełniające projekty humanitarne. W miarę pojawiania się trendów i nowych informacji podczas wstępnego gromadzenia danych jakościowych, badano inne dokumenty, aby

potwierdzić lub rozwinąć zrozumienie głównych obszarów badania. Przegląd obejmował raporty agencji oraz organizacji humanitarnych i rozwojowych, źródła akademickie, „szarą” literaturę z różnych agencji oraz inne istotne badania i analizy.

2.2 OPRACOWANIE NARZĘDZI

Na podstawie przeglądu literatury zespół badawczy opracował częściowo ustrukturyzowane kwestionariusze, ustalając priorytet informacji, które miały zostać uzyskane z wywiadów z nastolatkami i opiekunami, które następnie dostarczyły informacji na temat zastosowania narzędzia do gromadzenia danych ilościowych. W badaniu ilościowym wykorzystano informacje z KII i IDI, aby zoptymalizować wykorzystanie spostrzeżeń do triangulacji danych jakościowych. Ostatecznie przeprowadzono 28 KII, 17 FGD i 25 IDI, a następnie przeprowadzono ankietę z udziałem 619 opiekunów i nastolatków.

WYWIADY Z KLUCZOWYMI INFORMATORAMI (KII)

Częściowo ustrukturyzowane wywiady KII były ukierunkowane na osoby pracujące w całym spektrum systemu edukacji i ochrony w Polsce, włączając w to wywiady z nauczycielami i przedstawicielami rządu, a także podmiotami zapewniającymi świadczenia związane z napływem ukraińskich uczniów w wieku szkolnym do Polski. Przeprowadzono również wywiady z urzędnikami państwowymi wysokiego szczebla, a także z osobami zajmującymi się edukacją i MHPSS na Ukrainie. Geograficzny rozkład wywiadów został utrzymany w pięciu województwach, aby uzyskać wyczerpujące zrozumienie kontekstów na poziomie lokalnym. Na potrzeby niniejszego raportu zachowano anonimowość kluczowych informatorów. Tabela 1 przedstawia zestawienie wywiadów z kluczowymi informatorami.

**TABELA 1: PRÓBA CZĘŚCIOWO USTRUKTURYZOWANYCH
WYWIADÓW Z KLUCZOWYMI INFORMATORAMI**

nr	obszar	grupa
KII_01	Mazowieckie	świadczeniodawcy
KII_02	Wielkopolskie	personel szkolny
KII_03	Mazowieckie	świadczeniodawcy
KII_04	Mazowieckie	świadczeniodawcy
KII_05	Śląskie	personel szkolny
KII_06	Mazowieckie	personel programowy
KII_07	Śląskie	regionalne władze samorządowe
KII_08	Mazowieckie	świadczeniodawcy
KII_09	Śląskie	personel szkolny
KII_10	Ukraina	personel szkolny
KII_11	Ukraina	personel szkolny
KII_12	Ukraina	personel szkolny
KII_13	Ukraina	doradcy szkolni / świadczeniodawcy z zakresu MHPSS
KII_14	Ukraina	doradcy szkolni / świadczeniodawcy z zakresu MHPSS
KII_15	Mazowieckie	doradcy szkolni / świadczeniodawcy z zakresu MHPSS
KII_16	Mazowieckie	doradcy szkolni / świadczeniodawcy z zakresu MHPSS
KII_17	Mazowieckie	personel szkolny
KII_18	Mazowieckie	świadczeniodawcy
KII_19	Ukraina	urzędnicy państwowi wyższego szczebla
KII_20	Mazowieckie	świadczeniodawcy
KII_21	Mazowieckie	świadczeniodawcy
KII_22	Mazowieckie	świadczeniodawcy
KII_23	Mazowieckie	świadczeniodawcy
KII_24	Dolnośląskie	świadczeniodawcy
KII_25	Wielkopolskie	Świadczeniodawcy
KII_26	Dolnośląskie	regionalne władze samorządowe
KII_27	Mazowieckie	personel programowy
KII_28	Dolnośląskie	regionalne władze samorządowe

DYSKUSJE W GRUPACH FOKUSOWYCH (FGD)

Dyskusje grup fokusowych umożliwiły zespołowi badawczemu uzyskanie wglądu w perspektywę ukraińskich nastolatków i opiekunów, którzy przystępują (lub decydują się nie przystępować) do systemu edukacji w Polsce. W związku z tym FGD wykorzystano do zbadania postaw i poglądów dotyczących każdej z linii badawczych i ich powiązań, np. barier w dostępie do polskiej edukacji, powodów priorytetowego traktowania ukraińskiej edukacji online oraz zagrożeń dla osób nieuczęszczających do szkoły. Wszystkie analizy zostały podzielone ze względu na płeć i niepełnosprawności na obszarach miejskich i wiejskich.

Z uwagi na fakt, że grupa docelowa obejmowała nieletnich i poruszała potencjalnie delikatne tematy, FGD zostały przystosowane do mniejszych grup i uwzględniały obecność specjalisty ds. zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego (MHPSS). W ramach doboru prób do badania skupiono się na kobietach-opiekunkach, które stanowią większą część ukraińskiej populacji dorosłych uchodźców i są odpowiedzialne za opiekę w nieproporcjonalnie dużym stopniu. Tabela 2 przedstawia stratyfikację próbkowania FGD:

TABELA 2: PRÓBA FGD

nr	obszar	miasto/wieś	grupa	płeć	wiek
FGD_01	Dolnośląskie	miasto	opiekunowie (10-13)	gr. mieszana	dorośli
FGD_02	Dolnośląskie	wieś	opiekunowie (10-13)	gr. mieszana	dorośli
FGD_03	Mazowieckie	miasto	opiekunowie (10-13, chłopcy)	gr. mieszana	dorośli
FGD_04	Mazowieckie	wieś	opiekunowie (14-18, dziewczęta)	gr. mieszana	dorośli
FGD_05	Małopolskie	miasto	nastolatki	kobiety	14-18
FGD_06	Małopolskie	miasto	opiekunowie (10-13, chłopcy)	gr. mieszana	dorośli
FGD_07	Mazowieckie	wieś	nastolatki	mężczyźni	10-13
FGD_08	Małopolskie	miasto	nastolatki	gr. mieszana	10-13
FGD_09	Małopolskie	miasto	nastolatki	mężczyźni	10-13
FGD_10	Małopolskie	miasto	opiekunowie (14-18, dziewczęta)	gr. mieszana	dorośli
FGD_11	Dolnośląskie	miasto	opiekunowie (14-18)	gr. mieszana	dorośli
FGD_12	Dolnośląskie	miasto	nastolatki	gr. mieszana	10-13
FGD_13	Dolnośląskie	wieś	nastolatki	mężczyźni	14-18
FGD_14	Mazowieckie	wieś	nastolatki	mężczyźni	10-13
FGD_15	Mazowieckie	miasto	nastolatki	kobiety	14-18
FGD_16	Małopolskie	wieś	opiekunki (14-18)	kobiety	dorośli
FGD_17	Małopolskie	wieś	nastolatki	mężczyźni	10-13

WYWIADY POGŁĘBIONE (IDI)

Wywiady IDI zostały wykorzystane do uzyskania szczegółowych i różnorodnych informacji. Były one szczególnie przydatne podczas pracy z dziećmi z grup ryzyka. Wywiady stworzyły bezpieczną i dyskretną przestrzeń dla uczestników do dzielenia się swoimi doświadczeniami, przemyśleniami i emocjami, a to pozwoliło im zabrać głos w kwestii kształtowania badania i późniejszych zaleceń. Elastyczny charakter IDI uwzględniał zróżnicowane potrzeby i możliwości uczestników, w szczególności młodszych i starszych nastolatków, zapewniając im komfort i swobodę wypowiedzi. Obecność wykwalifikowanego ankietera z doświadczeniem zawodowym w pracy z nastolatkami zagwarantowała zaufanie i zachowanie poufności. Grupa kontrolna IDI została również włączona do próby, aby zakwalifikować odpowiedzi respondentów z grup ryzyka i podatnych na zagrożenia.

IDI umożliwiły zespołowi zagłębienie się w czynniki kontekstowe, takie jak dynamika rodziny, wpływy społeczności i wyzwania systemowe, które wpływają na życie ukraińskich nastolatków w Polsce. To kompleksowe zrozumienie pozwoliło na opracowanie strategii i działań wspierających dobrostan i ochronę zagrożonych nastolatków. Podział IDI znajduje się w tabeli:

ANKIETY ILOŚCIOWE

W celu uzupełnienia danych jakościowych opisanych powyżej, zaprojektowano narzędzie ankietowe, które miało być wykorzystywane przede wszystkim w rozmowach z opiekunami i grupą wiekową nastolatków (14-18 lat), po tym jak faza początkowa

badania wykazała, że ankietowanie młodszych nastolatków (10-13 lat) było niemożliwe, z uwagi na fakt, że ta grupa wiekowa nie może (i nie powinna) być ankietowana w ustrukturyzowany sposób, zwłaszcza w odległym otoczeniu. Zważywszy na ograniczoną dostępność niektórych grup wiekowych, które stanowiły próbę badawczą, metodologia badania obejmowała połączenie ankiet internetowych, osobistych i telefonicznych.

Aby badanie było reprezentatywne dla populacji uchodźców - w szczególności biorąc pod uwagę, że 85% dorosłych uchodźców w Polsce to kobiety - zastosowano celowy dobór próby, aby dotrzeć do większej liczby kobiet-opiekunów (patrz Tabela 5). W ramach tych grup zastosowano losowy dobór próby na przestrzeni Polski.

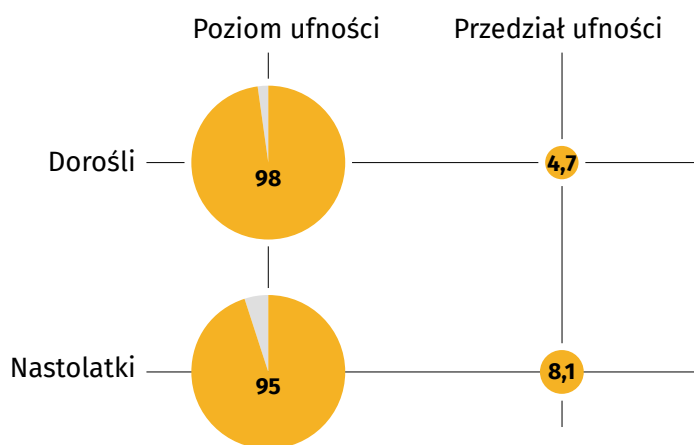
W przypadku nastolatków w wieku poniżej 18 lat najpierw przeprowadzono ankietę wśród ich opiekunów, którzy zostali poproszeni o wyrażenie zgody na udział dziecka w badaniu, a następnie nastolatkowie wyrazili świadomą zgodę. Badaniem objęto dwie różne grupy - dorosłych i starszą młodzież w wieku 14-18 lat, o różnym poziomie reprezentatywności przedstawionym w tabeli 4. Zgodnie z poniższą tabelą, ankietę była w stanie utrzymać wysokie wskaźniki zaufania i odpowiednie odstępy czasu, aby zapewnić objęcie badaniem pożądaną populacji. Niemniej jednak, ze względu na dychotomiczny charakter ankiety i różne kryteria wyboru każdego pytania, na poszczególne pytania ankiety odpowiedziała różna liczba respondentów. W związku z tym każdy wskaźnik odpowiedzi jest wymieniony jako część wizualizacji danych w niniejszym raporcie.

TABELA 3: PRÓBA WYWIADÓW POGŁĘBIONYCH

nr	obszar	profil ryzyka	płeć	wiek
IDI_01	Dolnośląskie	osoba z niepełnosprawnością	mężczyzna	10-13
IDI_02	Dolnośląskie	gospodarstwo domowe o niskich dochodach	kobieta	dorośli
IDI_03	Dolnośląskie	gospodarstwo domowe o niskich dochodach	mężczyzna	10-13
IDI_04	Dolnośląskie	osoba z niepełnosprawnością	kobieta	10-13
IDI_05	Dolnośląskie	tymczasowa opieka/ kuratela	kobieta	dorośli
IDI_06	Dolnośląskie	osoba z niepełnosprawnością	mężczyzna	14-18
IDI_07	Małopolskie	opiekunka z niepełnosprawnością	kobieta	14-18
IDI_08	Dolnośląskie	opiekunka osoby z niepełnosprawnością	kobieta	dorośli
IDI_09	Dolnośląskie	opiekunka osoby z niepełnosprawnością	kobieta	dorośli
IDI_10	Małopolskie	opiekunka z niepełnosprawnością mieszkający w ośrodku	kobieta	dorośli
IDI_11	Małopolskie	duże gospodarstwo domowe	mężczyzna	14-18
IDI_12	Mazowieckie	opiekun dziecka	mężczyzna	14-18
IDI_13	Dolnośląskie	tymczasowa opieka/ kuratela	mężczyzna	10-13
IDI_14	Dolnośląskie	tymczasowa opieka/ kuratela	mężczyzna	10-13
FGD_15	Dolnośląskie	osoba z niepełnosprawnością	mężczyzna	14-18
IDI_16	Dolnośląskie	osoba z niepełnosprawnością	kobieta	dorośli
IDI_17	Mazowieckie	zaangażowany w pracę dzieci	mężczyzna	14-18
IDI_18	Małopolskie	grupa Flex - Grupa kontrolna z edukacją online	kobieta	10-13
IDI_19	Dolnośląskie	osoba z niepełnosprawnością	kobieta	dorośli
IDI_20	Małopolskie	osoby, które zrezygnowały z edukacji	mężczyzna	10-13
IDI_21	Dolnośląskie	grupa Flex - grupa kontrolna w ukraińskiej edukacji szkolnej	kobieta	10-13
IDI_22	Dolnośląskie	osoba z niepełnosprawnością	kobieta	dorośli
IDI_23	Małopolskie	grupa Flex - Grupa kontrolna z edukacją online	mężczyzna	14-18
IDI_24	Małopolskie	grupa Flex - Grupa kontrolna z edukacją online	mężczyzna	10-13
IDI_25	Małopolskie	kobieta prowadząca gospodarstwo domowe	kobieta	dorośli

RYSUNEK 3: REPREZENTATYWNOŚĆ BADANIA WEDŁUG GRUPY

dane w %

Nie uwzględniono parytetów geograficznych ze względu na przemieszczanie się osób uchodźczych, co zapewniło bardziej elastyczne podejście. Opiekunowie byli traktowani priorytetowo w przypadku ankiet telefonicznych lub osobistych, przy maksymalnym czasie trwania ankiety wynoszącym 20 minut. W przypadku ankiet online przyjęto krótszy format,

pomijając pytania rozwijane, aby zachować zwięźłość przy jednoczesnym zachowaniu spójności z dłuższymi ankietami telefonicznymi/osobistymi.

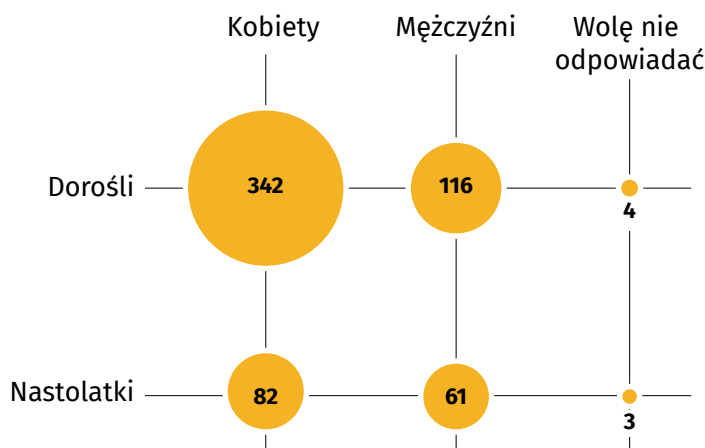
Poniższe tabele podsumowują profile demograficzne osób, które brały udział w badaniu ilościowym:

TABELA 5: PRÓBA WYWIADÓW POGŁĘBIONYCH

płeć	kobiety	mężczyźni	wolę nie odpowiadać
opiekunowie	342	116	4
nastolatki	82	61	3

RYSUNEK 4: UCZESTNICY WG PŁCI

dane w %

RYSUNEK 7: JAK DUŻYM WYZWANIEM BYŁ(A) DLA CIEBIE DOSTĘP DO FORMALNEJ POLSKIE EDUKACJI DLA TWOICH DZIECI/DZIECI NASTOLETNICH?

dane w %

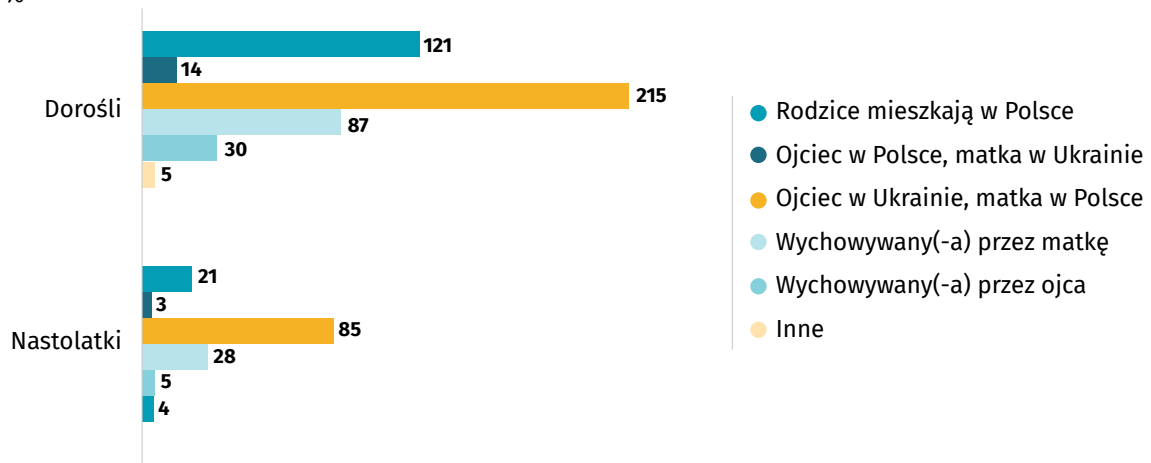

TABELA 6: LIMITY PRÓBKOWANIA I GRUPY

grupa	proporcja próbkowania	
	kobiety	mężczyźni
płeć	70%	29%
status	opiekunowie	nastolatki
	76%	24%
łącznie liczba ankiet	ogółem	
	619	

